

Instituut voor de nationale rekeningen

Nationale rekeningen

ESR 2010

Het nieuwe referentiekader voor de nationale rekeningen

September 2014

Nationale Bank van België, Brussel.

Alle rechten voorbehouden.

De volledige of gedeeltelijke verveelvoudiging van deze brochure voor educatieve en niet-commerciële doeleinden is toegestaan mits bronvermelding.

ISSN: 0771-9892 (print)
ISSN: 0772-1102 (online)

Inhoudstafel

1	Inleiding	7
2	De herzieningen als gevolg van de overgang naar het ESR 2010	9
2.1	De herwaardering van de buitenlandse handel	9
2.1.1	De goederen die voor verwerking naar het buitenland worden verzonden (of maakloonwerk)	9
2.1.2	De activiteiten inzake onderhoud en reparatie	9
2.1.3	De goederen die onder transitohandel vallen	9
2.1.4	De effecten op de waardering van de in- en uitvoer van goederen en diensten	10
2.2	De kapitalisatie van de uitgaven voor R&D en militaire wapensystemen	11
2.2.1	Het onderzoek en de ontwikkeling (R&D)	11
2.2.2	De militaire wapensystemen	12
2.3	De verbetering van de registratie van de activiteit van financiële instellingen	12
2.3.1	De aanpassing van de classificatie van financiële instellingen	12
2.3.2	De verzekeringssector	14
2.4	De andere herzieningen als gevolg van het ESR 2010	16
2.4.1	De waardering van de output voor eigen finaal gebruik van de marktproducenten	16
2.4.2	De IGDFI	16
2.4.3	De toerekening van de output van de centrale bank	17
2.4.4	De superdividenden	17
2.4.5	Het inkomen uit beleggingen toe te rekenen aan aandeelhouders van collectieve-beleggingsfondsen	18
3	De herzieningen die geen verband houden met het ESR 2010	19
3.1	Het in aanmerking nemen van de illegale economie	19
3.1.1	De drugshandel	20
3.1.2	De prostitutie	20
3.1.3	De smokkel	20
3.2	De zwarte economie	21
3.3	De herziening van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak "landbouw"	22
3.4	De gezondheidszorg	22
3.4.1	De herwaardering van de toegevoegde waarde in de bedrijfstak "ziekenhuizen"	22
3.4.2	De herwaardering van de investeringen van de ziekenhuizen	23
3.4.3	De consumptieve bestedingen van huishoudens voor gezondheidsdiensten	23

3.5	De resultaten van het huishoudbudgetonderzoek van 2010	23
3.6	Het verbruik van vaste activa van de IZW's t.b.v. huishoudens	24
3.7	De eliminatie van de productie samenhangend met niet geproduceerde niet-financiële vaste activa	24
3.8	De fiscale vertegenwoordigers	25
3.9	De toegevoegde waarde van de zelfstandigen die actief zijn in de financiële dienstverlening en verzekeringen	25
3.10	De eliminatie van een dubbeltelling in de productie van software ontwikkeld voor eigen gebruik.	26
3.11	De correctie impliciete beheerskosten doorgerekend door niet-residente instellingen voor collectieve beleggingen aan Belgen	26
3.12	De bezoldigingen in de buitenlandrekening	27
3.13	De statistieken betreffende de gesalarieerde werkgelegenheid	27
4	De herziening in de cijfers	28
4.1	Het referentiejaar 2010	28
4.2	De lange reeksen 1995-2011	34
5	Nadere toelichting in verband met de overheidsrekeningen	43
5.1	Wijziging met gevolgen voor het saldo en/of de schuld	43
5.1.1	Een verruimde definitie van de perimeter van de overheid	43
5.1.2	Stortingen van de ondernemingen aan de Staat in het kader van de overdracht van hun pensioenverplichtingen aan de Staat	46
5.1.3	Door de overheid verrichte effectiseringstransacties	46
5.1.4	Moment van registratie als gevolg van rechterlijke uitspraken met terugwerkende kracht	47
5.1.5	Behandeling van de publiek-private partnerschappen (PPP's)	47
5.1.6	Behandeling van de mobilofonielicenties	47
5.1.7	Standaardgaranties	48
5.1.8	Voorwaardelijke investeringsbijdragen	49
5.1.9	Herziening van de Verordening nr. 479/2009	49
5.1.10	Opname van langlopende handelskredieten in de schuld	49
5.2	Wijzigingen met gevolgen voor het niveau van de ontvangsten en uitgaven (en niet voor het saldo)	52
5.2.1	Aan Europese instellingen overgedragen btw	52
5.2.2	Gerichte verlagingen van werkgeversbijdragen	52
5.2.3	Terugbetaalbare belastingkortingen	52
5.2.4	Behandeling van onderzoek en ontwikkeling	53
5.3	Wijzigingen met gevolgen voor de uitsplitsing van ontvangsten en uitgaven (niet voor hun niveau)	53
5.3.1	Wijzigingen m.b.t. de fiscale en parafiscale ontvangsten	53
5.3.2	Aankoop van wapensystemen	54
5.4	Herziening van het saldo van de overheid en de overheidsschuld	54
6	De externe statistieken : de betalingsbalans en de internationale investeringspositie	56
6.1	Introductie	56
6.2	Lopende rekening	56
6.2.1	Goederen	56
6.2.2	Diensten	57
6.2.3	Primair inkomen	58
6.2.4	Secundair inkomen	59
6.3	Kapitaalrekening	59
6.4	Financiële rekening	59
6.4.1	Directe investeringen	59

6.4.2	Dortefeuillebeleggingen	60
6.4.3	Overig financieel verkeer	60
6.4.4	Reserves	60
6.4.5	Overige	60
6.5	Gewijzigde tekenconventie	60
6.6	Internationale investeringspositie	61
6.7	Nieuwigheden niet inherent aan BPM6	61
6.7.1	Nieuwe enquête inzake de in- en uitvoer van aardgas	61
6.7.2	Update van de ratio's van verzekeringsdiensten	61
6.7.3	Nieuwe bron voor de stocks van de technische reserves van verzekeringsondernemingen	62
6.7.4	Nieuwe berekeningswijze van de inkomens uit directe investeringen: dividenden en geherinvesteerde winsten	62
6.8	Cijfermatige impact	62
6.8.1	Betalingsbalans	62
6.8.2	Internationale investeringspositie	63
7	Nieuwe classificaties	63
	Bijlage 1 – Nomenclatuur voor financiële vennootschappen in het ESR 2010	64
	Bijlage 2 – De illegale economie in de Belgische nationale rekeningen	68

ESR 2010 - Het nieuwe referentiekader voor de nationale rekeningen

1. Inleiding

De nationale rekeningen geven een gestructureerd en gedetailleerd beeld van de economie van een land. Zo bieden ze een coherent kader dat kan worden gebruikt voor macro-economische analyses. Om dit beeld te vormen wordt geput uit een heel groot aantal informatiebronnen aan de hand van – soms complexe – methodes die nauwgezet worden toegepast.

Wat betreft de rekeningen worden boekhoudregels en goede praktijken gehanteerd die internationaal zijn vastgelegd. Het Europees stelsel van nationale en regionale rekeningen (ESR) is de Europese versie van het Stelsel van nationale rekeningen (SNR) dat opgesteld is onder de gezamenlijke verantwoordelijkheid van de Verenigde Naties, het IMF, de Wereldbank, de OESO en de Europese Commissie. Die methodologische handleidingen kunnen worden herzien om ze in overeenstemming te brengen met de economische ontwikkelingen in de wereld. Zo kunnen conceptuele innovaties worden geïntroduceerd die moeten worden toegepast in de nationale rekeningen van landen. Dergelijke internationale herzieningen zijn echter niet frequent aangezien er langdurig denkwerk en onderhandelingen aan voorafgaan.

Dit is een bijzonder jaar omdat de nationale rekeningen van de EU-lidstaten vanaf 1 september 2014 moeten worden aangepast aan een nieuwe versie van het Europees rekeningenstelsel, nl. het ESR 2010¹. Dit is de opvolger van het ESR 1995, dat voor het eerst werd toegepast in 1998.

Het ESR 2010 ligt in het verlengde van het ESR 1995, al zijn ook niet te verwaarlozen conceptuele veranderingen doorgevoerd. Aangezien de principes en de algemene structuur van de rekeningen worden behouden, kunnen lezers die algemene informatie over het rekeningenstelsel zoeken teruggrijpen naar een artikel dat in 2000 is verschenen ([Het ESR 1995 als systeem](#)). Hierna wordt echter gefocust op de nieuwe elementen die met het ESR 2010 worden geïntroduceerd.

De overstap op het ESR 2010 brengt dus omvangrijker herzieningen van de rekeningen met zich mee dan gewoonlijk. Bovendien zijn de conceptuele aanpassingen in het kader van de overstap op het ESR 2010 niet de enige die dit jaar worden doorgevoerd. Het INR heeft deze belangrijke datum namelijk te baat genomen om andere verbeteringen m.b.t. de methodes of de bronnen aan te brengen die geen verband houden met de nieuwe richtlijnen van het ESR 2010. België is trouwens niet het enige land dat dit doet: heel wat andere EU-landen profiteren van de invoering van het ESR 2010 om in hun rekeningen andere herzieningen door te voeren. De implementatie van nieuwe Europese richtlijnen evenals verbeteringen van methodes en het eventuele gebruik van nieuwe en betere bronnen van basisinformatie maken deel uit van wat “occasionele herzieningen” worden genoemd.

1 De aanpassing van het ESR werd geformaliseerd in Europese verordening nr. 549/2013 van het Europees Parlement en de Raad van 21 mei 2013 betreffende het Europees systeem van nationale en regionale rekeningen in de Europese Unie.

Occasionele herzieningen vinden slechts om de vijf à tien jaar plaats. Het doel van de nationale rekeningen is namelijk om een analysekader aan te reiken dat over de tijd coherent blijft zodat reeksbreuken zo veel mogelijk worden vermeden. In geval van veranderingen in methodes of bronnen worden de statistiekreeksen over een groot aantal jaren herzien. In de nieuwe uitgave van de nationale rekeningen worden dan ook herziene cijfers verstrekt sinds 1995.

Naast de occasionele herzieningen worden de statistieken ieder jaar minder ingrijpend herzien tijdens zogenaamde “courante” herzieningen. Het doel van die herzieningen is om alle informatie te integreren naargelang van haar beschikbaarheid en haar min of meer definitieve karakter zonder dat de toegepaste methodes worden gewijzigd. Zo worden de nationale rekeningen over een periode van ongeveer drie jaar herzien alvorens ze een “gestabiliseerd” beeld van de economie geven. Dit is een terugkerend element in het statistische proces.

Dit document beschrijft in eerste instantie de veranderingen van de methodes (delen 2 en 3). Het effect van elke aanpassing op het niveau van het bbp in 2010 (referentiejaar) wordt op z'n minst vermeld. Deel 4.1 bevat vervolgens een schematisch overzicht van de rekeningen voor 2010. Daarbij komen meerdere invalshoeken voor de analyse aan bod. In deel 4.2 worden de veranderingen belicht in een breder tijdsperspectief, namelijk de herzieningen en de gevolgen ervan voor tal van aggregaten over de periode 1995-2011. De recente economische ontwikkeling wordt dan weer toegelicht in het [persbericht](#) en komt eveneens aan bod in de publicatie van de rekeningen in PDF-formaat, gepland voor 24 oktober 2014.

De daaropvolgende delen behandelen meer specifieke thema's: deel 5 is gewijd aan de rekeningen van de overheid, gezien het bijzondere karakter ervan en de belangstelling die ze steevast wekken. Het deel 6 gaat meer bepaald over de wijzigingen die een weerslag hebben op de betalingsbalans.

De nationale rekeningen en andere statistieken die worden herzien

Het ESR 2010 vormt een ingrijpende aanpassing die niet alleen gevolgen heeft voor de *niet-financiële nationale rekeningen*, die hier in detail worden besproken, maar ook voor de **financiële rekeningen**, die ook volgens de nieuwe versie van het ESR worden opgesteld.

De (niet-financiële) nationale rekeningen worden gepubliceerd op 30 september 2014 terwijl de nieuwe versie van de financiële rekeningen iets later wordt verspreid, nl. op 14 oktober 2014.

De invoering van het nieuwe ESR valt samen met de inwerkingtreding van een nieuwe handleiding voor de **betalingsbalans** en de **internationale investeringspositie**: de zesde versie van deze handleiding, BPM6 genoemd, is eveneens in werking getreden in de loop van 2014. De nationale rekeningen en de betalingsbalans worden nu opgesteld op basis van methodologieën die zowel vanuit het oogpunt van concepten als definities zijn geharmoniseerd, wat zou moeten leiden tot een grotere convergentie van de statistieken. In tegenstelling tot de nationale rekeningen, die vanaf 1995 worden aangepast, worden de buitenlandse statistieken slechts vanaf 2008 herzien, waardoor verschillen tussen de twee statistische producten onvermijdelijk zijn m.b.t. de periode 1995-2007.

De wijzigingen in BPM6 met impact op de nationale rekeningen worden aangehaald binnen de hoofdstukken betreffende het ESR 2010. Teneinde een volledig beeld te behouden op de relevante wijzigingen in BPM6 worden die in hoofdstuk 6 benaderd vanuit hun impact op de betalingsbalans en worden er ook enkele methodologische aanpassingen beschreven die geen directe link hebben met de introductie van BPM6. Het hoofdstuk presenteert tevens de cijfermatige impact van de verordeningen op de variabelen van de betalingsbalans.

Als gevolg van deze twee hervormingen zullen alle statistische producten in 2014 ingrijpend worden aangepast. Zo worden tal van referte-indicatoren, met name die welke worden gebruikt in het kader van het mechanisme om buitensporige macro-economische onevenwichtigheden te voorkomen en te corrigeren (MIP)¹, herzien in alle Europese landen. Denken we bijv. aan het saldo van de lopende rekening, de internationale investeringspositie, de schuldgraad van de privésector, de overheidsschuld enz.

1 De MIP (Macroeconomic Imbalances Procedure) is een mechanisme dat eind 2011 in de eurozone werd ingevoerd en waardoor de EU-Raad een aanbeveling kan goedkeuren waarin een buitensporige onevenwichtigheid wordt vastgesteld en aan de betrokken lidstaat wordt gevraagd om binnen een gestelde termijn een plan met corrigerende maatregelen voor te leggen. De Commissie stelt ieder jaar een rapport op om onevenwichtigheden vroegtijdig op te sporen. Dat rapport bevat een economische en financiële evaluatie op basis van een dashboard met relevante economische indicatoren om macro-economische onevenwichtigheden op te sporen.

2. De herziening als gevolg van de overgang naar het ESR 2010

2.1 De herwaardering van de buitenlandse handel

De waardering van de buitenlandse handel wordt gewijzigd door de striktere toepassing van het criterium van de eigendomsoverdracht, waardoor het occasioneel gebruik van het principe van de grensoverschrijding wordt teruggeschoefd¹.

Deze conceptuele verandering is consistent met de zesde editie van de handleiding over de betalingsbalans (BPM6). Daarmee worden de internationale normen aangepast aan de mondialisering, die leidt tot een versnippering en een toenemende verspreiding van de productieprocessen, met een sterke groei van de handelsstromen tot gevolg.

Het ESR 2010 past het principe van de eigendomsoverdracht strikter toe. Deze nieuwe norm heeft vooral gevolgen voor de registratie van goederen die voor verwerking naar het buitenland worden verzonden, de activiteiten inzake onderhoud en reparatie, en de driehoekshandel.

2.1.1 De goederen die voor verwerking naar het buitenland worden verzonden (of maakloonwerk)

Maakloonwerk wordt gedefinieerd als de bewerking van goederen die niet toebehoren aan de maakloonwerker. Ondanks het ontbreken van een eigendomsoverdracht, werden de transacties inzake goederen die voor verwerking naar het buitenland worden verzonden in het ESR 1995 beschouwd als in- en uitvoer van goederen, waarbij de stromen werden gewaardeerd in overeenstemming met de waarde van de goederen vóór en na bewerking. Het feitelijke criterium voor registratie in de in- en uitvoer van goederen werd in het ESR 1995 dus gelijkgesteld met de grensoverschrijding.

In het ESR 2010 wordt daarentegen geen goederenverkeer tussen landen geregistreerd, aangezien het goed eigendom blijft van de opdrachtgever. Alleen de facturatie voor de bewerking wordt geregistreerd, namelijk in de in- en uitvoer van diensten. Conceptueel verandert deze nieuwe behandeling het totale saldo van de buitenlandse handel niet en ze heeft evenmin een effect op het peil van het bbp.

Met het oog op een betere afstemming op de concepten van het ESR 2010, wordt voor de raming van het maakloonwerk (d.w.z. sinds 2008) de voorkeur gegeven aan de gegevens uit de enquêtes naar de diensten van de betalingsbalans, eventueel aangevuld met gegevens uit de statistieken van de buitenlandse handel.

2.1.2 De activiteiten inzake onderhoud en reparatie

Net als maakloonwerk, werden onderhoud en reparatie in het ESR 1995 geregistreerd als een goederentransactie.

In het ESR 2010 verdwijnt deze uitzondering op het principe van de eigendomsoverdracht eveneens en worden deze transacties beschouwd als een dienst. Net zoals de voorgaande verandering, heeft deze laatste geen invloed op het saldo van de buitenlandse handel, noch op het bbp.

Om te voldoen aan de nieuwe vereisten van het ESR 2010, werd de facturering van reparatie zoals aangegeven in de enquêtes naar de diensten van de betalingsbalans sedert 2008 gebruikt als belangrijkste bron, in plaats van de gegevens over de facturering van reparatie uit de statistieken van de buitenlandse handel, die evenwel de beschikbare informatie kunnen aanvullen.

2.1.3 De goederen die onder driehoekshandel vallen

De driehoekshandel, of merchanting, is de aankoop van goederen door een ingezetene van een niet-ingezetene, waarna deze goederen worden doorverkocht aan andere niet-ingezetenen. Daarbij komen de goederen

¹ Het criterium van de grensoverschrijding blijft van toepassing voor de opstelling van de specifieke statistieken over de internationale goederenhandel.

nooit op het grondgebied van de handelaar. De driehoekshandel gaat daarentegen wel gepaard met een eigendomsoverdracht ten gunste van de ingezetene.

Volgens het ESR 1995 werd het verschil tussen de verkoop- en de aankoopwaarde geregistreerd als een dienstentransactie. Het ESR 2010 bepaalt dat deze transacties worden geregistreerd als in- en uitvoer van goederen, aangezien een eigendomsoverdracht plaatsvindt. Deze wijziging heeft conceptueel geen invloed op het saldo van de in- en uitvoer, noch op het bbp.

2.1.4 De effecten op de waardering van de in- en uitvoer van goederen en diensten

Zoals reeds vermeld, beïnvloeden de drie hierboven vermelde conceptuele veranderingen het peil van het bbp niet. Ze hebben daarentegen wel een aanzienlijk effect op het niveau van de in- en uitvoer van goederen en diensten, zonder evenwel te leiden tot een herziening van het totale saldo van de transacties.

Zo is het peil van de in- en uitvoer van goederen in 2010 gedaald met respectievelijk € 4,1 miljard (of -1,9 %) en 3,8 miljard (-1,7 %) als gevolg van de methodologische veranderingen; dat van de in- en uitvoer van diensten steeg met respectievelijk 0,7 miljard (+1,2 %) en 0,4 miljard (+0,6 %).

Deze resultaten zijn uitsluitend het gevolg van de conceptuele veranderingen. Hierin wordt geen rekening gehouden met andere elementen die verband houden met mogelijke aanpassingen in de bronnen of met de courante herzieningen. Deze elementen komen eveneens tot uiting in de nieuwe ramingen van de in- en uitvoer van goederen en diensten.

TABEL 1 EFFECTEN VAN DE CONCEPTUELE VERANDERINGEN VAN HET ESR 2010¹ OP HET PEIL VAN DE IN- EN UITVOER IN HET JAAR 2010
(miljoenen euro's)

	Maakloon (a)	Reparaties (b)	Driehoekshandel (c)	Totaal (a)+(b)+(c)	In % van het aggregaat vóór herziening
Invoer van goederen en diensten	-3 363,9	0,0	0,0	-3 363,9	-1,2 %
Invoer van goederen	-3 836,4	-257,6	0,0	-4 094,0	-1,9 %
Invoer van diensten	+472,5	+257,6	0,0	+730,1	+1,2 %
Uitvoer van goederen en diensten	-3 363,9	0,0	0,0	-3 363,9	-1,2 %
Uitvoer van goederen	-6 161,2	-486,7	+2 897,9	-3 750,0	-1,7 %
Uitvoer van diensten	+2 797,3	+486,7	-2 897,9	+386,1	+0,6 %
Saldo	0,0	0,0	0,0	0,0	

Bron: INR.

¹ De resultaten kunnen tot slot ook worden beïnvloed door een verandering in de gebruikte bronnen (door bij voorkeur een beroep te doen op gegevens van de enquête naar de diensten van de betalingsbalans) of door courante herzieningen (bijwerkingen) in de basisgegevens.

Het weze opgemerkt dat de reeksen van de nationale rekeningen worden herzien sedert 1995, wat niet het geval is voor die van de betalingsbalans, die pas sinds 2008 worden aangepast. Er blijven dan ook aanzienlijke conceptuele verschillen bestaan tussen de twee statistieken over de periode 1995-2007.

2.2 De kapitalisatie van de uitgaven voor R&D en militaire wapensystemen

2.2.1 Het onderzoek en de ontwikkeling (R&D)

Krachtens het ESR 2010 wordt het spectrum van geproduceerde activa – materiële of immateriële goederen die gedurende meer dan één jaar herhaaldelijk en voortdurend in een productieproces worden gebruikt – uitgebreid met onder meer de resultaten van activiteiten inzake onderzoek en ontwikkeling (R&D), die beschouwd worden als intellectuele eigendom.

Als gevolg van deze uitbreiding van de geproduceerde activa worden de uitgaven voor R&D voortaan geboekt als bruto-investeringen in vaste activa, dat wil zeggen bij de investeringen. In dat geval wordt gesproken van de “kapitalisatie” van de uitgaven voor R&D. ***Van alle veranderingen als gevolg van de overgang naar het ESR 2010, heeft deze het grootste effect op de meting van het bbp.***

De uitgaven voor R&D die ressorteren onder deze nieuwe behandeling, zijn conform met de definitie van het handboek van Frascati¹, waarin de activiteiten inzake R&D als volgt worden omschreven: “Onderzoek en experimentele ontwikkeling bestaan in creatief werk dat systematisch wordt ondernomen ter vergroting van de hoeveelheid kennis, inclusief kennis van de mens, cultuur en maatschappij, en het gebruik van deze kennis om nieuwe toepassingen te ontwikkelen.”

Volgens het handboek wordt R&D gekenmerkt door drie activiteiten:

- fundamenteel onderzoek: experimenteel of theoretisch werk dat in de eerste plaats verricht wordt om nieuwe kennis te vergaren. Deze kennis wordt echter niet noodzakelijk verworven met een commercieel doel, aangezien geen specifiek gebruik wordt beoogd;
- toegepast onderzoek: bestaat eveneens uit oorspronkelijk onderzoek met het oog op de verwerving van nieuwe kennis. Anders dan bij fundamenteel onderzoek, wordt toegepast onderzoek verricht met een specifiek doel voor ogen;
- experimentele ontwikkeling: werkzaamheden op basis van bestaande kennis die verkregen is uit onderzoek en/of praktische ervaring, teneinde nieuwe producten, procedés of systemen te creëren of de bestaande aanzienlijk te verbeteren.

Een statistische eenheid kan R&D-uitgaven doen binnen de eenheid (intra muros uitgaven) of buiten de eenheid (extra muros uitgaven):

- intra muros R&D-uitgaven: dit zijn zowel lopende uitgaven (de loonkosten van het personeel dat ingezet wordt voor R&D-activiteiten of voor met deze activiteiten verwante diensten, alsook de aankoopkosten van materialen en halffabricaten waarmee het R&D-werk kan worden verricht) als kapitaaluitgaven (die overeenstemmen met de bruto-uitgaven op jaarbasis met betrekking tot de in de R&D-programma's gebruikte vaste activa, zoals gronden en bouwwerken, materieel en apparatuur, alsook software). Deze intra muros uitgaven genereren hetzij productie voor eigen finaal gebruik, hetzij productie die aan een derde eenheid zal worden verkocht;
- extra muros R&D-uitgaven: dit zijn de bedragen die een eenheid betaalt aan een andere eenheid voor de uitvoering van R&D-werkzaamheden. Ze omvatten de aankoop van door andere eenheden uitgevoerd R&D-werk, alsook de aan anderen betaalde financiële steun voor de uitvoering van R&D.

Door de nieuwe behandeling van R&D-uitgaven stijgt de toegevoegde waarde van de eenheden die uitgaven voor R&D doen. Dat gebeurt evenwel via verschillende mechanismen, naargelang het gaat om markt- of niet-markteenheden en afhankelijk van het feit of het R&D-werk voor eigen gebruik wordt uitgevoerd of in het kader van een transactie tussen productie-eenheden.

Aangezien de toegevoegde waarde wordt verkregen door het intermediair verbruik af te trekken van de productie, leidt de herclassificatie van een uitgave van het intermediair verbruik naar de investeringen dus tot een verhoging van de toegevoegde waarde. Dit eenvoudige mechanisme geldt wanneer een markt- of niet-markteenheid (waaronder de overheid) een R&D-dienst aankoopt die wordt uitgevoerd door een externe eenheid.

1 "Méthode type proposée pour les enquêtes sur la recherche et le développement expérimental" uitgegeven door de OESO (2002). Dit door Eurostat erkende handboek is de methodologische referentie inzake de verzameling en het gebruik van R&D-statistieken.

In het geval van voor eigen rekening uitgevoerde R&D-activiteiten gaat de toegevoegde waarde van de producerende eenheid eveneens omhoog, hoewel de boekhoudkundige mechanismen iets complexer zijn: voor marktondernemingen vormen de uitgaven voor R&D (lonen, diverse aankopen, gebouwen, enz.) een output voor eigen finaal gebruik, die direct wordt ingezet als bruto-investeringen in vaste activa. Voor niet-markteenheden wordt de productie op conventionele wijze berekend als de som van hun productiekosten, met inbegrip van het verbruik van vaste activa. Precies via dit verbruik van vaste activa - dat toeneemt als gevolg van de kapitalisatie van de R&D-uitgaven - verhoogt de toegevoegde waarde van de niet-markteenheden.

Met het oog op deze belangrijke verandering heeft het INR een beroep gedaan op de gegevens van de tweejaarlijkse enquête van Belspo¹. Voorts werden de aanbevelingen van Eurostat gevolgd, terwijl eveneens zoveel mogelijk coherentie werd nagestreefd met de gegevens van de betalingsbalans over de in- en uitvoer van R&D-diensten.

De nieuwe behandeling van de R&D-uitgaven op zich doet het bbp in 2010 toenemen met 2,37 % (€ 8,4 miljard); 1,91 % (6,8 miljard) heeft betrekking op door markteenheden uitgevoerde R&D en 0,46 % (1,6 miljard) op door niet-markteenheden uitgevoerde R&D.

2.2.2 De militaire wapensystemen

Met het ESR 2010 worden de vaste activa eveneens uitgebreid tot de militaire wapensystemen (voertuigen, oorlogsschepen, onderzeeboten, militaire vliegtuigen, tanks, enz.). De daarmee overeenstemmende uitgaven van de overheid moeten dan ook worden geboekt als bruto-investeringen in vaste activa en niet langer als intermediair verbruik, voor zover ze de aankoop van goederen mogelijk maken die continu voor de productie van defensiediensten worden gebruikt, ook al worden ze in vredetijd uitsluitend ontradend ingezet. Deze nieuwe behandeling strookt met de nieuwe versie van het System of National Accounts (SNA 2008), waarin wordt aanbevolen dat militaire wapensystemen worden geregistreerd als vaste activa en dat deze classificatie berust op dezelfde criteria als voor de andere vaste activa, dat wil zeggen de geproduceerde activa die gedurende meer dan één jaar herhaaldelijk en voortdurend in een productieproces worden gebruikt.

De nieuwe behandeling van de militaire uitgaven leidt tot een verhoging van het bbp-peil met 0,04 % (€ 136 miljoen) in 2010.

2.3 De verbetering van de registratie van de activiteit van financiële instellingen

2.3.1 De aanpassing van de classificatie van financiële instellingen

Het rekeningenstelsel stelt een zogenoemde "institutionele" classificatie voor. De sector financiële instellingen (S.12) is één van de componenten daarvan. Het ESR 2010 voert een nieuwe classificatie in binnen deze sector (zie tabel hiernaast). Ook de Europese Centrale bank (ECB) zal deze nieuwe classificatie vaker gebruiken bij de verzameling van financiële statistieken.

De subclassificatie van de financiële sector werd verruimd, onder meer met het oog op de creatie van een nieuwe subsector "financiële instellingen en kredietverstrekkers binnen concernverband". Deze omvat financiële instellingen die noch financiële intermediatie verstrekken, noch financiële hulpdiensten verlenen en waarvan het merendeel van hetzij de activa hetzij de passiva niet op open markten wordt verhandeld. Het gaat bijvoorbeeld over holdings en financieringsvennootschappen (ook treasury centres genoemd), die nu duidelijk worden onderscheiden van de hoofdkantoren. Deze wijziging heeft belangrijke gevolgen voor de financiële statistieken, aangezien ze aanleiding geeft tot een verschuiving van financiële activa en passiva van de sector niet-financiële vennootschappen (waarbij sommige holdings krachtens het ESR 1995 konden worden ingedeeld) naar de sector financiële instellingen. Voor de door het INR opgestelde niet-financiële nationale rekeningen is het effect van deze

¹ De enquête van Belspo (Belgian Science Policy Office: Programmatorische federale Overheidsdienst Wetenschapsbeleid) wordt uitgevoerd bij meer dan 8 400 Belgische ondernemingen (in 2011). Ze bevat onder meer informatie over hun intra muros uitgaven voor R&D, hun extra muros uitgaven voor R&D, de financieringsbronnen voor deze uitgaven en de soorten kosten.

sectorale herclassificaties daarentegen erg beperkt als gevolg van specifieke kenmerken van de holdings, zoals de zeer lage toegevoegde waarde, geringe beloning van werknemers, weinig investeringen, enz.

De volgende tabel geeft een overzicht van de nieuwe classificatie van de sector van de financiële instellingen. Een uitgebreidere beschrijving van de inhoud van elke subsector is terug te vinden in bijlage 1.

TABEL 2 SUBSECTOREN VAN DE FINANCIËLE SECTOR VOLGENS HET ESR 1995 EN HET ESR 2010

Sector volgens het ESR 1995		Sector volgens het ESR 2010		Wijziging
S.121	Centrale bank	S.121	Centrale bank	-
S.122	Overige monetaire financiële instellingen	S.122	Deposito-instellingen	Met uitzondering van geldmarktfondsen (GMF's)
		S.123	Geldmarktfondsen	Gescheiden van S.122
S.123	Overige financiële intermediairs	S.124	Beleggingsfondsen met uitzondering van GMF's	-
		S.125	Overige financiële intermediairs	Financiële hoofdkantoren worden S.126 Holdings worden S.127
S.124	Financiële hulpbedrijven	S.126	Financiële hulpbedrijven	Met inbegrip van de financiële hoofdkantoren
-	-	S.127	Financiële instellingen en kredietverstrekkers binnen concernverband	Financiële holdings (vroeger S.123) Niet-financiële holdings en financieringsvennootschappen (vroeger S.11: niet-financiële sector)
S.125	Verzekeringsinstellingen en pensioenfondsen	S.128	Verzekeringsinstellingen	
		S.129	Pensioenfondsen	-

Bron: ESR 2010.

In de nieuwe statistische reeksen van het INR wordt rekening gehouden met de verschuivingen van eenheden van de niet-financiële sector (S.11) naar de financiële sector (S.12). Het was evenwel niet mogelijk alle statistieken sedert 1995 opnieuw op te stellen in overeenstemming met de nieuwe subclassificatie van de financiële instellingen. Daarom werd besloten in eerste instantie niet-financiële rekeningen te publiceren voor groepen van subsectoren, waarmee nog altijd de grote actoren uit de financiële sfeer kunnen worden geïdentificeerd.

TABEL 3 SECTORALE GROEPERINGS IN DE PUBLICATIES VAN HET INR

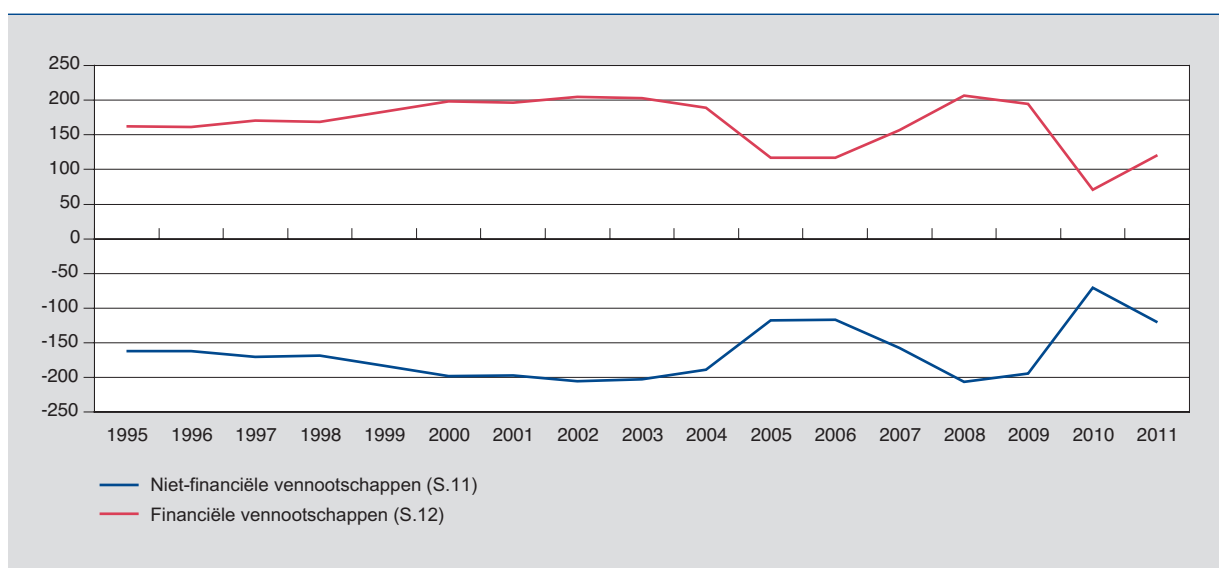
	ESR 2010	Overeenkomst ESR 1995	Inhoud
Monetaire financiële instellingen	S.121+S.122+S.123	S.121+S.122	- NBB - kredietinstellingen - monetaire ICB's
Beleggingsfondsen m.u.v. GMF's, overige financiële intermediairs en financiële instellingen en kredietverstrekkers binnen concernverband	S.124+S.125+S.127	S.123 (gezuiverd voor de herclassificatie van de financiële hoofdkantoren) S.11 in de samenstelling van "niet-financiële holdings" en "financieringsvennootschappen"	- Niet-monetaire ICB's - Overige financiële intermediairs zoals gedefinieerd in het ESR 1995, met uitzondering van de financiële hoofdkantoren NB: Alle holdings worden in deze rubriek opgenomen
Financiële hulpbedrijven	S.126	S.124 (gezuiverd voor de herclassificatie van de financiële hoofdkantoren)	- Financiële hulpbedrijven zoals gedefinieerd in het ESR 1995 plus de financiële hoofdkantoren
Verzekeringsinstellingen en pensioenfondsen	S.128+S.129	S.125	-Verzekeringsinstellingen zoals gedefinieerd in het ESR 1995 -Pensioenfondsen zoals gedefinieerd in het ESR 1995

Bron: INR.

De herclassificatie van eenheden van de niet-financiële sector naar de financiële sector of binnen de financiële sector zelf heeft geen invloed op de aggregaten voor de gehele economie, en met name op het bbp.

De aggregaten voor de sectoren S.11 en S.12 werden daarentegen aangepast sedert 1995. Zo werd de toegevoegde waarde van de niet-financiële vennootschappen neerwaarts bijgesteld, met een overeenstemmende herziening ten gunste van de financiële instellingen (S.12). De bedragen belopen minimaal ongeveer € 70 miljoen (in 2010) en maximaal € 200 miljoen (in 2000-2003 en in 2008-2009), een verwaarloosbaar percentage van de toegevoegde waarde van de niet-financiële vennootschappen. De toegevoegde waarde van de financiële instellingen wordt dan weer verhoogd met 0,4 tot 1,5 %, al naargelang het jaar.

GRAFIEK 1 HERZIENING VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE SECTOR ALS GEVOLG VAN DE HERDEFINIËRING VAN DE FINANCIËLE SECTOR
(miljoenen euros)

Bron: INR.

2.3.2 De verzekeringssector

Het ESR 2010 verandert de behandeling van de verzekeringsactiviteiten. Er zijn twee soorten nieuwigheden.

Schadeverzekering

De behandeling van de schadeverzekering werd herzien: met het ESR 2010 worden immers methodologische aanpassingen ingevoerd in de waardering van de output van schadeverzekeringsdiensten. Conceptueel stemt de output, zoals ze wordt geregistreerd in het stelsel van nationale rekeningen, overeen met het verschil tussen, enerzijds, de aan de verzekeraars betaalde premies en het inkomen dat ze ontvangen uit de belegging van een gedeelte van deze premies en anderzijds, de schadevergoedingen die ze betalen aan de polishouders. Deze door het ESR 1995 voorgeschreven methode kon leiden tot de paradoxale situatie waarin de output van verzekeringsdiensten sterk daalde of zelfs negatief werd in een jaar met veel schadeclaims, die gepaard gingen met de betaling van grote schadevergoedingen. De output van verzekeringsdiensten en bijgevolg de toegevoegde waarde van de verzekeringssector, was in het ESR 1995 dus afhankelijk van de variabiliteit van het bedrag van de elk jaar uitgekeerde vergoedingen.

Het ESR 2010 verhelpt dit probleem en sluit dichter aan bij de realiteit: de productie van verzekeringsdiensten is een continu proces waarvan de meting onafhankelijk moet zijn van de variabiliteit van de uitgekeerde vergoedingen. De output van de verzekeringen wordt voortaan niet meer berekend aan de hand van de uitgekeerde vergoedingen, maar op basis van een “genivelleerd” schadevergoedingsbedrag, teneinde de volatiliteit ervan te elimineren. Het verloop van de toegevoegde waarde van de verzekeringssector wordt derhalve vlakker dan onder het ESR 1995.

In de Belgische nationale rekeningen wordt het bedrag van de gecorrigeerde schadevergoedingen berekend door de premies van een jaar te vermenigvuldigen met een ratio die een gewogen geometrisch voortschrijdend gemiddelde is van de verschuldigde schadevergoedingen op de tijdens de vijf voorgaande jaren verdiende premies, waarbij een groter gewicht wordt toegekend aan de meest recente jaren. Deze methode wordt aanbevolen door de Europese Centrale bank (ECB).

Bovendien bepaalt het ESR 2010 eveneens dat de door de verzekeringsinstellingen uitgekeerde schadevergoedingen bij grote rampen geregistreerd worden als een kapitaaloverdracht van de verzekeringsinstellingen aan de polishouders (transactie D.99) en niet als een inkomensoverdracht (transactie D.72). Het voordeel van deze registratiemethode is dat het beschikbaar inkomen van de eenheden die met een groot schadegeval worden geconfronteerd, niet kunstmatig wordt opgedreven door uitzonderlijk hoge schadevergoedingen. Een ramp moet worden beschouwd als een uitzonderlijke gebeurtenis die aanleiding geeft tot de betaling van schadevergoedingen die niet in verhouding staan tot de betaalde premies, aangezien de verzekeraars het premiebedrag voor schadeverzekeringen bepalen op basis van het risico.

In de Belgische nationale rekeningen werd voor de periode 1995-2013 geen enkele gebeurtenis beschouwd als een grote ramp. Alle door de verzekeraars betaalde schadevergoedingen werden dus geregistreerd als inkomensoverdrachten¹.

Herverzekering

De herverzekeringsactiviteiten werden tot dusver geconsolideerd op het niveau van de nationale economie. Voortaan worden alle stromen inzake aangenomen herverzekeringsactiviteiten (Belgische verzekeringsondernemingen bieden herverzekeringsdiensten aan, de zogenoemde actieve herverzekeringsactiviteiten in productie) en uitgaande herverzekeringsactiviteiten (Belgische verzekeringsondernemingen herverzekeren zich bij andere Belgische of buitenlandse ondernemingen; in dit geval wordt gesproken van passieve herverzekeringsactiviteiten in intermediair verbruik) in de rekeningen geregistreerd. De stromen van de herverzekeringspremies en schadevergoedingen verschijnen voortaan als nieuwe specifieke verdelingstransacties (respectievelijk D.712 en D.722).

Krachtens het ESR 2010 moet de herverzekeringsactiviteit berekend worden volgens de hierboven beschreven methode van de directe verzekering. Om alle stromen inzake actieve en passieve herverzekeringsactiviteiten, zowel de binnenlandse als die met het buitenland, op een consistente manier te registreren, werd gebruik gemaakt van de methode Eichmann, wat geleid heeft tot een herziening van het geheel van de productie en het intermediair verbruik voor de herverzekeringsactiviteit sinds 1995, met een effect op het bbp.

In totaal doen alle herzieningen van het ESR 2010 in verband met de sector verzekeringen (en herverzekeringsactiviteiten) het peil van het bbp in 2010 met 0,09 % toenemen (€ 322 miljoen).

Aangezien de herziening van de toegevoegde waarde van de verzekeringen het gevolg is van een afvlakking van de in aanmerking genomen schadevergoedingen, variëren het bedrag en het teken van deze herziening met het jaar, waarbij het effect op het bbp tussen -0,02 % (2003 en 2004) en +0,17 % (2011) beloopt.

¹ Concreet worden bij de herziening van de verzekeringen voor elk jaar van de periode de volgende ratio's vergeleken:

(1) Claims incurred ratio: verschuldigde schadevergoedingen over het jaar/verdiende premies over het jaar

(2) Adjusted claims incurred ratios: gecorrigeerde schadevergoedingen/verdiende premies over het jaar

Voor elk beschouwd jaar kan aan de hand van het verschil tussen deze ratio's worden bepaald of het bedrag van de uitgekeerde schadevergoedingen abnormaal hoog is en of een gedeelte ervan moet worden geregistreerd als kapitaaloverdracht.

Over de beschouwde periode (1995-2011) blijkt dit verschil niet groot te zijn en in de schadeverzekering minder dan 10 % te bedragen. Het begrip “ramp” is hier dus niet van toepassing.

2.4 De andere herzieningen als gevolg van het ESR 2010

2.4.1 De waardering van de output voor eigen finaal gebruik van de marktproducenten

De output voor eigen finaal gebruik bestaat uit goederen en diensten die niet voor de verkoop bestemd zijn, maar die de producerende eenheid bewaart, hetzij voor eigen finaal gebruik, hetzij voor eigen investeringen. De output voor eigen finaal gebruik moet worden gewaardeerd tegen de basisprijs van soortgelijke, op de markt verkochte producten, waardoor een netto-exploitatatieoverschot of een gemengd inkomen voor de producent ontstaat.

Indien er geen basisprijzen van soortgelijke producten beschikbaar zijn, moet de output voor eigen finaal gebruik worden gewaardeerd aan de hand van de productiekosten. Het ESR 2010 verschilt van het ESR 1995 in de zin dat het bepaalt dat de productiekosten voor de markteenheden (behalve voor de niet-marktproducenten) moeten worden vermeerderd met een toeslag, gelijk aan een marge die ten grondslag ligt aan een netto-exploitatatieoverschot (voor vennootschappen) of een gemengd inkomen (voor huishoudens).

Het in aanmerking nemen van deze marge leidt tot een stijging van de toegevoegde waarde voor de eenheden die hun eigen output gebruiken, indien deze laatste wordt geraamd op basis van de som van de kosten.

Voor de vennootschappen wordt de output voor eigen finaal gebruik in de nationale rekeningen van België geraamd aan de hand van de gegevens uit de jaarrekeningen van de ondernemingen, gecombineerd met die van de structuurenquête. Aangezien deze waardering geen rekening houdt met een toeslag, werd deze laatste toegevoegd om te voldoen aan de nieuwe regels van het ESR. De toeslag werd toegepast voor de productie voor eigen finaal gebruik van materiële activa door vennootschappen die hun jaarrekening neerleggen volgens het volledig schema (dat wil zeggen de grootste ondernemingen)¹. Er werd een onderscheid gemaakt tussen bouwwerken (toeslag geraamd op 7,1 %) of andere uitrustingsgoederen (toeslag geraamd op 12 %). De productie van R&D en software (immateriële activa) voor eigen rekening wordt immers geraamd met behulp van andere methoden en informatiebronnen, waarin een dergelijke toeslag reeds in aanmerking genomen wordt.

De vermeerdering van de productie voor eigen finaal gebruik leidt tot een opwaartse herziening van het bbp-peil met 0,04 % (€ 134 miljoen) in 2010.

2.4.2 De IGDFI

De "indirect gemeten diensten van financiële intermediairs" (IGDFI) zijn een boekhoudkundige maatstaf van de diensten die de financiële intermediairs (FI) verlenen, en die door hun intermediatiemarge worden gefinancierd. In het ESR 1995 stond reeds dat er geen IGDFI moesten worden gemeten tussen de ingezeten FI's. Het ESR 2010 stelt dat, volgens afspraak, de interbancaire IGDFI tussen ingezeten en niet ingezeten FI's evenmin moeten worden berekend. De IGDFI moeten alleen worden berekend ten opzichte van niet-bancaire gebruikende institutionele sectoren.

In de Belgische nationale rekeningen waren alle interbancaire IGDFI reeds geweerd sedert 2009. Bij de overschakeling op het ESR 2010 werd de methodologische wijziging ook toegepast op de periode 1995-2008.

Bovendien werden de berekeningen van de IGDFI nog verfijnd en soms gecorrigeerd, wat tot algemene herzieningen leidt waarvan het effect groter is dan louter dat van de overschakeling op het ESR 2010.

Het effect van de herzieningen op het bbp-peil in 2010 is nihil. Voor de andere jaren wordt meestal een zeer gering effect opgetekend (tussen -0,13 % en +0,06 %, behalve voor 1998, waarvoor het -0,26 % belooft).

¹ Na onderzoek werd met een dergelijke toeslag geen rekening gehouden voor vennootschappen die een jaarrekening neerleggen volgens het verkort schema (kmo's). Uiteindelijk bleek het om zeer kleine bedragen te gaan.

2.4.3 De toerekening van de output van de centrale bank

De centrale bank voert een reeks opdrachten van algemeen belang uit, die meestal niet rechtstreeks in rekening worden gebracht. Daarom moet haar output in de nationale rekeningen worden geraamd via de som van haar productiekosten (d.w.z. intermediair verbruik, beloning van werknemers, saldo van niet-productgebonden belastingen en subsidies en verbruik van vaste activa). Binnen deze totale output kan vervolgens een onderscheid worden gemaakt tussen het direct in rekening gebrachte gedeelte en het gedeelte dat niet direct in rekening wordt gebracht, dat dan als toegerekende output wordt beschouwd.

De methode voor de raming van de output van de centrale bank blijft ongewijzigd. De toerekening van deze output verandert daarentegen in het nieuwe rekeningstelsel. In het ESR 1995 werd de output van de centrale bank beschouwd als zijnde volledig verbruikt door de kredietinstellingen. Aangezien alleen de in rekening gebrachte output wordt geregistreerd in de werkingskosten van de banken, werd dan een correctie aangebracht in het intermediair verbruik van de sector overige monetaire financiële instellingen (S.122), a rato van het bedrag van de toegerekende output van de centrale bank.

In het ESR 2010 moet de direct aan ingezeten of niet-ingezeten eenheden in rekening gebrachte output van de centrale bank worden toegerekend aan de uitgaven van deze eenheden, welke ze ook zijn. Ook wordt het bedrag van de aankopen van goederen en diensten door de rest van de wereld bij de centrale bank geraamd aan de hand van de boekhoudkundige gegevens van deze laatste en wordt het thans, vanaf 2008, geregistreerd als uitvoer van goederen en diensten. Gelet op de gebruikte bronnen, is daarentegen wel uitgegaan van het principe dat de door de centrale bank aan ingezeten eenheden in rekening gebrachte goederen en diensten reeds geboekt waren bij het intermediair verbruik of de consumptie van deze ingezeten eenheden en dat er dus geen specifieke registratie dient te gebeuren.

Om te voldoen aan het ESR 2010 werd de aan de centrale bank toegerekende output bovendien verdeeld over het intermediair verbruik van de banken (sector S.122) en van de overige financiële intermediairs (S.125), in verhouding tot hun toegevoegde waarde. Nog altijd volgens het nieuwe ESR wordt als tegenboeking voor deze registratie nu een inkomensoverdracht (transactie D.75) door de centrale bank geboekt ten gunste van de banken en de overige financiële intermediairs¹.

Het opwaarts effect van deze herziening op het bbp-peil is verwaarloosbaar: het bedraagt minder dan € 20 miljoen in 2010 (0,01 % bbp), wat overeenstemt met in het kader van het ESCB geleverde diensten.

2.4.4 De superdividenden

Analoog aan de reeds voor overheidsondernemingen toegepaste methodologie, worden in het ESR 2010 ook de superdividenden voor de andere ondernemingen geregistreerd. Als abnormaal hoog beschouwde dividenden worden niet langer in de niet-financiële rekeningen geboekt als inkomen uit vermogen, maar worden in de financiële rekeningen behandeld als een financiële transactie, met name een onttrekking van kapitaal aan de onderneming.

In de nationale rekeningen van België werd de identificatie van superdividenden ingevoerd voor de niet-financiële vennootschappen en de financiële instellingen die bij de Balanscentrale een gestandaardiseerd boekhoudschema neerleggen. De gehanteerde methode toetst het bedrag van de betaalde dividenden aan eventuele onttrekkingen van kapitaal aan de onderneming die in de boekhouding worden vermeld: de dividenden worden als superdividenden beschouwd ten belope van deze onttrekkingen van kapitaal.

Het opsporen van dividenden die gefinancierd worden door een onttrekking aan het kapitaal leidt in de nationale rekeningen tot een neerwaartse herziening van de raming van de door deze vennootschappen betaalde dividenden. Door de aard zelf van de beoogde transacties, vertonen de correcties aan de cijfers van de dividenden zoals ze tot op heden in de niet-financiële rekeningen verschenen een grillig verloop.

¹ Dankzij deze registratie worden de saldi van de sectoren niet beïnvloed door de verlening van niet door de centrale bank in rekening gebrachte diensten.

Buitenlandse aandeelhouders kunnen de begunstigden zijn van de betaling van superdividenden. Als dat het geval is, wordt de waardering van de herbelegde winsten op buitenlandse directe investeringen eveneens beïnvloed. Volgens het ESR worden deze immers gedefinieerd als het verschil tussen het resultaat van de onderneming en de dividenden die ze uitkeert. Als de in de nationale rekeningen in aanmerking genomen betaalde dividenden worden gewijzigd (als gevolg van het weren van de superdividenden), moeten de herbelegde winsten uit buitenlandse investeringen eveneens worden aangepast a rato van een met deze dividenden overeenstemmend bedrag. Al met al blijft het inkomen (dividenden en herbelegde winsten) dat ten goede komt aan de buitenlandse aandeelhouders dus onveranderd. Dat betekent ook dat het weren van de superdividenden geen invloed heeft op de waardering van het bni. Bij de omzetting van het bbp naar het bni wordt immers, behalve met andere elementen, rekening gehouden met het volledige inkomen uit vermogen (waaronder de dividenden en de herbelegde winsten) dat overgaat tussen de binnenlandse economie en het buitenland.

De identificatie van de superdividenden en het weren ervan uit het bedrag van de dividenden (transactie D.421) beïnvloeden de rekening voor bestemming van primaire inkomens. Uiteindelijk kunnen ze ook de financieringssaldi (saldo B.9) van de institutionele sectoren beïnvloeden. Deze verandering heeft daarentegen geen effect op het bbp, noch op het bni.

2.4.5 Het inkomen uit beleggingen toe te rekenen aan aandeelhouders van collectieve-beleggingsfondsen

Het ESR 2010 voert veranderingen in met betrekking tot het door beleggingsfondsen (ook instellingen voor collectieve belegging of ICB's genoemd) betaalde inkomen uit vermogen. Dit inkomen moet worden geboekt in een specifieke rubriek met als titel "inkomen uit beleggingen toe te rekenen aan aandeelhouders van collectieve-beleggingsfondsen" (transactie D.443). Krachtens het ESR 1995 werd het door ICB's uitgekeerde inkomen geregistreerd in de rubrieken "rente" (D.41) en "dividenden" (D.421), afhankelijk van de aard van het door de ICB's ontvangen inkomen.

Bovendien moet het aan aandeelhouders van collectieve-beleggingsfondsen toe te rekenen inkomen uit beleggingen worden onderscheiden naargelang het wordt uitgekeerd (dan wordt het dividenden genoemd) of gekapitaliseerd ("ingehouden winsten"). Het wordt derhalve geregistreerd in twee verschillende rubrieken:

- D.4431: Dividenden toe te rekenen aan aandeelhouders van collectieve-beleggingsfondsen;
- D.4432: Ingehouden winsten toe te rekenen aan aandeelhouders van collectieve-beleggingsfondsen.

De aan aandeelhouders van collectieve-beleggingsfondsen toe te rekenen ingehouden winsten worden geregistreerd volgens dezelfde principes die ook gelden voor de buitenlandse directe investeringsmaatschappijen: de ingehouden winsten worden verondersteld te zijn toegerekend aan de aandeelhouders van beleggingsfondsen en opnieuw aan het fonds te zijn toegevoegd via een transactie die in de financiële rekening wordt geregistreerd. Het inkomen uit vermogen dat een ICB ontvangt, wordt derhalve geregistreerd als inkomen uit vermogen van de aandeelhouders, ook al wordt het niet uitgekeerd maar namens hen herbelegd.

Het weze opgemerkt dat bij het door de ICB's ontvangen inkomen steeds de rente (D.41) en de dividenden (D.421) moeten worden geregistreerd die ze op hun beleggingen ontvangen. Aangezien ICB's zelf ook aandeelhouders van andere ICB's kunnen zijn, kan het aan aandeelhouders van collectieve-beleggingsfondsen toegerekende inkomen (D.443) evenwel ook verschijnen aan de middelenzijde van de ICB's.

Met het oog op deze verandering werd een beroep gedaan op, onder meer, de statistieken van de BeAMA (Belgian Asset Managers Association), op basis waarvan een uitsplitsing kan worden gemaakt tussen uitgekeerd en gekapitaliseerd inkomen, aan de hand van de verdeling van de netto-activa van de in België verdeelde ICB's, naargelang het gaat om ICB's van het uitkerings- of van het kapitalisatietype.

De toerekening van het inkomen van ICB's aan de verschillende institutionele sectoren gebeurt op basis van de "structuren" van het houderschap van deelbewijzen van ICB's, die worden afgeleid uit de financiële statistieken. Aan de hand van deze statistieken kunnen immers de uitstaande bedragen aan deelbewijzen van ICB's worden nagegaan die elke institutionele sector aanhoudt.

Deze verandering heeft geen effect op het bbp, noch op het bni. Wel wijzigt ze de verschillende categorieën van inkomen uit vermogen, zonder evenwel het totaalbedrag te beïnvloeden. Conceptueel is ze dus neutraal voor het financieringssaldo (saldo B.9) van de institutionele sectoren.

3. De herzieningen die geen verband houden met het ESR 2010

Deze andere herzieningen zijn een eigen initiatief van het INR, met de bedoeling de kwaliteit van de geproduceerde statistieken te verbeteren. Ze kunnen eveneens het resultaat zijn van expliciete vragen van Eurostat, dat actiepunten formuleert als onderdeel van een monitoring van de methoden die de verschillende landen hanteren voor de raming van het bruto nationaal inkomen. Dat is onder meer het geval voor de opname van de illegale economie in de rekeningen van België, alsook voor de aanpassing van de raming van het zwartwerk of ook de correcties die worden aangebracht in de behandeling van de fiscaal vertegenwoordigers. Deze punten waarbij Eurostat voorbehoud maakte ("GNI reserves") lagen dus ten grondslag aan de verbetering van de in de nationale rekeningen van België gehanteerde methoden. Het in aanmerking nemen van de illegale economie past eveneens in dit kader, aangezien Eurostat alle Europese landen (in dat geval wordt gesproken over "transversale" reserve) heeft aanbevolen dat te doen, teneinde een raming van het bni te verkrijgen die vollediger is en derhalve beter vergelijkbaar tussen de landen.

3.1 Het in aanmerking nemen van de illegale economie

In het ESR 1995 werd reeds aanbevolen de illegale activiteiten op te nemen in de productiegrens. Afgezien van de ethische overwegingen die daarmee gepaard kunnen gaan, heeft dit principe te maken met het feit dat in de nationale rekeningen wordt getracht de economische bedrijvigheid op een zo volledig mogelijke manier te meten. Elke geldelijke transactie dient derhalve in de rekeningen te worden geregistreerd, voor zover ze met instemming van beide betrokken partijen is gebeurd. Ook illegale activiteiten komen hiervoor in aanmerking.

De verschillende lidstaten hebben dit principe echter slechts zeer gedeeltelijk toegepast. Onder meer als gevolg van de problemen met de praktische uitvoering ervan, oordeelde Eurostat (BNI Comité) in 2005 dat de toepassing van dit principe niet prioritair was. Ook hebben tot voor kort slechts enkele landen de illegale activiteiten in hun nationale rekeningen opgenomen. In juli 2012 wees Eurostat daarentegen op het belang van een geharmoniseerde behandeling en steunde het de opname van de illegale economie in de rekeningen van de lidstaten, waarbij het september 2014 vastlegde als uiterste datum voor de invoering.

De huidige versie van de nationale rekeningen van België omvat dus voor het eerst de illegale activiteiten. De betrokken activiteiten houden verband met drugshandel, prostitutie, en smokkel.

De registratie van dergelijke activiteiten is evenwel niet eenvoudig. Ze wordt immers bemoeilijkt door de aard zelf van de transacties in kwestie. Door hun illegaal karakter zijn er slechts zeer gedeeltelijke gegevens beschikbaar. Bij gebrek aan exhaustieve gegevens dient dus een systeem voor een indirecte raming te worden uitgewerkt. De methoden die in België zijn opgesteld, voldoen aan de aanbevelingen van Eurostat.

Over het algemeen wordt in boekhoudkundige regels getracht het aanbod (binnenlandse productie en invoer) af te stemmen op de vraag (intermediair verbruik, finale consumptie en uitvoer), geraamd op een relatief sterk gedetailleerd productniveau. Daarbij wordt een methodologie op basis van de vermenigvuldiging van hoeveelheden en prijzen gehanteerd. Door de raming van de hoeveelheden en de prijzen, zowel aan de aanbod- als aan de vraagzijde, kan de beschikbare informatie maximaal worden benut¹. In geval van ontbrekende factoren, kunnen in andere landen beschikbare gegevens worden gebruikt of moet een beroep worden gedaan op hypothesen. De rol van de opsteller van de nationale rekeningen bestaat er dan in ervoor te zorgen dat deze hypothesen zo redelijk mogelijk zijn, in overeenstemming met eventueel ter zake geformuleerde aanbevelingen.

Bijlage 2 bevat meer informatie, onder meer over de gehanteerde hypothesen.

¹ De gegevens kunnen afkomstig zijn van erkende administratieve bronnen, zoals sommige federale overheidsdiensten (volksgezondheid, politiediensten, enz.), maar ook van onderzoekswerkzaamheden door verschillende economische of institutionele actoren (bijvoorbeeld universiteiten, hulpverleningsorganisatie voor drugsverslaafden of prostituees, enz.)

3.1.1 De drugshandel

Het bezitten, produceren en verhandelen van drugs is illegaal in België (wet op verdovende middelen van 24 februari 1921). Het bezit van cannabis voor persoonlijk gebruik (minder dan 3 gram) bij meerderjarigen blijft illegaal, maar wordt slechts vervolgd met de laagste prioriteit. Gezien deze activiteiten buiten het kader van de legale economie vallen, en dus niet werden opgenomen in de gebruikelijke administratieve bronnen, is een bijkomende raming noodzakelijk.

Zonder in detail te treden, kan worden gesteld dat de ramingen werden opgesteld per type van drug (cannabis, XTC, amfetamines, cocaïne en heroïne), onder meer aan de hand van informatie van het Wetenschappelijk Instituut Volksgezondheid. Deze informatie heeft betrekking op de prijzen en de prevalentie. Voor de hypothesen werd onder meer geput uit gegevens van verschillende academische studies, bijvoorbeeld wat betreft de gemiddelde consumptie per persoon, het type drug dat eventueel in het land wordt geproduceerd, de door ingezeten producenten toegepaste marges, de gehanteerde prijzen voor de uitvoer en de invoer en de van bepaalde producten ingevoerde hoeveelheden.

Het in aanmerking nemen van de activiteiten in verband met de drugshandel leidt tot een verhoging van het bbp met 0,25 % in 2010 (€ 903 miljoen).

3.1.2 De prostitutie

Vrijwillige prostitutie is in België niet illegaal, maar proxenetisme is dit wel. Echter, door het ontbreken van een uitgewerkt kader over de arbeidsvoorwaarden, gebeurt het merendeel buiten de legale economie en werd dit tot op heden niet opgenomen in de nationale rekeningen. Zoals wordt voorgeschreven door Eurostat limiteert de raming zich tot prostitutie met onderlinge toestemming.

De ramingen en het evenwicht tussen vraag en aanbod werden uitgevoerd per type van diensten (clubs/bars, escorte, massage/sauna, vitrine, huur van kamers, straatprostitutie). Er dienden onder meer hypothesen te worden opgesteld over het aantal cliënten, het aantal diensten per cliënt, de gehanteerde prijzen en het residentschap van prostituees en van de cliënten. De hypothesen werden gestaafd op basis van diverse beschikbare bronnen, zoals de bevolkingsstatistieken, het algemene prijsniveau, wetenschappelijke studies en studies van hulporganisaties.

Het in aanmerking nemen van de activiteiten in verband met prostitutie leidt tot een verhoging van het bbp met 0,09% in 2010 (€ 305 miljoen).

3.1.3 De smokkel

Smokkel is gericht op de illegale invoer van goederen die niet per definitie illegaal zijn. Smokkel is voordelig als de staten beperkingen opleggen aan de handel in sommige producten of wanneer significante prijsverschillen bestaan tussen landen, onder meer als gevolg van accijnzen of specifieke invoer- of uitvoerbelastingen. Eurostat heeft besloten de reikwijdte van smokkelactiviteiten te beperken tot de smokkel van alcohol en tabak.

Na analyse wordt de smokkel van alcohol in ons land als verwaarloosbaar beschouwd (wat overigens wordt bevestigd door de in de buurlanden beschikbare rapporten¹). Verder lijkt de smokkel van tabak uitsluitend betrekking te hebben op sigaretten. Deze laatste activiteiten hebben zich sinds het einde van de jaren negentig ontwikkeld, in het bijzonder tussen België en het Verenigd Koninkrijk.

¹ Ter informatie, het Insee in Frankrijk houdt evenmin rekening met de alcoholsmokkel, die als niet significant wordt beschouwd.

Op grond van zoveel mogelijk beschikbare informatie werden hypothesen opgesteld in verband met de verbruikte hoeveelheden, de gehanteerde verkoopprijzen, de invoer- en uitvoerprijzen, de handelsmarges, enz. De ingevoerde hoeveelheden worden geraamd aan de hand van een detectiepercentage dat getoetst wordt aan het aantal inbeslagnames¹.

Smokkelactiviteiten verhogen het bbp-peil zeer beperkt (€ 98 miljoen in 2010).

3.2 De zwarte economie

De Belgische nationale rekeningen geven een exhaustief beeld van de activiteiten en transacties die gedurende een jaar in de Belgische economie hebben plaatsgevonden. De nationale rekeningen worden opgemaakt door maximaal gebruik te maken van de gegevens afkomstig uit administratieve bronnen (jaarrekeningen, fiscale aangiften, etc.) en statistische enquêtes. Naast andere aanpassingen om de rekeningen in overeenstemming te brengen met de ESR regelgeving wordt ook de toegevoegde waarde gecreëerd door de zwarte economie in rekening gebracht. De notie "zwarte economie" mag niet verward worden met de notie "fiscale fraude". De zwarte economie toegerekend in de nationale rekeningen bestaat uit verborgen of deels verborgen activiteiten en ondernemingen die tot het BBP dienen gerekend te worden (bvb. onderfacturatie). De fiscale fraude daarentegen omvat ook activiteiten die zelf geen impact hebben op het BBP maar wel leiden tot fiscale minderontvangsten in hoofde van de overheid (bvb. BTW-carroussel).

Sinds het begin wordt in de nationale rekeningen van België de toegevoegde waarde van de zwarte economie in rekening genomen. De zwarte toegevoegde waarde wordt initieel geraamd via de productieoptiek. Zowel de productie als het intermediair verbruik worden per bedrijfstak aangepast. Per saldo wordt de toegevoegde waarde afkomstig van verborgen ondernemingen en verborgen activiteiten afgeleid.

Gezien de aard van de zwarte economie is de raming in belangrijke mate gebaseerd op indirecte informatie en logische veronderstellingen steunend op allerhande beschikbare informatie. Ook is het noodzakelijk voor de raming een aantal uitgangspunten te poneren:

- de overheidssector, de bank- en verzekeringssectoren en de sector van de instellingen zonder winstoogmerk realiseren geen zwarte toegevoegde waarde;
- geïmputeerde transacties – IGDFI en woningdiensten – vallen buiten de scope van de zwarte economie;
- grote ondernemingen met ver doorgedreven administratieve rapporteringsverplichtingen worden geacht niet actief te zijn in de zwarte economie;
- ondernemingen actief in de productie en handel van goederen en diensten bestemd voor de finale consumptie van gezinnen hebben een hogere neiging om actief te zijn in de zwarte economie.

De raming van de toegevoegde waarde gerealiseerd binnen de zwarte economie wordt getoetst op de plausibiliteit en consistentie binnen het kader van de aanbods- en gebruikstabellen. Ze vormen een coherent kader waarbinnen het aanbod, bestaande uit de productie en de invoer, wordt geconfronteerd met het gebruik gevormd door het intermediair verbruik, de consumptie, de investeringen en de uitvoer. De confrontatie gebeurt op een gedetailleerde manier waarbij zowel de productie als het intermediair verbruik wordt opgesplitst naar product en bedrijfstak. De ramingen van de zwarte toegevoegde waarde per bedrijfstak zijn bijgesteld vanaf 2002.

Door die bijstelling is de globale toegevoegde waarde van de zwarte economie licht naar boven herzien. De ramingen voor de vrije beroepen (juridische en medische beroepen) zijn neerwaarts bijgesteld terwijl die voor de bouw, de handel en de horeca opwaarts zijn herzien.

De herziening met betrekking tot de zwarte economie leidt tot een stijging van het bbp-peil van 0,20 % (€ 696 miljoen) in 2010.

¹ De bron voor het aantal inbeslagnames is de FOD Financiën (Douane en accijnzen). Het detectiepercentage komt uit een academische studie.

3.3 De herziening van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak “landbouw”

De methode voor het opstellen van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak “landbouw” van de nationale rekeningen werd herzien en betreft zowel de productie als het intermediair verbruik van deze bedrijfstak. De landbouweconomische rekeningen, opgesteld door de Algemene Directie Statistiek (ADS) van de FOD Economie, vormen de basis van de ramingsmethode. De herziening vindt plaats voor de jaren 2002 tot en met 2011.

De landbouweconomische rekeningen worden opgesteld volgens een eigen methodologie opgelegd door Eurostat. De nationale rekeningen worden opgesteld volgens het Europees Systeem van Nationale en Regionale Rekeningen (ESR). De methodologieën zijn grotendeels gelijklopend, maar toch zijn er enkele definitieverschillen. Om over te gaan van de landbouweconomische rekeningen naar reeksen voor de bedrijfstak landbouw zijn dus bijkomende berekeningen nodig.

De landbouweconomische rekeningen bevatten alle landbouwactiviteiten vervat in de NACE codes 011 tot en met 015. De bedrijfstak landbouw bevat echter ook de ondernemingen met NACE code 016 en 017, respectievelijk “ondersteunende activiteiten in verband met de landbouw; activiteiten met betrekking tot gewassen na de oogst” en “jacht, zetten van vallen en diensten in verband met deze activiteit”. De reeksen voor NACE codes 016 en 017 werden geraamd volgens de methode die standaard gebruikt wordt voor de andere bedrijfstakken en werden toegevoegd aan de reeksen van de landbouweconomische rekeningen.

Bovendien, kunnen er in de tak “landbouw” en meer specifiek in de tuinbouw, die zeer energie-intensief is, systemen voor elektriciteitsopwekking voorkomen. De productie en het intermediair verbruik werden geraamd voor het deel van deze opwekking dat bestemd is voor het elektriciteitsnet.

Verder werd de autoconsumptie voor de sector van de huishoudens (S.14) toegevoegd. Autoconsumptie is het verbruik van de eigen geproduceerde goederen en diensten. De autoconsumptie van S.14 bevat de productie van groeten en fruit in moestuinen. De raming ervan steunt zich voortaan op de Huishoudbudgetenquête van ADS (tegen voorheen de landbouweconomische rekeningen).

Het totaal van de bedrijfstak landbouw is de som van de gegevens uit de landbouweconomische rekeningen en de componenten uit de voorgaande paragrafen.

De herziening van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak “landbouw” leidt tot een stijging van het bbp-peil van 0,11 % in 2010 (€ +394 miljoen).

3.4 De gezondheidszorg

3.4.1 De herwaardering van de toegevoegde waarde in de bedrijfstak “ziekenhuizen”

De raming van de toegevoegde waarde van de bedrijfstak ziekenhuizen (86A) gebeurt niet volgens de gebruikelijke methodologie van andere bedrijfstakken in de nationale rekeningen. Dit omwille van de beschikbaarheid van meer gedetailleerde gegevens via de FOD Volksgezondheid en het ontbreken van gewone jaarrekeningen bij de balanscentrale gezien hun juridisch statuut.

Sedert 2007 waren de basisgegevens van de FOD Volksgezondheid echter niet meer beschikbaar, zodat een alternatieve en vereenvoudigde methode moest worden gehanteerd, die steunde op het verloop van de lonen in de bedrijfstak “ziekenhuizen” en de beschikbare gegevens in de overheidsrekeningen.

Dankzij intensieve contacten met de FOD Volksgezondheid was het mogelijk om een volledige set gegevens te ontvangen voor de periode 2007 tem 2012, alsook gecorrigeerde gegevens voor de periode 1995 tem 2006. Deze basisinformatie werd gebruikt om een nieuwe, definitieve, raming van de toegevoegde waarde en het bruto

exploitatieoverschot, volgens de bestaande methodologie, te introduceren in de nationale rekeningen. Bovendien werd de toegevoegde waarde van de ziekenhuisactiviteiten van een universiteit, die tot dusver buiten het bestek van het boekhoudkundig kader viel, sedert 1995 geregistreerd in bedrijfstak 86A.

De herziening van de toegevoegde waarde van de ziekenhuizen leidt tot een verhoging van het bbp met 0,06 % in 2010 (€ 217 miljoen).

3.4.2 De herwaardering van de investeringen van de ziekenhuizen

De raming van de bruto-investeringen in vaste activa door de ziekenhuizen (bedrijfstak 86A) steunt eveneens in ruime mate op de geaggregeerde boekhoudkundige gegevens van de FOD Volksgezondheid, en werd dus ook herzien naar aanleiding van de ontvangst van de nieuwe gegevens (zie 3.4.1).

Voor de ziekenhuisactiviteiten in strikte zin worden de investeringen rechtstreeks berekend aan de hand van de boekhoudkundige gegevens van de FOD Volksgezondheid. Voor de aanverwante activiteiten worden de investeringen geraamd door extrapolatie op basis van de verhouding tussen de loonsom volgens de nationale rekeningen (die alle activiteiten omvat) en de boekhoudkundige loonsom (die alleen de ziekenhuisactiviteiten omvat).

In de voorgaande versies van de nationale rekeningen waren er ofwel geen boekhoudkundige gegevens van na 2005 beschikbaar, ofwel waren ze te onvolledig om te gebruiken. Daarom werden de investeringen enkel geraamd op basis van het verloop van de lonen in de bedrijfstak "ziekenhuizen" van de nationale rekeningen.

3.4.3 De consumptieve bestedingen van huishoudens voor gezondheidsdiensten

De consumptieve bestedingen van huishoudens voor gezondheidsdiensten in lopende prijzen worden berekend op basis van de "commodity flow"-methode per product. Dit betekent dat de finale consumptieve bestedingen van huishoudens berekend worden per saldo; met name het verschil tussen de middelen (productie, netto productgebonden belastingen en invoer) en de bestedingen excl. het finale verbruik van huishoudens (intermediaire consumptie, finale consumptie van de overheid en de instellingen zonder winstoogmerk t.b.v. huishoudens en de uitvoer). Een revisie in een van de betrokken componenten impliceert bijgevolg ook een revisie van de consumptieve bestedingen van de huishoudens voor deze producten.

Naast de revisie van de productie van de bedrijfstak "ziekenhuizen", werd ook de verdeelsleutel naar product herzien op basis van de nieuwe informatie ontvangen van de FOD Volksgezondheid.

3.5 De resultaten van het huishoudbudgetonderzoek van 2010

De consumptieve bestedingen van de huishoudens worden geraamd op basis van diverse informatiebronnen. Sommige bronnen kunnen specifiek zijn, zoals voor de gezondheidszorguitgaven (cf. 3.4.3). Een bron die op grote schaal wordt gebruikt, is het vijfjaarlijkse huishoudbudgetonderzoek. Het huishoudbudgetonderzoek is een belangrijke bron voor de consumptieve bestedingen door huishoudens van courante goederen en diensten, zoals o.a. voeding en kledij en staat voor ongeveer 50 % van de totale raming van de consumptieve bestedingen door de huishoudens.

De consumptieve bestedingen van de huishoudens worden derhalve om de vijf jaar herzien, teneinde de resultaten van de recentst beschikbare enquête te integreren. De occasionele revisie van 2014 introduceert een nieuw basisjaar 2010 (ter vervanging van 2005), met een bijkomende lineaire interpolatie voor de tussenliggende jaren 2006-2011.

Verder werd de COICOP05 classificatie¹ voor het eerst gehanteerd in de raming, waardoor de raming op een groter detailniveau gebeurde en bepaalde categorieën van COICOP verhuisden. Voortaan moeten de ramingen voor bestedingen van Belgen in het buitenland en buitenlanders in België gebruik maken van nieuwe informatie uit de betalingsbalans.

3.6 Het verbruik van vaste activa van de IZW's t.b.v. huishoudens

Net als voor de rest van de economie, wordt het verbruik van vaste activa (afschrijvingen) van de sector van de instellingen zonder winstoogmerk ten behoeve van huishoudens (IZWBH) bepaald bij de berekening van de kapitaalvoorraad volgens de "perpetual inventory method". Die methode berust op de samenvoeging van de gedane investeringen, waarop verwijderings- en afschrijvingsfuncties worden toegepast. De investeringen vormen dus de basis van de ramingen van de kapitaalvoorraad en van zijn depreciatie.

Aangezien het om een zware methodologie gaat, werd ze niet toegepast bij de herziening van de investeringen van de IZWBH in 2011. Door de opname van die (neerwaarts herziene) reeks in de berekening van de kapitaalvoorraad dient ook het verbruik van vaste activa van die sector neerwaarts te worden herzien.

De waardering van de kapitaalvoorraad en derhalve van de afschrijvingen werd eveneens beïnvloed door andere elementen die dit keer een weerslag kunnen hebben op het niveau van elk van de institutionele sectoren: de kapitalisatie van R&D uitgaven (opgelegd door de overschakeling op het ESR 2010, zie hoger), een neerwaartse herziening van de levensduur van de activa verbonden aan de informatietechnologieën (ICT), en een verbetering van de berekeningsmethodes door de reeds per institutionele sector uitgesplitste investeringen in een vroeger stadium in de berekeningen op te nemen.

De herziening van de afschrijvingen in de sector van de IZWBH vertoont de bijzonderheid het bbp te beïnvloeden aangezien de productie (en dus de toegevoegde waarde) van de IZWBH, als niet marktsector, wordt gewaardeerd door de som te maken van alle productiekosten, waartoe het verbruik van vaste activa behoort.

De weerslag op het bbp van de herziening van het verbruik van vaste activa van de IZWBH is gering (€ -149 miljoen in 2010, of -0,04 % bbp).

3.7 De eliminatie van de productie samenhangend met niet geproduceerde niet-financiële vaste activa

Vanaf 2008 kennen we, via de structuurenquête, onderstaand detail voor de zelf geproduceerde immateriële vaste activa (geboekt in de rekening 72 van de jaarrekeningen):

- Onderzoek en Ontwikkeling;
- Software;
- Andere immateriële vaste activa.

De geactiveerde kosten van voor eigen gebruik ontwikkelde R&D en software moeten worden verwerkt als productie (P12) en investeringen (P51). R&D en computerprogrammatuur worden immers beschouwd als **geproduceerde** niet-financiële vaste activa (AN.1).

De andere immateriële vaste activa (concessies, octrooien, licenties, knowhow, merken e.d.) dienen in de nationale rekeningen (zowel in het ESR 1995 als in het ESR 2010) te worden beschouwd als **niet geproduceerde** niet financiële activa (AN.2). De aankoopkosten van die activa mogen dan ook niet als een productie worden geregistreerd. Tot dusver werd in geen enkele specifieke behandeling voorzien om de eventuele aankoopkosten uit te sluiten die in de rekeningen van de ondernemingen zijn geregistreerd. Er wordt nu een correctie doorgevoerd om die kosten uit te sluiten.

Die correctie leidt tot een herziening van het bbp van -0,05 % in 2010 (€ -162 miljoen).

1 De COICOP ("Classification of Individual Consumption According to Purpose") is een classificatie van individuele verbruiksfuncties die is gepubliceerd door de Verenigde Naties. De functies stemmen overeen met de bereikte doelstellingen (bijvoorbeeld voeding, kledij, gezondheidszorg, onderwijs, huisvesting, vervoer, enz.). De nieuwe COICOP05 classificatie is gedetailleerder dan de vorige versie; ze vertoont ook meer coherentie met de classificaties in het huishoudbudgetonderzoek en de consumptieprijsindex.

3.8 De fiscale vertegenwoordigers

De in- en uitvoer van goederen in de nationale rekeningen wordt weergegeven in nationaal concept en aldus met eliminatie van de transitstromen uitgevoerd door niet-residenten/fiscale vertegenwoordigers. Door een gebrek aan een robuuste definitie/aflijning van het begrip “niet-resident/fiscale vertegenwoordiger” vormt de identificatie van deze eenheden al van oudsher een probleem. Hierdoor worden verschillende populaties van “fiscale vertegenwoordigers” gebruikt bij de opstelling van de productie- en bestedingsoptiek van de nationale rekeningen, wat leidt tot incoherenties.

Tijdens de revisie werd deze problematiek aangepakt door de opstelling van duidelijke criteria en het gebruik van meerdere bronnen om het statuut “ingezetene/niet-ingezetene” toe te kennen. Daar waar vroeger hoofdzakelijk gekeken werd naar informatie over het bevoegde BTW-kantoor en het feit dat fiscaal vertegenwoordigers geen lonen mochten hebben, worden nu ook andere bronnen bestudeerd, zoals de aanwezigheid van gegevens in Prodcop, structuurenquête, vestigingsinformatie, publicaties in Belgisch Staatsblad of balanscentrale, om het statuut toe te kennen. Ook werd gebruik gemaakt van de populatie fiscale vertegenwoordigers bij de BTW-administratie. Door de combinatie van verschillende bronnen is een meer precieze identificatie mogelijk. Aangezien uit de vergelijking van verschillende bronnen is gebleken dat het criterium van afwezigheid van lonen te strikt is, is het vanaf nu mogelijk dat een fiscaal vertegenwoordiger een minimale tewerkstelling heeft om de fiscale en administratieve taken te voldoen.

In een laatste stap werd de populatie fiscale vertegenwoordigers die gehanteerd werd bij de opstelling van het buitenlands goederenverkeer en de nationale rekeningen gereconcilieerd om incoherenties in de verschillende BBP-optieken te beperken. De bevindingen hiervan werden geïmplementeerd in de cijfers tot en met het jaar 2002.

Naast de identificatie, werd aandacht besteed aan de ramingsmethode van deze eenheden. Gepaard gaande met de nieuwe identificatiecriteria, werd langs productie-optiekzijde een nieuwe ramingsmethode toegepast rekening houdende met het nieuwe minimale tewerkstellingsprincipe. Voor deze eenheden zal verondersteld worden dat de toegevoegde waarde gelijk is aan de loonsom. Op deze manier wordt rekening gehouden met de toegevoegde waarde van de administratieve diensten die deze eenheden verrichten in België. De nieuwe ramingsmethode werd geretropoleerd tot en met het jaar 2002.

Langs bestedingszijde werd voor een 25-tal grote fiscale vertegenwoordigers een nauwkeurige analyse uitgevoerd van de in- en uitvoerstromen. Deze stromen werden afgetoetst met informatie van de residentie tegenpartijen uit de jaarrekening, structuurenquête, prodcom en BTW. Dit om het deel van de in- en uitvoerstromen dat dient behouden te worden in nationaal concept op een correctere manier te bepalen. De resultaten van deze oefening werden geïmplementeerd in de cijfers tot en met het jaar 2005.

De herziening met betrekking tot de fiscale vertegenwoordigers kan afhankelijk van het jaar een positieve of negatieve weerslag op het bbp hebben. In 2010 neemt het bbp er 0,05 % door af (€ -176 miljoen).

3.9 De toegevoegde waarde van de zelfstandigen die actief zijn in de financiële dienstverlening en verzekeringen

Om betere ramingen te kunnen maken van de toegevoegde waarde van de zelfstandigen die actief zijn in NACE activiteit 66 “ondersteunende activiteiten voor verzekeringen en pensioenfondsen”, wordt nu voorrang gegeven aan de gegevens uit de belastingaangiften (personenbelasting).

De voorheen toegepaste methode, die beruiste op hypothesen van indirecte raming, bleek immers haar grenzen te hebben, omdat ze leidde tot een verloop van de toegevoegde waarde dat incompatibel was met het werkgelegenheidsverloop, dat wil zeggen het aantal zelfstandigen dat in die branche actief is. De keuze om de gegevens uit de belastingaangiften te gebruiken, strookt met de praktijken die reeds worden gehanteerd voor andere zelfstandige beroepen, zoals dokter, advocaat, zakelijk en beheersadviseur, enz.

Aangezien er geen belastingaangiftegegevens van de natuurlijke personen van vóór 2000 beschikbaar zijn, werd de raming van de productie en de toegevoegde waarde geënt op die van de zelfstandige werkgelegenheid in de branche. In afwachting van de fiscale gegevens van de recentste jaren, wordt het verloop geraamd op basis van het werkgelegenheidsverloop en van een lichte stijging van het gemengd inkomen per zelfstandige.

De herziening van de toegevoegde waarde van de zelfstandigen die actief zijn in NACE activiteit 66 doet het bbp in 2010 dalen met 0,08 % (€ -288 miljoen).

3.10 De eliminatie van een dubbeltelling in de productie van software ontwikkeld voor eigen gebruik

De totale productie van/investeringen in software ontwikkeld voor eigen gebruik wordt geraamd via de arbeidskrachtenenquête (aantal informatici werkzaam in de verschillende bedrijfstakken van de economie).

Op basis van informatie beschikbaar in de structuurenquête (cf punt 3.7) stellen we vast dat sommige ondernemingen de kosten die hiermee gepaard gaan (in hoofdzaak loonkosten) activeren in hun jaarrekeningen (via de rekening 72). Deze geactiveerde kosten worden standaard verwerkt als productie (P.12) zowel in de jaarrekeningen als in de nationale rekeningen. Tot nu toe werd evenwel het totaal van de exogeen geraamde productie voor eigen finaal gebruik van software toegevoegd als productie voor eigen finaal gebruik (P.12) waardoor er een dubbeltelling in de productieoptiek was opgenomen (voor ondernemingen die deze kosten de facto reeds activeerden in hun jaarrekening). Deze dubbeltelling werd nu geëlimineerd.

Die correctie leidt tot een neerwaartse herziening van het bbp-peil met -0,09 % in 2010 (€ -315 miljoen).

3.11 De correctie impliciete beheerskosten doorgerekend door niet-residente instellingen voor collectieve beleggingen aan Belgen

De instellingen voor collectieve beleggingen (ICB's) zijn financiële bemiddelaars die deelbewijzen uitreiken om middelen aan te trekken. Deze middelen worden op hun beurt belegd in diverse financiële instrumenten. De in- en uitvoer van diensten omvat ook de beheerskosten die de ICB's aanrekenen aan niet ingezetene houders.

De beheerskosten van de residentie ICB's waarvan deelbewijzen aangehouden worden door niet-residenten vormen een uitvoer van een dienst, terwijl de beheerskosten van niet-residentie ICB's aangehouden door Belgen een invoer van een dienst vormt.

Situatie vóór revisie: langs uitvoerzijde worden deze bedragen verwerkt in de rekening buitenland van de nationale rekeningen, doch niet in de betalingsbalans. Langs invoerzijde ontbreken de gegevens zowel in de betalingsbalans als in de nationale rekeningen.

Situatie na revisie: de betalingsbalans neemt de uitvoerbedragen over geraamd in de nationale rekeningen en de ontbrekende invoer wordt opgevoerd.

De invoer wordt geraamd in de veronderstelling dat het beheerskostenpercentage (beheerskosten uitgedrukt t.o.v. de activa) van buitenlandse en Belgische ICB's identiek zijn:

$$\text{beheerskosten\%} \times \text{uitstaande bedragen in buitenland} = \text{invoer.}$$

Deze bijkomende invoer van de diensten wordt toegekend aan het intermediair verbruik (P.2) en de consumptieve bestedingen van huishoudens (P.3 S.14) volgens het aandeel van deze sectoren in het houderschap van deze niet-ingezetene ICB's.

Dit punt van herziening doet het bbp in 2010 dalen met 0,21 % (€ -743 miljoen), wat overeenstemt met het door de financiële sector verbruikte deel van de invoer van financiële dienstverlening.

3.12 De bezoldigingen in de buitenlandrekening

In de betalingsbalans worden de lonen, net als in de buitenlandrekening van de nationale rekeningen, geregistreerd als beloning die door Belgische werkgevers is betaald aan niet ingezeten werknemers of die door buitenlandse werkgevers (inclusief de internationale instellingen) is betaald aan in België wonende werknemers.

In de nationale rekeningen werden de lonen die geen betrekking hadden op in de buurlanden (Duitsland, Frankrijk, Luxemburg, Nederland) ingezeten werknemers of werkgevers of op ambtenaren die in België wonen en werken voor een in België gevestigde internationale instelling tot dusver gelijkgesteld met de betaling voor een aan- of verkoop van diensten. Die lonen werden geregistreerd bij de in- of uitvoer van diensten. Daarentegen werden de betalingen van lonen tussen een in België gevestigde eenheid (werkgever of werknemer) en een in een buurland van België gevestigde eenheid (werknemer of werkgever) of een in België gevestigde internationale instelling (werkgever) wel degelijk geregistreerd als de betaling van lonen (D.1).

Voortaan wordt elke betaling van lonen, wat ook het tegenpartijland van de werkgever of van de werknemer is, in de nationale rekeningen geregistreerd in de post "beloning van werknemers" (D.1), net zoals dat in de betalingsbalans gebeurt. Deze laatste wordt overigens als bron gehanteerd bij het waarderen van de beloningsstromen met het buitenland.

Deze wijziging heeft geen weerslag op het bbp. Ze heeft daarentegen een (beperkte) invloed op het bni. In 2010 beloopt het supplementaire bedrag dat als beloning is geregistreerd ongeveer € 320 miljoen (0,09 % bbp) netto ontvangen door het buitenland.

3.13 De statistieken betreffende de gesalarieerde werkgelegenheid

De voornaamste administratieve bron die wordt aangewend om de loontrekkende werkgelegenheid te ramen is de RSZ. Als onderdeel van de Capelo hervorming worden sedert 1 januari 2011 bepaalde gegevens over het overheidspersoneel op een andere manier in de multifunctionele aangifte DmfA van de RSZ doorgegeven. Die hervorming maakt het mogelijk om de pensioenrechten van het statutair personeel te kunnen berekenen op basis van de bij de RSZ aangegeven informatie.

Bij die hervorming werd het aantal personen dat volgens de RSZ in de overheidssector werkt neerwaarts bijgesteld ingevolge de uitsluiting van de personen die vallen onder het stelsel van volledige terbeschikkingstelling met wachtwedde voorafgaand aan het pensioen. Dit stelsel komt hoofdzakelijk voor in bepaalde overheidsbedrijven, het onderwijs en de defensie. Aangezien in de nationale rekeningen voor deze categorie werknemers reeds een correctie was voorzien bij het onderwijs, werden nu nog enkel de reeksen van de loontrekkende werkgelegenheid herzien voor defensie en de bedrijfstakken "Telecommunicatie" en "Posterijen en koeriers".

Wat het arbeidsvolume betreft, zijn de prestaties van de personen met volledige terbeschikkingstelling voorafgaand aan het pensioen en met de overige volledige terbeschikkingstellingen met wachtwedde (ziekte, enz.) verdwenen. Voor de personen met een gedeeltelijke terbeschikkingstelling worden voortaan enkel nog de reële prestaties in aanmerking genomen. Bijgevolg werd het aantal door de loontrekkenden gewerkte uren in nog hogere mate bijgesteld.

Voor het jaar 2010 bedraagt de neerwaartse herziening van het aantal loontrekkenden 0,1 % (-4 100 personen en 0,4 % (-19,4 miljoen uren) uitgedrukt in aantal gewerkte uren.

Een bijkomende herziening beïnvloedt de loontrekkende werkgelegenheid, het arbeidsvolume van de werknemers en hun beloning, doordat in het kader van de correctie van de universitaire ziekenhuizen een extra eenheid in aanmerking wordt genomen. In 2010 houdt die herziening de overdracht in van 3 200 personen van de overheidssector (onderwijs) naar de private sector (gezondheidszorg).

4. De herziening van de cijfers

Voor elk punt van methodologische herziening dat in het voorgaande hoofdstuk is besproken, werd de impact op het bbp in 2010 op zijn minst vermeld. In het eerste deel van dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van alle veranderingen voor de grote aggregaten van 2010.

In punt 4.2 gaat het over een visie over een langere termijn: de periode 1995-2011.

4.1 Het referentiejaar 2010

De overstap op het ESR 2010 blijkt een stijging van het bbp van 2,54 % met zich mee te brengen in 2010, waarvan alleen al de kapitalisatie van R&D-uitgaven 2,37 % voor haar rekening neemt.

De andere herzieningen die voortvloeien uit de verbetering van de bronnen en methoden (los van de overstap op het ESR 2010) leiden tot een bijkomende verhoging van het bbp van 0,27 % in 2010.

In het totaal komt het bbp daarmee 2,81 % hoger uit (ongeveer € 10 miljard).

TABEL 4 EFFECT VAN DE HERZIENINGEN OP HET BBP
(2010, in € miljoen, lopende prijzen)

	naar niveau	in % bbp vóór herziening
Herzieningen als gevolg van de overgang naar het ESR 2010	+9 048	+2,54%
Kapitalisatie van R&D	+8 438	+2,37%
Verzekering en herverzekering	+322	+0,09%
Kapitalisatie van militaire wapensystemen	+136	+0,04%
Output voor eigen finaal gebruik van de marktproducenten	+134	+0,04%
Toerekening van de output van de centrale bank	+19	+0,01%
IGDFI	-	-
Overige herzieningen (bronnen en methoden)	+959	+0,27%
Illegale economie	+1 306	+0,37%
<i>Drugs</i>	+903	+0,25%
<i>Prostitutie</i>	+305	+0,09%
<i>Smokkel</i>	+98	+0,03%
Zwarte economie	+696	+0,20%
Landbouw	+394	+0,11%
Ziekenhuizen	+217	+0,06%
Perimeter van de overheid (markt/niet-markt)	+19	+0,01%
Verbruik van vaste activa door IZW t.b.v. huishoudens	-149	-0,04%
Eliminatie niet-geproduceerde niet-financiële activa	-162	-0,05%
Fiscale vertegenwoordigers	-176	-0,05%
Zelfstandigen in de financiële diensten	-288	-0,08%
Dubbeltelling van de software die voor eigen rekening is geproduceerd	-315	-0,09%
Overige wijzigingen overheid andere dan de perimeter markt/niet-markt	-419	-0,12%
Beheerskosten van de buitenlandse investeringsfondsen	-743	-0,21%
Courante herzieningen	+580	+0,16%
Totaal	+10 007	+2,81%

Bron: INR.

De toegevoegde waarde van het geheel van de economie neemt toe met € 9,7 miljard in 2010. De productgebonden belastingen ongerekend subsidies dragen voor € 266 miljoen bij tot de stijging van het bbp, meer bepaald door de registratie van de APETRA-bijdrage¹.

Uit de uitsplitsing van de toegevoegde waarde per institutionele sector blijkt dat de herziening het grootst is bij de niet-financiële vennootschappen (€ +7,4 miljard). Dat komt door het forse effect van de kapitalisatie van R&D-uitgaven (€ +6,7 miljard), door de herwaardering van zwartwerk (€ +1,0 miljard) en het in aanmerking nemen van de illegale economie (€ +0,6 miljard). De vele andere herzieningen kunnen een positief of negatief effect hebben en zorgen in totaal voor een daling van ongeveer € 0,8 miljard.

De kapitalisatie van R&D vormt ook het grootste element in de herziening van de toegevoegde waarde van de overheid.

De toegevoegde waarde van de huishoudens wordt opwaarts herzien, hoofdzakelijk door het opnemen van de illegale economie, de herziening van de landbouwstatistiek en lopende herzieningen.

TABEL 5 **HERZIENING VAN DE BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE VAN DE INSTITUTIONELE SECTOREN**
(2010, in € miljoen, lopende prijzen)

	Vóór herziening (sept. 2013)	Herziening		Na herziening (sept. 2014)
		naar niveau	in % van het aggregaat vóór herziening	
Niet-financiële vennootschappen (S.11)	193 744	+7 449	+3,8%	201 193
Financiële instellingen (S.12)	19 613	-43	-0,2%	19 570
Overheid (S.13)	50 700	+1 226	+2,4%	51 926
Huishoudens (S.14)	49 945	+1 206	+2,4%	51 151
Instellingen zonder winstoogmerk t.b.v. huishoudens (S.15)	3	-97	-2,8%	3 375
Geheel van de institutionele sectoren	317 473	+9 742	+3,1%	327 215
Saldo van productgebonden belastingen en subsidies	38 266	+266	+0,7%	38 532
Bruto binnenlands product	355 740	+10 007	+2,8%	365 747

Bron: INR.

Beschouwt men de productieoptiek vanuit het oogpunt van de bedrijfstakken, dan blijkt de herziening van de toegevoegde waarde, in absolute cijfers, hoofdzakelijk betrekking te hebben op de branche “verwerkende, extractieve en overige nijverheid” die een herziening omvat van ongeveer € 5,8 miljard (een herziening van +10,9 % van de toegevoegde waarde van deze branche) op een totaal van € 9,7 miljard. De branche “groot en detailhandel, vervoer, hotels en restaurants” is opwaarts herzien ten belope van € 2,7 miljard (of +4,3 %) en die van de “vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten; administratieve en ondersteunende diensten” ten belope van € 1,4 miljard (of + 3,5 %). Die herzieningen vloeien voort uit de verschillende elementen die zijn toegelicht in het methodologische deel. De belangrijkste van die elementen, die zich in dit opzicht manifesteren, zijn de kapitalisatie van R&D, de herziening van de zwarte economie, de herkwalificatie van niet financiële holdings in head offices, en de specifieke herziening van de bedrijfstak “landbouw”.

¹ Deze bijdrage financiert de kosten die zijn verbonden aan de verplichting om een voldoende voorraad olieproducten aan te houden. In een beleidsnota van Eurostat staat uitdrukkelijk vermeld dat een dergelijke bijdrage moet worden geregistreerd als een belasting op producten.

TABEL 6 **HERZIENING VAN DE BRUTO TOEGEVOEGDE WAARDE PER BEDRIJFSTAK (A10)**
(2010, in € miljoen, lopende prijzen)

	Herziening			Na herziening (sept. 2014)
	Voor herziening (sept. 2013)	in niveau	in % van het aggregaat vóór herziening	
Landbouw, bosbouw en visserij	2 458	+413	+16,8%	2 871
Verwerkende, extractieve en overige nijverheid	53 546	+5 812	+10,9%	59 358
Bouwnijverheid	17 957	+107	+0,6%	18 064
Groot en detailhandel, vervoer, hotels en restaurants	63 564	+2 743	+4,3%	66 307
Informatie en communicatie	13 221	-136	-1,0%	13 085
Financiële activiteiten en verzekeringen	21 022	-1 349	-6,4%	19 673
Exploitatie van en handel in onroerend goed	28 831	-72	-0,2%	28 759
Vrije beroepen en wetenschappelijke en technische activiteiten; administratieve en ondersteunende diensten	40 408	+1 415	+3,5%	41 823
Overheid, defensie, onderwijs, gezondheidszorg en maatschappelijke dienstverlening	70 012	+452	+0,6%	70 464
Overige diensten	6 455	+356	+5,5%	6 811
Totaal	317 473	+9 742	+3,1%	327 215

Bron: INR.

Beschouwt men de verdeling van het bbp volgens de gebruiksrubriek van de geproduceerde rijkdom (de zogeheten bestedingsoptiek), dan blijkt het aandeel van de investeringen met 2 procentpunt te stijgen ten nadele van het aandeel van de consumptieve bestedingen. Het zijn immers de bruto-investeringen in vaste activa die fors opwaarts zijn herzien, hoofdzakelijk als gevolg van de kapitalisatie van R&D-uitgaven. In 2010 vertegenwoordigt de herziening van de investeringen heel de herziening van het bbp¹.

Algemeen beschouwd, worden de consumptieve bestedingen, alle sectoren samen, slechts licht neerwaarts herzien in 2010.

Het saldo van de netto-uitvoer van goederen en diensten is verminderd met € 1 miljard in 2010. Onder andere de opname van beheerskosten van buitenlandse ICB's als invoer weegt op de netto-uitvoer van diensten. Ook andere herzieningselementen hebben een weerslag op deze bestedingencomponent, zoals de behandeling van fiscale vertegenwoordigers en de invoering van de illegale economie. De in- en uitvoer van goederen en diensten werd ook indirect beïnvloed door een aantal herzieningselementen die moeten worden vertaald in de bestedingsoptiek.

Tot slot werden de voorraadwijzigingen opwaarts herzien in 2010, hoofdzakelijk als gevolg van de annulering van een eerdere arbitrage bij het in evenwicht brengen van de drie optieken van het bbp. De omvang van die herziening is op geen enkele manier representatief voor de herzieningen die over heel de periode hebben plaatsgevonden en die veel beperkter zijn.

¹ Over heel de periode 1995-2011 zit de herziening van het bbp voor gemiddeld 95 % vervat in de bruto-investeringen in vaste activa.

TABEL 7 **HERZIENING VAN DE AGGREGATEN IN DE BESTEDINGSOPTIEK**

(2010, in € miljoen, lopende prijzen)

	Vóór herziening (sept. 2013)	Herziening			Aandeel in het bbp	
		naar niveau	in % van het aggregaat vóór herziening	Na herziening (sept. 2014)	Vóór herziening (sept. 2013)	Na herziening (sept. 2014)
Bruto binnenlands product	355 740	+10 007	+2,8%	365 747	100%	100%
Consumptieve bestedingen	274 667	-136	-0,0%	274 532	77%	75%
Huishoudens	184 523	-211	-0,1%	184 311	52%	50%
Overheid	86 212	+225	+0,3%	86 437	24%	24%
IZW t.b.v. huishoudens	3 932	-149	-3,8%	3 784	1%	1%
Bruto-investeringen in vaste activa	71 510	+10 028	+14,0%	81 537	20%	22%
Huishoudens	22 588	+0	+0,0%	22 588	6%	6%
Vennootschappen	42 690	+7 748	+18,1%	50 437	12%	14%
Overheid	5 829	+2 228	+38,2%	8 057	2%	2%
IZW t.b.v. huishoudens	404	+52	+12,8%	456	0%	0%
Netto-uitvoer van goederen en diensten	7 504	-1 032	-13,8%	6 472	2%	2%
Uitvoer	283 965	-5 120	-1,8%	278 845	80%	76%
Invoer	276 461	-4 088	-1,5%	272 373	78%	74%
Voorraadwijziging	2 058	+1 147	+55,7%	3 206	1%	1%

Bron : INR.

Tabel 8 geeft de rubriek “bruto-investeringen in vaste activa” in detail weer. Daarin is te zien dat de kapitalisatie van R&D een heel belangrijke component van de herziening is.

TABEL 8 **HERZIENING VAN DE BRUTO-INVESTERINGEN IN VASTE ACTIVA**

(2010, in € miljoen, lopende prijzen)

	Herziening in niveau
Vennootschappen	+7 748
R&D	+7 041
Ziekenhuizen	+651
Output voor eigen finaal gebruik van de marktproducenten	+134
Markt/niet-markt	-117
Overige ¹	+190
Lopende herziening	-151
Overheid	+2 228
R&D	+1 923
Militair materieel	+180
Markt/niet-markt	+101
Overige	+23
IZW t.b.v. huishoudens	+52
R&D	+52
Totaal	+10 028

Bron : INR.

¹ Nieuwe raming van de investeringen van de kleine en middelgrote ondernemingen in de sector van de financiële hulpbedrijven (S.126).

In de zogeheten inkomensoptiek werd het niveau van de beloning om diverse redenen herzien, wat in 2010 uiteindelijk een positief effect met zich meebrengt ten belope van € 777 miljoen. De voornaamste verandering heeft betrekking op een wijziging in de behandeling van werkgelegenheidssubsidies die op specifieke werknemersgroepen gericht zijn¹: in het ESR 2010 worden de lonen bruto geregistreerd, dat wil zeggen vóór aftrek van die subsidies die op hun beurt in aanmerking worden genomen als door de rechthebbenden ontvangen subsidies voor de productie. Die verandering verklaart ook de daling van de rubriek “saldo belastingen en subsidies op productie en invoer”.

Tot slot blijkt dat de stijging van het bbp-niveau nagenoeg volledig tot uiting komt in een verhoging van de rubriek “bruto-exploitatieoverschot en bruto gemengd inkomen”.

TABEL 9 **HERZIENING VAN DE AGGREGATEN IN DE INKOMENSOPTIEK**
(2010, in € miljoen, lopende prijzen)

	Vóór herziening (sept. 2013)	Herziening		Na herziening (sept. 2014)
		naar niveau	in % van het aggregaat vóór herziening	
Bruto binnenlands product	355 740	+10 007	+2,8%	365 747
Beloningen van werknemers	182 291	+777	+0,4%	183 069
Saldo belastingen en subsidies op productie en invoer	37 309	-575	-1,5%	36 735
Bruto-exploitatieoverschot en bruto gemengd inkomen	136 139	+9 805	+7,2%	145 944

Bron: INR.

Het financieringssaldo van de institutionele sectoren vormt het eindsaldo van de rekeningen en weerspiegelt dus alle herzieningen, zowel die met betrekking tot de drie benaderingen van het bbp als elk ander element dat behoort tot een transactie tussen de sectoren.

Vanuit het oogpunt van de saldi van de institutionele sectoren, wordt het saldo van het geheel van de vennootschappen in 2010 met € -2,0 miljard herzien, of met -0,7 % bbp. Er wordt een verschuiving opgetekend tussen het saldo van de niet-financiële vennootschappen en dat van de financiële instellingen. Dat is te verklaren door de herindeling van eenheden tussen deze twee sectoren (zie punt 2.3.1) die weliswaar relatief neutraal is wat de toegevoegde waarde betreft, maar meer gevolgen heeft voor het inkomen uit vermogen. Vennootschappen die van de sector niet-financiële vennootschappen werden heringedeeld bij de sector financiële instellingen, geven over het algemeen een positief saldo te zien inzake het inkomen uit vermogen, wat uiteindelijk het financieringssaldo van de financiële instellingen opdrijft, ten nadele van dat van de niet-financiële vennootschappen volgens de nieuwe normen van het ESR 2010.

Het financieringssaldo van de huishoudens wordt met € +2,5 miljard herzien (of +0,6 % bbp).

Dat van de overheid wordt met slechts € 778 miljoen neerwaarts herzien² (of -0,1 % bbp).

Al met al wordt het financieringssaldo van de Belgische economie ten opzichte van de rest van de wereld volgens de nieuwe versie van de rekeningen geraamd op € 8,4 miljard (2,3 % bbp), tegen 9 miljard (2,5 % bbp) in de vroegere versie van de rekeningen.

¹ Over dit punt is meer informatie te vinden in deel 5 over de overheidsrekeningen (punt 5.2.2).

² Teneinde een consistente vergelijking te kunnen maken voor alle institutionele sectoren, wordt hier verwezen naar de cijfers van september 2013. Het saldo van de overheid is later gewaardeerd, namelijk in maart 2014, in het kader van de procedure bij buitensporige tekorten (nog volgens de normen van het ESR 1995).

TABEL 10 **HERZIENING VAN DE SALDI VAN DE INSTITUTIONELE SECTOREN**
(2010, lopende prijzen)

	Vóór herziening (sept. 2013)	Herziening	Na herziening (sept. 2014)
<u>in € miljoen</u>			
Geheel van de vennootschappen	13 137	-2 014	11 123
Niet-financiële vennootschappen	6 128	-6 314	-186
Financiële instellingen	7 009	+4 300	11 309
Overheid	-13 765	-778	-14 543
Huishoudens	8 268	+2 457	10 725
IZW t.b.v. huishoudens	1 418	-341	1 077
Geheel van de institutionele sectoren	9 057	-676	8 381
<u>in % van het bbp</u>			
Geheel van de vennootschappen	3,7	-0,7	3,0
Niet-financiële vennootschappen	1,7	-1,8	-0,1
Financiële instellingen	2,0	+1,1	3,1
Overheid	-3,9	-0,1	-4,0
Huishoudens	2,3	+0,6	2,9
IZW t.b.v. huishoudens	0,4	-0,1	0,3
Geheel van de institutionele sectoren	2,5	-0,3	2,3

Bron: INR.

Tabel 11, tot slot, toont het effect van de herzieningen op het bni in 2010. Terwijl de opwaartse herziening van het bbp-peil 2,8 % beliep, wordt het niveau van het bni met +2,9 % bijgesteld.

TABEL 11 **VAN HET BRUTO BINNENLANDS PRODUCT NAAR HET BRUTO NATIONAAL INKOMEN**
(2010, in € miljoen, lopende prijzen)

	Vóór herziening (sept. 2013)	Herziening		Na herziening (sept 2014)
		naar niveau	in % van het aggregaat vóór herziening	
Bruto binnenlands product	355 740	+10 007	+2,8%	365 747
Saldo van de primaire inkomens met de rest van de wereld	6 213	+600	+9,7%	6 813
Netto ¹ -beloning van werknemers	5 337	-204	-3,8%	5 133
Betaalde belastingen minus ontvangen subsidies	-1 016	+434	-42,7%	-583
Netto ¹ -inkomen uit vermogen	1 893	+370	+19,5%	2 262
Bruto nationaal inkomen	361 953	+10 607	+2,9%	372 560

Bron: INR.

1 "Netto" betekent dat het gaat om het verschil tussen het van de rest van de wereld ontvangen inkomen en het aan de rest van de wereld betaalde inkomen.

4.2 De lange reeksen 1995-2011

Dit hoofdstuk bevat een reeks grafieken waarmee de effecten van de herzieningen over de periode 1995-2011 kunnen worden beoordeeld. De drie benaderingen van het bbp komen aan bod, net als de herziening van enkele andere belangrijke aggregaten, onder meer in het kader van de rekeningen van de sectoren, alsook het bni.

Met betrekking tot de drie benaderingen van het bbp (grafieken 2 tot 12) worden de effecten van de herziening uitgedrukt in procenten van het bbp, zoals het werd gemeten in de laatste editie van de nationale rekeningen (in september 2013). De effecten worden gemeten tegen lopende prijzen.

Dit zijn de grafieken:

- grafiek 2 **Totale herziening: effect op het peil van het bbp**
Deze grafiek toont het totale effect van de herziening op het peil van het bbp. Ze maakt het ook mogelijk een onderscheid te maken tussen de herziening als gevolg van de overgang naar het ESR 2010 (zie punt 2), de twee andere belangrijkste herzieningen, namelijk de opname van de illegale economie (zie punt 3.1) en de herziening inzake zwartwerk (zie punt 3.2), alsook het geheel van andere herzieningen in verband met bronnen en methoden (zie punten 3.3 tot 3.12).
- grafiek 3 **Detail van de “ESR 2010”-herzieningen met gevolgen voor het peil van het bbp**
Deze grafiek gaat nader in op de rubriek “ESR 2010” uit grafiek 2. Verschillende elementen van de herziening als gevolg van de overgang naar het ESR 2010 worden erin onderscheiden. De kapitalisatie van R&D (zie punt 2.2.1) blijkt het belangrijkste element van de herziening te zijn. Daarbij wordt een uitsplitsing gemaakt tussen R&D met betrekking tot de marktsector (sectoren S.11 en S.12) en die met betrekking tot de niet-marktsector (sectoren S.13 en S.15).
- grafiek 4 **Detail van de herziening “illegale economie”**
De opname van de illegale economie, die reeds aan bod komt in grafiek 2, is eveneens een belangrijk element dat het peil van het bbp beïnvloedt (zie punt 3.1). De drie onderdelen van de illegale economie (drugs, prostitutie en smokkel) worden nader toegelicht in grafiek 4.
- grafiek 5 **Detail van de “overige herzieningen” met een effect op het peil van het bbp**
Deze grafiek geeft een gedetailleerd overzicht van de rubriek “overige” in grafiek 2. Het betreft dus een reeks herzieningen met betrekking tot de bronnen en methoden die tijdens de occasionele revisie werden aangebracht en die geen verband houden met de inwerkingtreding van het ESR 2010-handboek.
De elementen van deze grafiek verwijzen naar de volgende punten van het methodologisch gedeelte:
 - Landbouw: punt 3.3
 - Gezondheidszorg (ziekenhuizen): punt 3.4
 - Correcties software en niet-geproduceerde niet financiële activa: punten 3.7 en 3.10
 - Fiscaal vertegenwoordigers: punt 3.8
 - Zelfstandigen financiële bedrijfstakken: punt 3.9
 - Beheerskosten ICB's: punt 3.11
 - Afschrijvingen van de IZW t.b.v. huishoudens: punt 3.6..
- grafiek 6 **Herziening van de toegevoegde waarde volgens de institutionele sectoren**
De verhoging van het bbp-peil wordt hier uitgesplitst, in de productie-optiek, volgens de sectorale toegevoegde waarden. De toegevoegde waarde van de sector van de niet-financiële vennootschappen (S.11) levert ruimschoots de grootste bijdrage tot de herziening van het bbp, gevolgd door de overheid (S.13) en de huishoudens (S.14).
- grafiek 7 tot 10 **Detail van de herzieningen van de sectorale toegevoegde waarden**
In deze grafieken wordt de herziening van de toegevoegde waarde (uitgedrukt in procenten bbp) voor elke institutionele sector van grafiek 6 opgesplitst volgens de verschillende elementen van herziening (al dan niet als gevolg van het ESR 2010).

- grafiek 11 **Totale herziening: effect vanuit de uitgavenoptiek**
Deze grafiek vermeldt het totale effect van de herziening vanuit het oogpunt van de uitgaven. Doordat de kapitalisatie van de R&D-uitgaven een cruciaal element is in de herziening, komt deze laatste het sterkst tot uiting (wat de bijdrage tot de herziening van het bbp betreft) in de component “investerings van de marktsector”, gevolgd door de component “investerings en consumptieve bestedingen van de overheid”.

- grafiek 12 **Totale herziening: effect vanuit de inkomensoptiek**
Aangezien de lonen en de belastingen ongerekend subsidies slechts in geringe mate door de herziening worden beïnvloed, blijkt de opwaartse bijstelling van het bbp-peil tot uiting te komen in een structurele verhoging van de component “bruto-exploitatietoerschoot en bruto gemengd inkomen”.

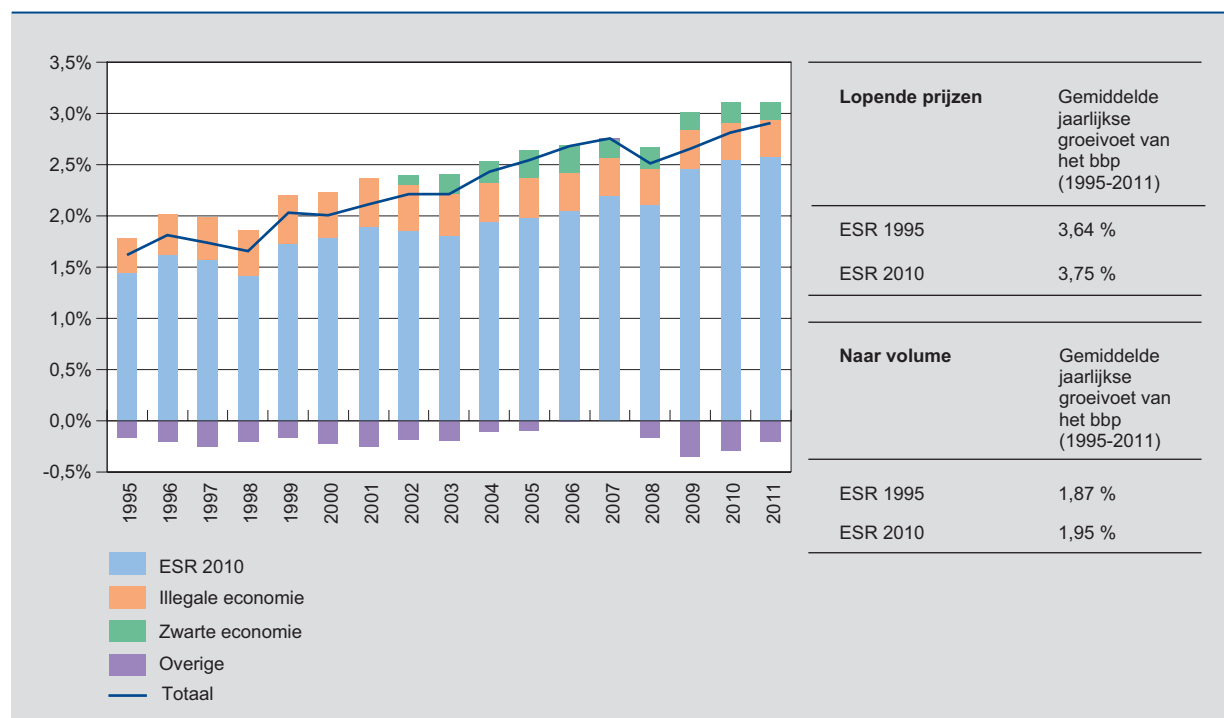
- grafiek 13 **Enkele belangrijke aggregaten van de sectorrekeningen**
Deze grafiek toont vier belangrijke indicatoren (spaarquote van de huishoudens, investeringsquote van de huishoudens, margevoet van de vennootschappen en investeringsquote van de vennootschappen)¹, vóór en na de herziening. Een follow-up van deze indicatoren vindt eveneens plaats in het kader van de kwartaalstatistieken over de sectorrekeningen.

- grafiek 14 **Bruto nationaal inkomen (bni)**
In deze grafiek wordt het veranderingspercentage van het bruto nationaal inkomen vóór en na de herziening weergegeven. Al met al blijkt dat dit percentage slechts in geringe mate wordt gewijzigd door de herziening (tussen -0,1 en +0,2 procentpunt).

- grafiek 15 **Goederen- en dienstentransacties met het buitenland**
Deze grafiek toont het effect van de herziening op het peil van de uitvoer en de invoer van goederen en diensten, alsook op het saldo. Over de hele periode wordt het saldo enigszins naar beneden bijgesteld (gemiddeld -0,3 %).

GRAFIEK 2 TOTALE HERZIENING: EFFECT OP HET PEIL VAN HET BBP

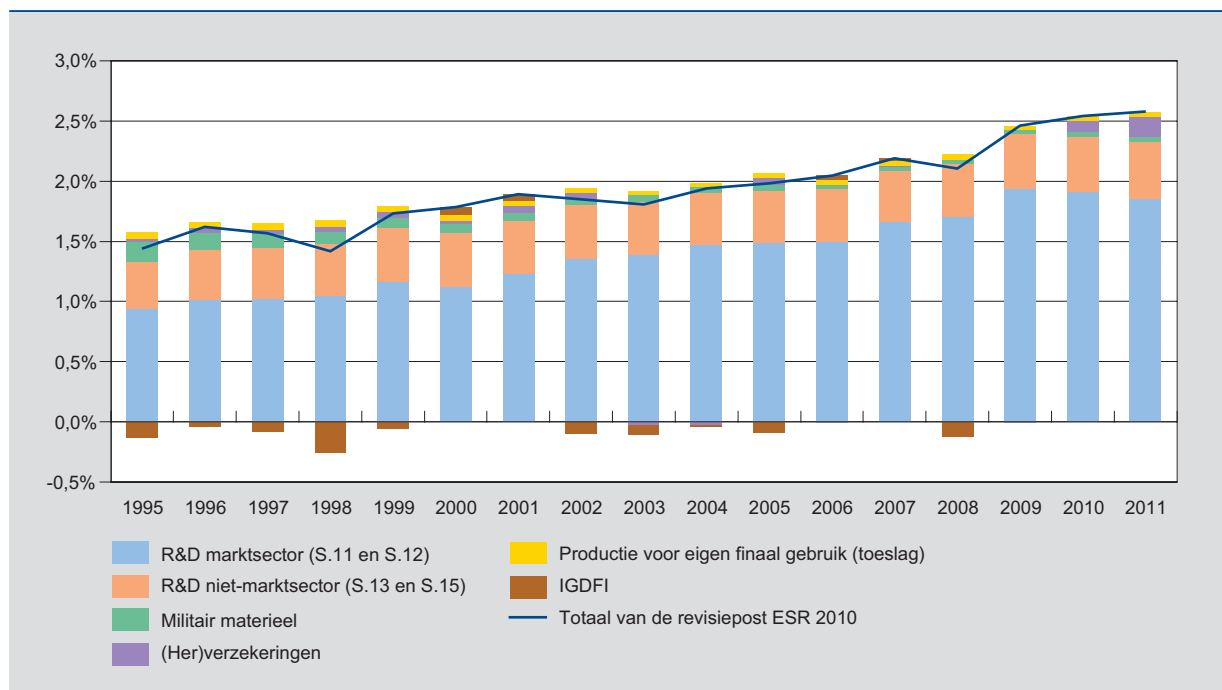
(in % bbp, lopende prijzen)

Bron : INR.

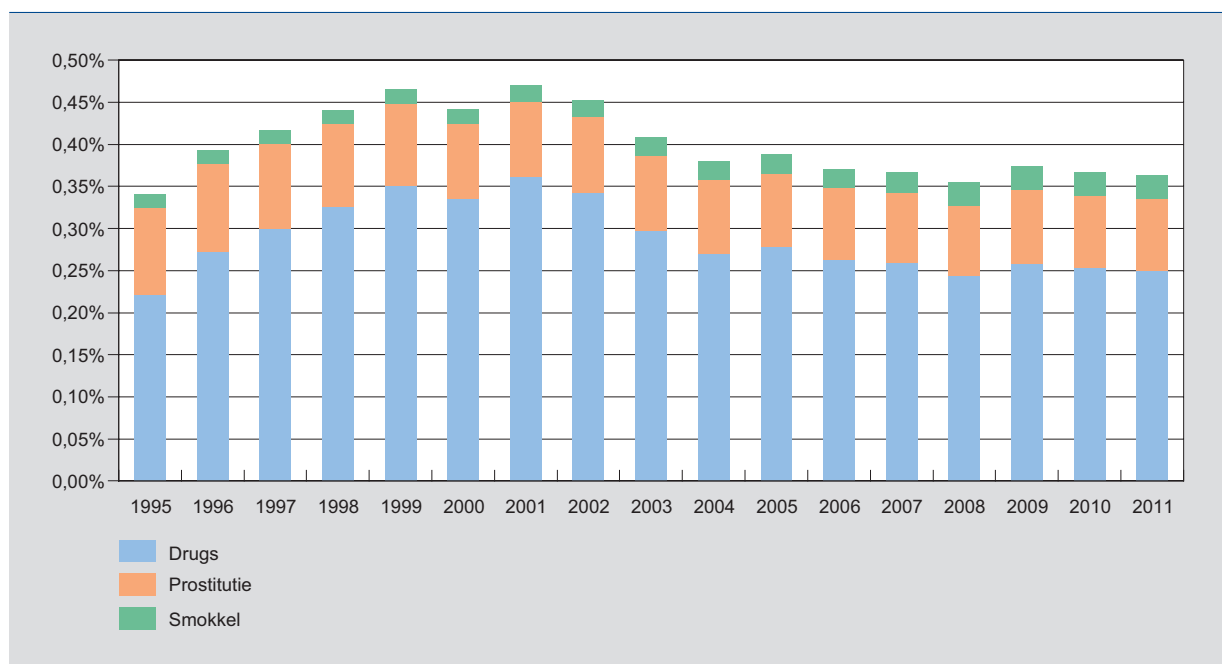
¹ Een beschrijving van deze indicatoren is terug te vinden in de publicatie van het INR over de kwartaalrekeningen van de sectoren.

GRAFIEK 3 **DETAIL VAN DE "ESR 2010"-HERZIENINGEN MET GEVOLGEN VOOR HET PEIL VAN HET BBP**
(in % bbp, lopende prijzen)

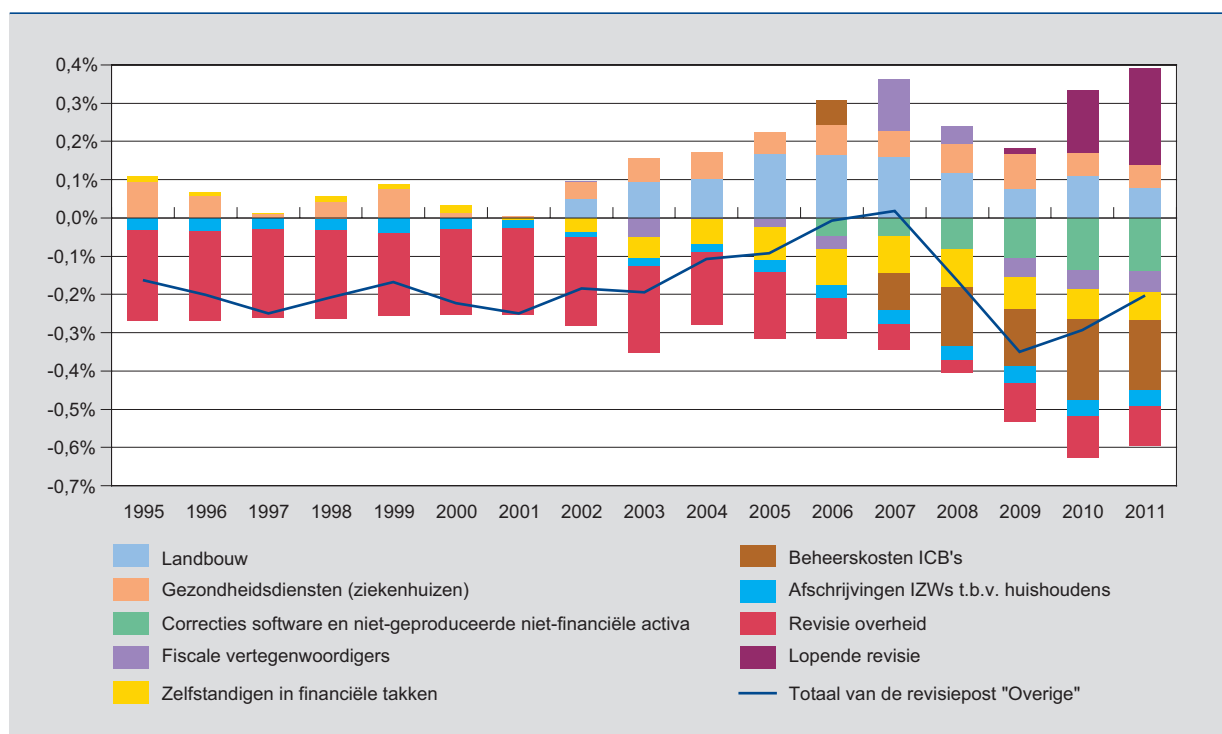
Bron: INR.

GRAFIEK 4 **DETAIL VAN DE HERZIENING "ILLEGALE ECONOMIE"**
(in % bbp, lopende prijzen)

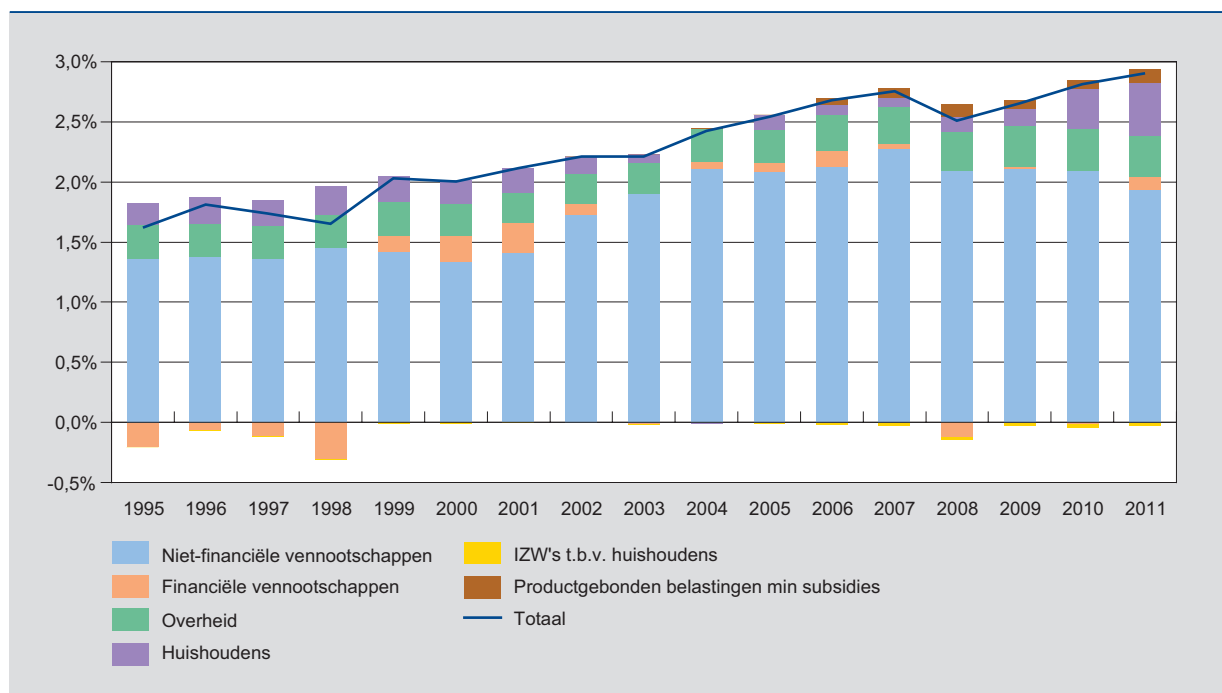
Bron: INR.

GRAFIEK 5 DETAIL VAN DE "OVERIGE HERZIENINGEN" MET EEN EFFECT OP HET PEIL VAN HET BBP
(in % bbp, lopende prijzen)

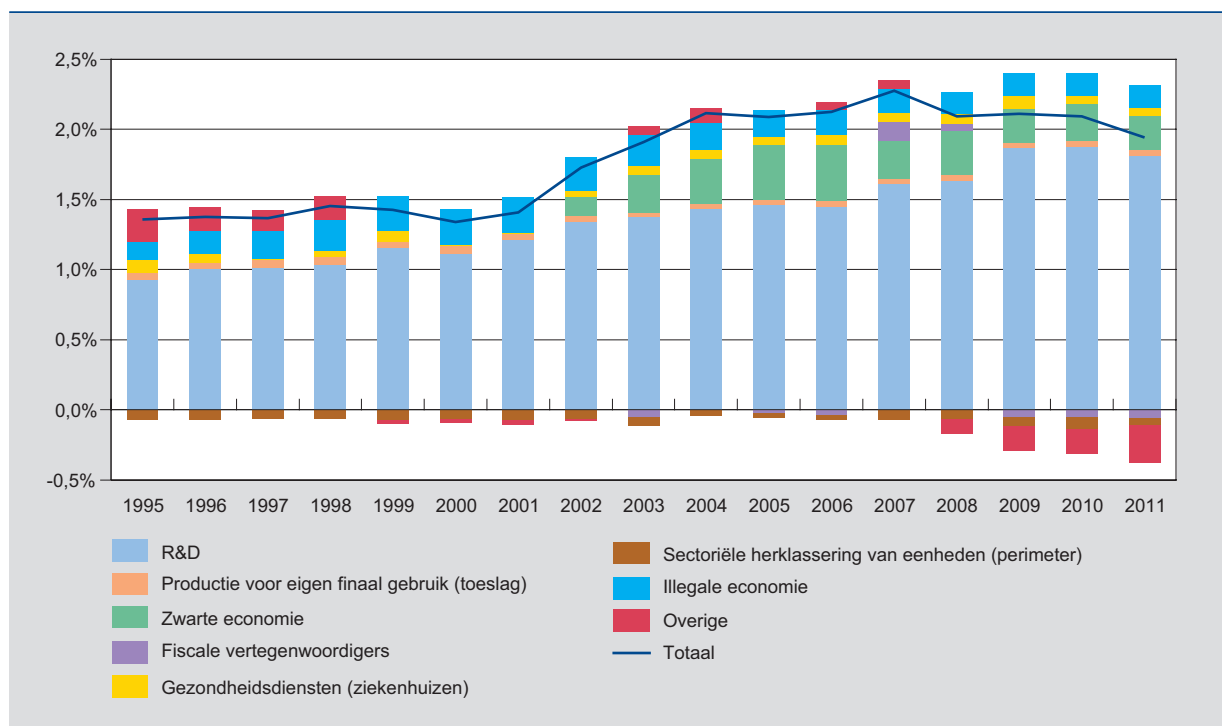
Bron: INR.

GRAFIEK 6 HERZIENING VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE VOLGENDE INSTITUTIONELE SECTOREN
(in % bbp, lopende prijzen)

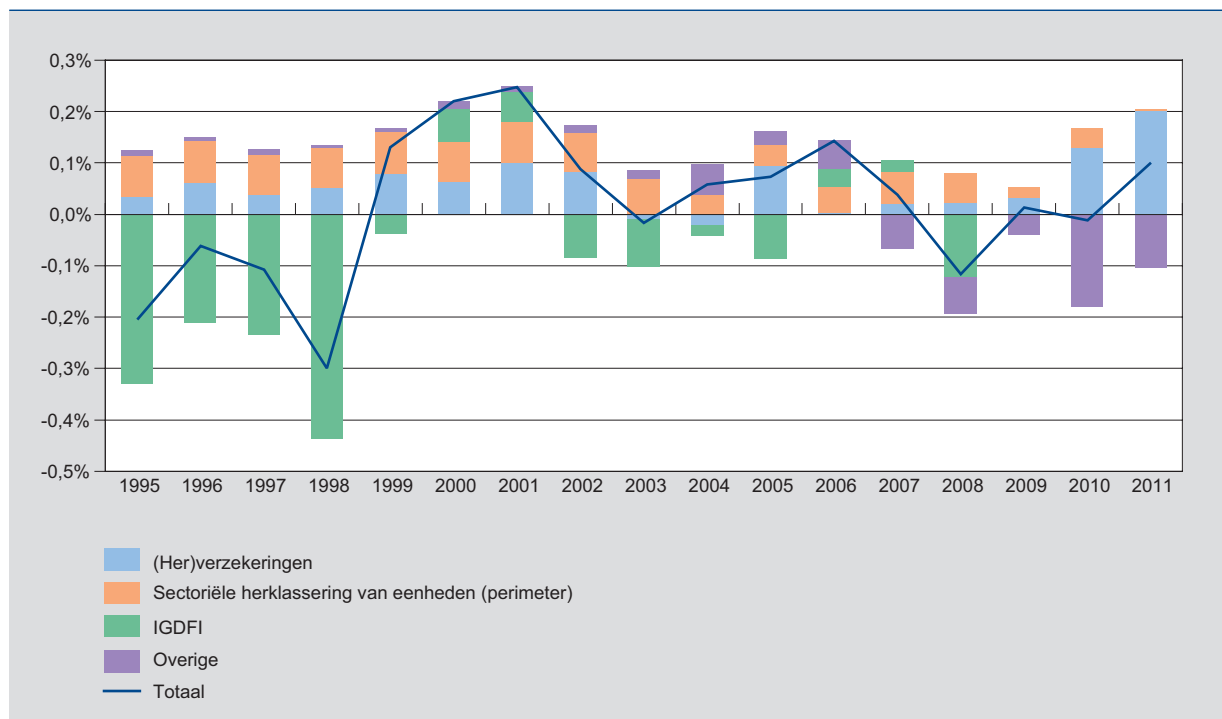
Bron: INR.

GRAFIEK 7 HERZIENING VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE VAN NIET-FINANCIËLE VENNOOTSCHAPPEN (S.11)
(in % bbp, lopende prijzen)

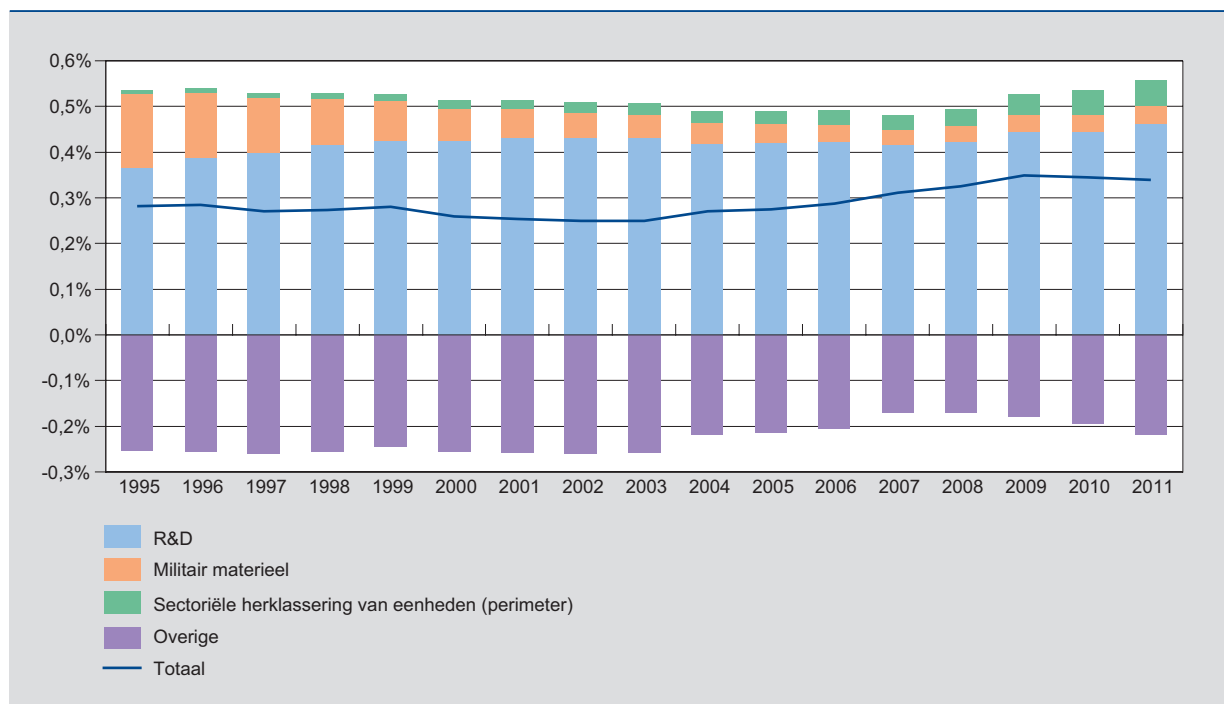
Bron: INR.

GRAFIEK 8 HERZIENING VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE VAN DE FINANCIËLE INSTELLINGEN (S.12)
(in % bbp, lopende prijzen)

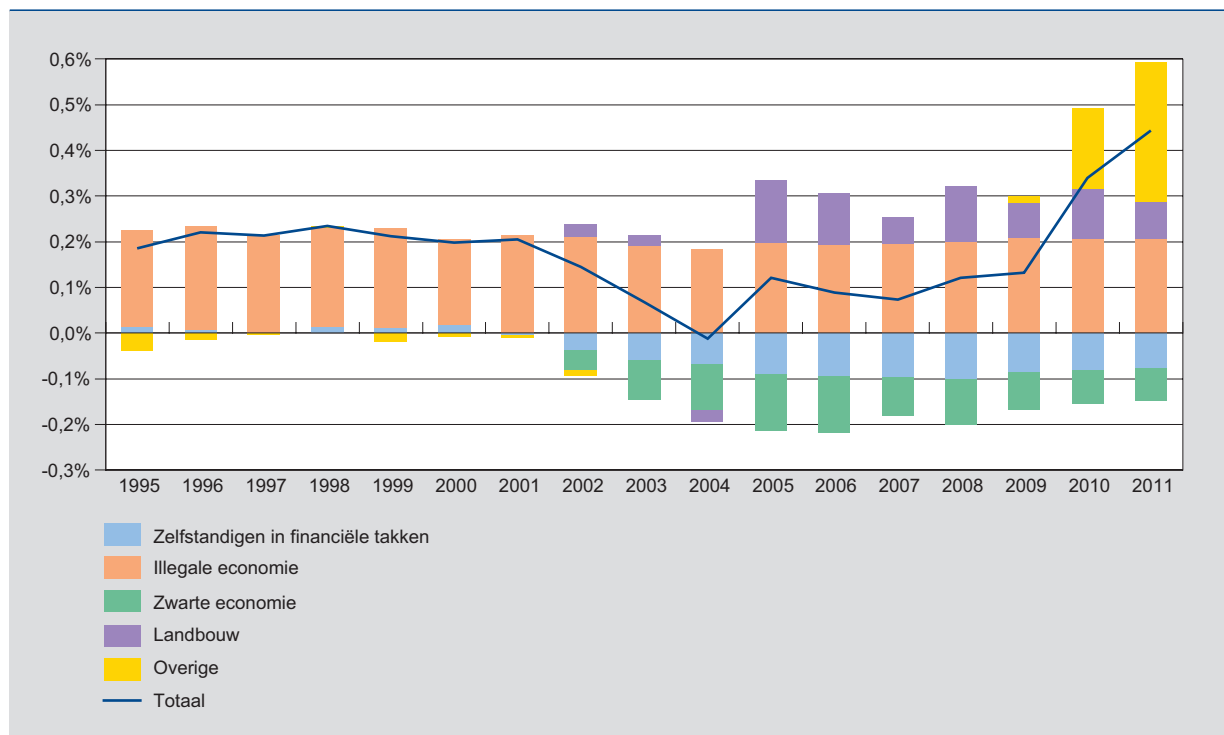
Bron: INR.

GRAFIEK 9 HERZIENING VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE VAN DE OBERHEID (S.13 SECTOR)
(in % bbp, lopende prijzen)

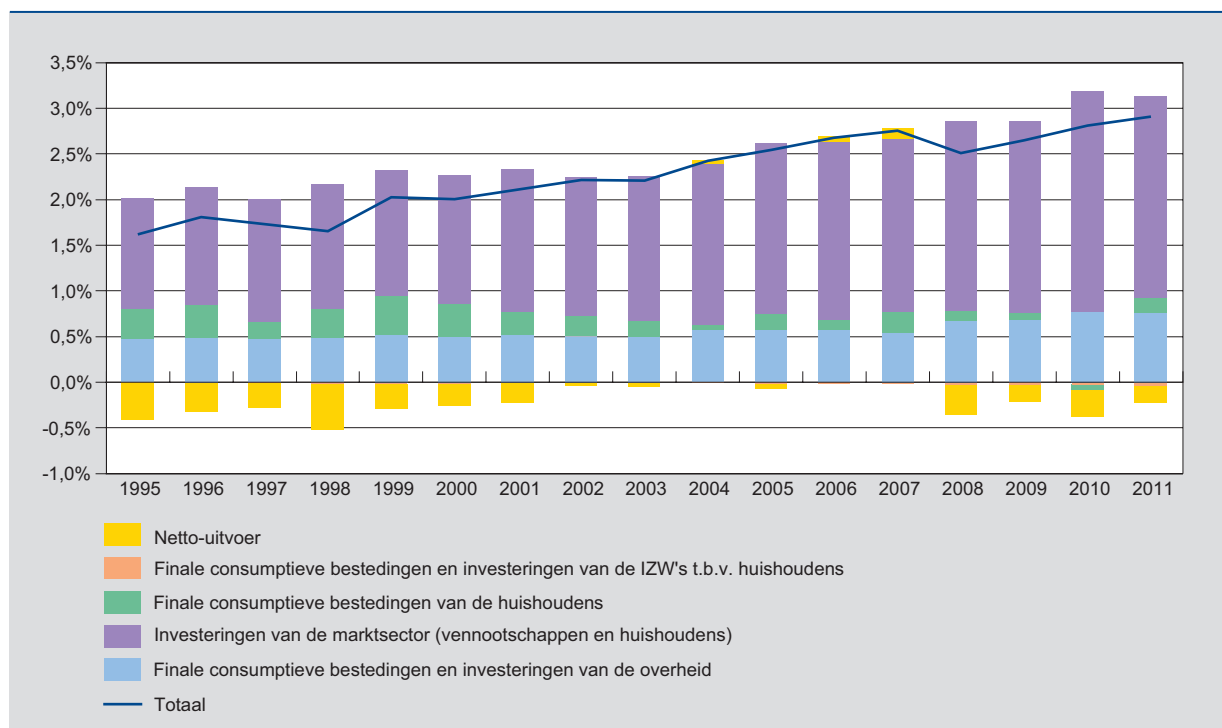
Bron : INR.

GRAFIEK 10 HERZIENING VAN DE TOEGEVOEGDE WAARDE VAN DE HUISHOUDENS (S.14 SECTOR)
(in % bbp, lopende prijzen)

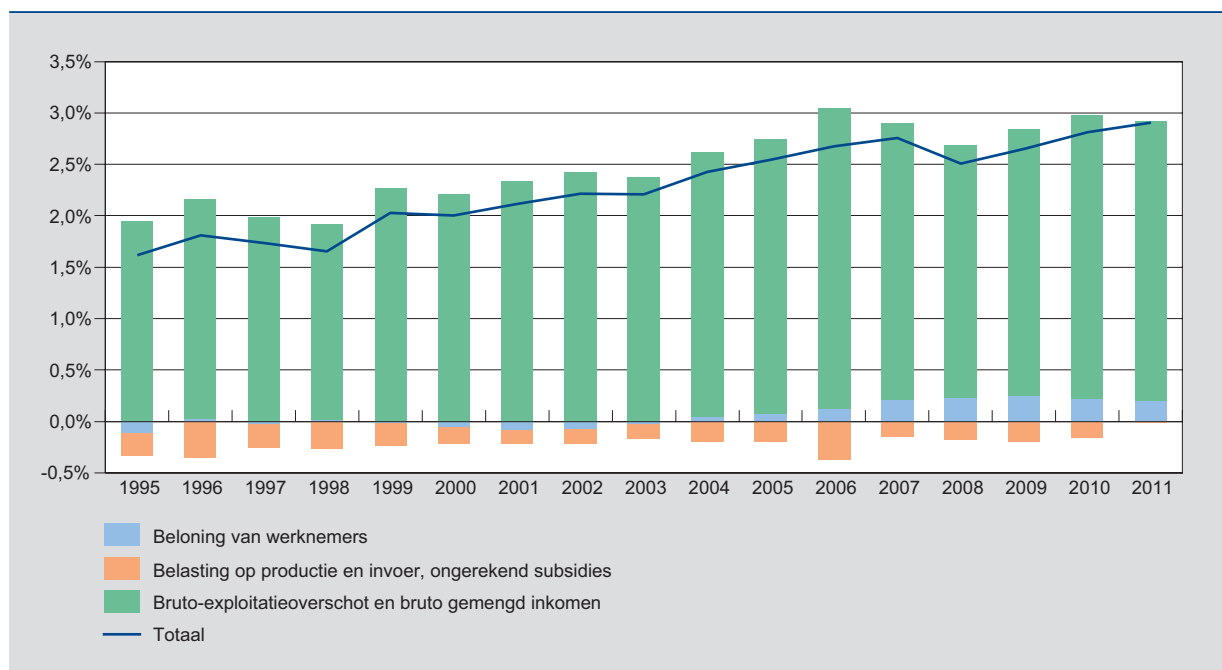
Bron : INR.

GRAFIEK 11 TOTALE HERZIENING: EFFECT VANUIT DE UITGAVENOPTIEK
(in % bbp, lopende prijzen)

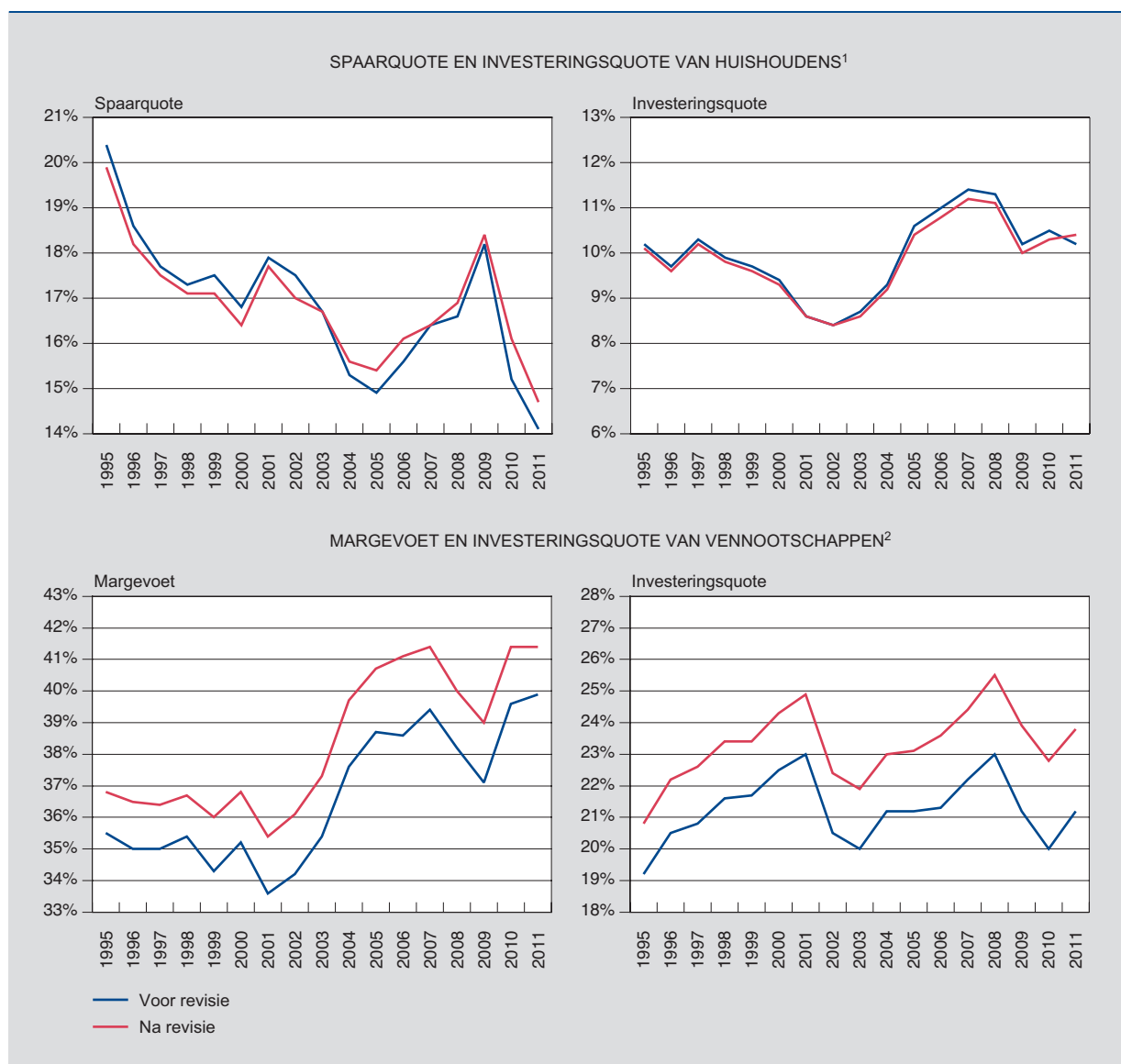

Bron: INR.

GRAFIEK 12 TOTALE HERZIENING: EFFECT VANUIT DE INKOMENSOPTIEK
(in % bbp, lopende prijzen)

Bron: INR.

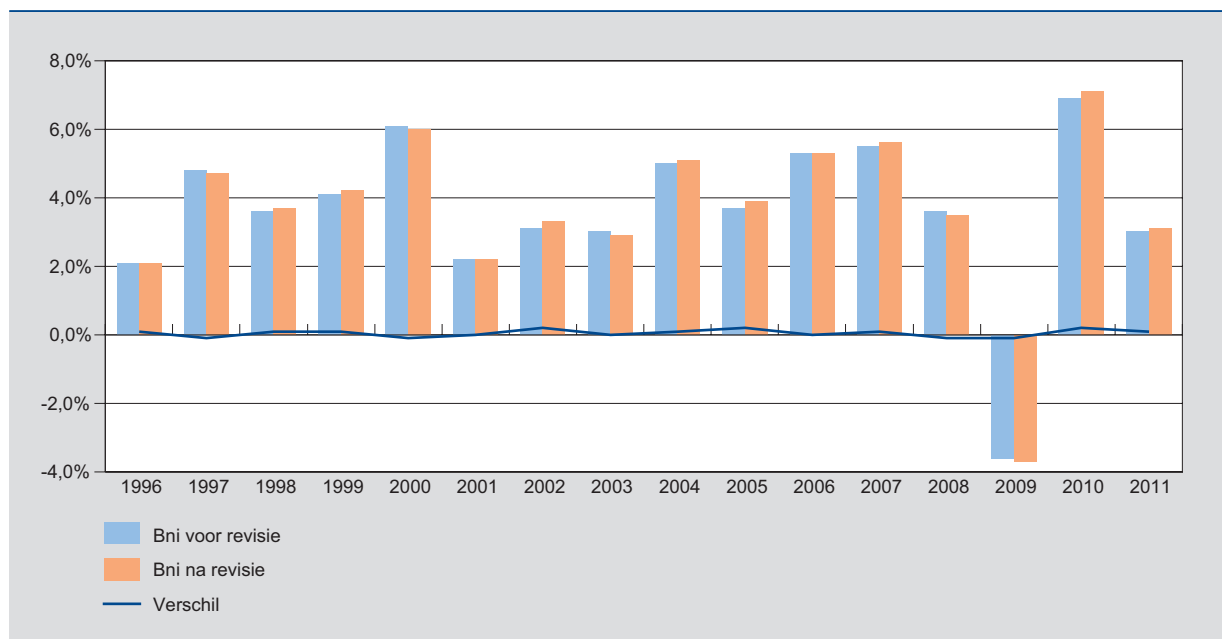

Bron: INR.

1 Met inbegrip van IZW's t.b.v. de huishoudens.

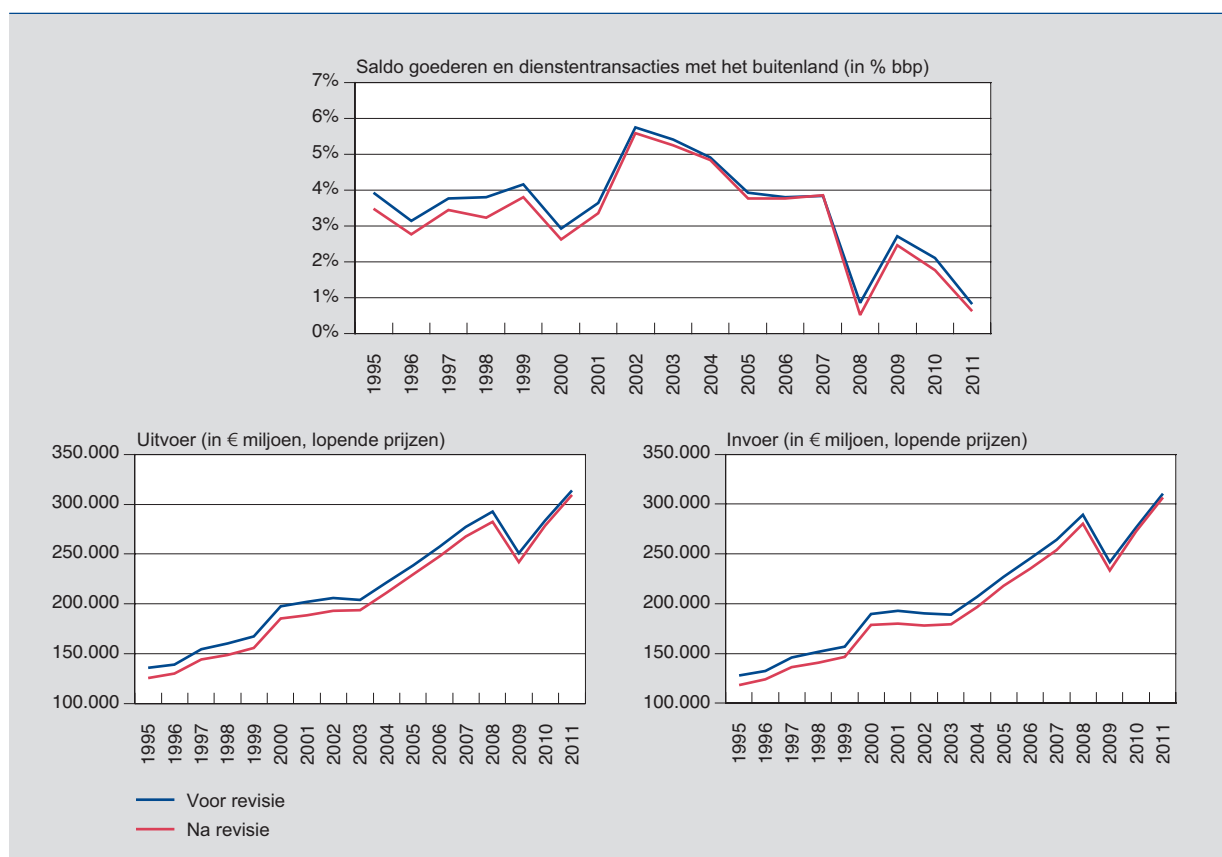
2 Niet-financiële en financiële vennootschappen.

GRAFIEK 14 BRUTO NATIONAAL INKOMEN (BNI)
(veranderingspercentage)

Bron: INR.

GRAFIEK 15 GOEDEREN- EN DIENSTENTRANSACTIES MET HET BUITENLAND

Bron: INR.

5. Nadere toelichting in verband met de overheidsrekeningen

In dit deel worden de wijzigingen met betrekking tot de overheidsrekeningen uiteengezet. Dit gedeelte van de nationale rekeningen geniet immers bijzondere aandacht, onder meer wat betreft de waardering van het overheidstekort en de overheidsschuld.

De verschillende wijzigingen die in de overheidsrekeningen werden doorgevoerd, worden in detail toegelicht. Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de wijzigingen die een effect hebben op het saldo en/of de schuld, wijzigingen die het saldo niet beïnvloeden, maar die niettemin inwerken op niveau van de ontvangsten en de uitgaven, en tot slot wijzigingen in de ontvangsten en uitgaven zelf, die echter het totale peil ervan niet beïnvloeden. De tabellen 13 en 14 geven een uitsplitsing van de weerslag van de herzieningen ten gevolge van het ESR 2010 en de andere herzieningen.

Aan het eind van het hoofdstuk worden alle herzieningen in de cijfers geïllustreerd, aan de hand van een vergelijking van het tekort en de schuld van de overheid sedert 1995, vóór en na revisie.

5.1 Wijziging met gevolgen voor het saldo en/of de schuld

5.1.1 Een verruimde definitie van de perimeter van de overheid

Van de talrijke onderwerpen die onder het domein van de overheidsfinanciën in de nationale rekeningen vallen, is er één dat vaak wordt miskend, maar dat nochtans van cruciaal belang is omdat het de schuld en het financieringssaldo van de overheid rechtstreeks beïnvloedt. Het gaat namelijk om de sectorclassificatie van de publieke eenheden. Deze classificatie, buiten of binnen de sector van de overheid (S.13), voldoet aan criteria die werden vastgelegd in het ESR en die, in sommige gevallen, nader werden toegelicht in het Manual on Government Deficit and Debt (MGDD) van Eurostat¹, een soort jurisprudentie van de nationale boekhouding inzake overheidsfinanciën. Een goede toepassing van die criteria garandeert een coherente behandeling die noodzakelijk is om te verzekeren dat de gegevens vergelijkbaar zijn tussen de verschillende entiteiten van het land, maar ook op internationaal vlak met de andere Europese landen.

De indeling van een overheidseenheid berust op drie criteria, namelijk autonomie, zeggenschap en het al dan niet marktgebonden karakter ervan.

Autonomie is het onontbeerlijke kenmerk van een institutionele eenheid. Het ESR 2010 definieert aldus een institutionele eenheid als een economische entiteit die wordt gekenmerkt door zelfstandige beslissingsbevoegdheid bij de uitoefening van haar hoofdfunctie².

Een eenheid heeft zelfstandige beslissingsbevoegdheid bij de uitoefening van haar hoofdfunctie indien zij:

- a) het recht heeft zelf goederen en andere activa te bezitten; zij kan door middel van transacties met andere institutionele eenheden goederen en andere activa van eigenaar laten veranderen;
- b) economische beslissingen kan nemen en economische activiteiten kan uitoefenen waarvoor zij verantwoordelijk en wettelijk aansprakelijk is;
- c) op eigen naam verplichtingen in de vorm van financiële passiva, andere verplichtingen of verdere verbintenissen kan aangaan en contracten kan afsluiten;
- d) een volledige boekhouding bestaande uit boekhoudkundige documenten betreffende al haar transacties tijdens de verslagperiode, alsook een balans van activa en passiva kan opstellen.

Indien die voorwaarden niet vervuld zijn, moet de eenheid worden geconsolideerd met de eenheid die er zeggenschap over heeft, en is haar sectorclassificatie derhalve gelijk aan die van deze laatste. Autonomie is dus in feite een vereiste voor elke analyse inzake sectorclassificatie, aangezien de indeling van een eenheid op individuele basis pas nodig is wanneer de autonomie ervan vaststaat.

¹ De meest recente versie van het MGDD dateert van augustus 2014.

² ESR 2010 § 2.12.

Het begrip zeggenschap wordt soms verward met dat van autonomie, hoewel het ESR een duidelijk onderscheid maakt tussen beide begrippen. Terwijl autonomie het mogelijk maakt het bestaan van een afzonderlijke institutionele eenheid vast te stellen, wordt zeggenschap gedefinieerd als de bevoegdheid om het algemene beleid van een eenheid te bepalen¹. Het ESR noemt de volgende acht indicatoren als voornaamste factoren waarmee rekening moet worden gehouden om te bepalen of de overheid zeggenschap over een eenheid heeft²³:

- a) meer dan de helft van de stemgerechtigde aandelen is in het bezit van de overheid;
- b) de overheid heeft zeggenschap in de raad van bestuur of een ander bestuursorgaan;
- c) de overheid heeft zeggenschap bij de benoeming en het ontslag van belangrijke personeelsleden;
- d) de overheid heeft zeggenschap in belangrijke comités van de entiteit;
- e) de overheid heeft een gouden aandeel;
- f) er is speciale regelgeving;
- g) de overheid is hoofdafnemer;
- h) de overheid heeft leningen verstrekt.

De indicatoren a), b) en d) alleen zijn voldoende om te besluiten dat er sprake is van zeggenschap. In andere gevallen kunnen meerdere afzonderlijke indicatoren samen wijzen op het bestaan van zeggenschap.

In de derde en laatste fase dient te worden vastgesteld of de activiteiten van een eenheid al dan niet marktactiviteiten zijn. Daartoe is het nodig eerst een onderscheid te maken tussen financiële en niet-financiële vennootschappen, aangezien de criteria om het markt- of niet-marktkarakter te beoordelen, uiteenlopen. Voor de niet-financiële vennootschappen staat het marktkarakter vast indien de eenheid haar productie verkoopt tegen economisch significante prijzen. Voor de financiële instellingen moet worden nagegaan in welke mate ze blootgesteld zijn aan risico's.

Economisch significante prijzen zijn prijzen die een aanzienlijke invloed hebben op de hoeveelheden producten die producenten willen leveren of die kopers willen kopen⁴. Deze theoretische definitie wordt gelukkig aangevuld met twee praktische criteria, een kwalitatief en een kwantitatief, die beide moeten worden nagekomen. Het is immers enkel wanneer aan het kwalitatieve criterium is voldaan, dat naar het kwantitatieve criterium kan worden gekeken. Het kwalitatieve criterium heeft betrekking op de koper van de productie van een overheidseenheid⁵. Indien de eenheid het grootste deel van haar productie aan de overheid verkoopt, wordt ze verondersteld een niet-marktproducent te zijn, tenzij ze moet concurreren met particuliere producenten via een overheidsopdracht onder commerciële voorwaarden. Als dat het geval is, of indien de eenheid het merendeel van haar productie verkoopt aan andere kopers dan de overheid, wordt haar verkoop beschouwd als een echte verkoop in de betekenis van het ESR, en kan ze dus worden opgenomen in de berekening van het kwantitatieve criterium.

Het kwantitatieve criterium, ook "markt-/niet-markttoets", "market test" of "50 %-test" genoemd, is gebaseerd op de verhouding tussen de verkoop en de productiekosten. Om als een markteenheid te worden beschouwd, moet een eenheid, gedurende een aaneengesloten periode van meerdere jaren (doorgaans minimaal drie), ten minste 50 % van haar productiekosten door verkoop dekken⁶. Onder "verkoop" worden de ontvangsten uit de geproduceerde goederen en diensten verstaan, waarvan de subsidies worden afgetrokken, behalve indien deze rechtstreeks samenhangen met het volume of de waarde van de productie en worden toegekend aan alle producenten op de markt. De productiekosten zijn de som van het intermediair verbruik⁷, de beloning van werknemers, het verbruik van vaste activa (geraamd tegen vervangingskost), de niet-productgebonden belastingen op productie en de nettorentelasten⁸. Productie voor eigen gebruik wordt in deze context niet als verkoop beschouwd.

Het 50 %-criterium is niet relevant voor de financiële instellingen, omdat hun opbrengsten voortvloeien uit inkomen uit vermogen en waarderingsverschillen⁹, die niet tot de verkoop behoren. Voor die vennootschappen is de

¹ ESR 2010 § 1.36, 2.35, 20.18, 20.309.

² ESR 2010 § 2.38 en, meer gedetailleerd, 20.309. Op te merken valt dat de zeggenschap van de publieke sector (die wordt gedefinieerd als de overheid en de publieke ondernemingen) voldoende is om uit te maken of de overheid zeggenschap over een eenheid heeft.

³ Op overeenkomstige wijze geldt deze redenering mutatis mutandis voor instellingen zonder winst oogmerk.

⁴ ESR 2010 § 3.19 en 20.19.

⁵ ESR 2010 § 20.25-28.

⁶ ESR 2010 § 3.19, 3.32-33, 20.29-31.

⁷ Met inbegrip van een toegerekende huur voor eventuele gratis ter beschikking van de eenheid gestelde infrastructuur.

⁸ In het kader van het ESR 1995 werden de nettorentelasten niet in aanmerking genomen in de kosten van de 50 %-test.

⁹ ESR 2010 § 20.34.

mate waarin ze risico lopen het bepalende criterium voor het markt- of niet-marktkarakter¹. Van een financiële vennootschap wordt aangenomen dat ze geen risico loopt indien de overheid haar schulden aflost, haar verliezen compenseert of garanties verleent op haar activa (bijvoorbeeld in de vorm van een compensatie ingeval bepaalde activa zwak presteren). Daarentegen is het feit dat de overheid een dominerende aandeelhouder is van de vennootschap of dat ze waarborgen verleent op haar passiva doorgaans geen relevant element om de blootstelling aan risico te bepalen².

De financiële instellingen binnen concernverband vormen een bijzonder belangrijk geval binnen de financiële instellingen waarvoor specifieke regels van toepassing zijn³. Een financiële instelling binnen concernverband is een financiële instelling die niet aan financiële intermediatie doet aangezien het grootste deel van diens activa of hun passiva niet op een open markt wordt verhandeld. Zij wordt over het algemeen gefinancierd door een 'sponsor' die haar gelden leent of haar leningen garandeert⁴. Het algemeen kader van haar activiteiten wordt doorgaans bepaald door haar moederonderneming. Wanneer een financiële instelling binnen concernverband onder de zeggenschap van een overheidsinstelling valt, moet zij binnen de overheidssector worden geclassificeerd. Dit is met name het geval voor de zeven regionale huisvestingsmaatschappijen⁵.

In het ESR 2010 ligt de nadruk op kwalitatieve criteria, zoals de economische drijfveer van de eenheid, de onafhankelijkheid van de activiteiten met winstgevend doel of het vermogen om haar schuldverplichtingen na te komen zonder financiële steun van de staat, zodat enkel onafhankelijke, door marktconcurrentie gedreven eenheden niet tot de overheidssector behoren. De wijzigingen van de criteria om te bepalen of een eenheid tot de overheid behoort, leiden tot een stijging van het aantal eenheden die binnen deze sector worden geclassificeerd, alsook tot een verhoging van de overheidsschuld.

Gelet op het groot aantal publieke eenheden waarvan de sectorclassificatie opnieuw moest worden onderzocht, werd in overleg met Eurostat besloten dat de wijzigingen met betrekking tot de in de overheidssector geherclassificeerde eenheden, voorlopig niet zouden worden aangebracht op het niveau van de verschillende reeksen van de inkomsten en uitgaven van de niet-financiële overheidsrekeningen, maar integraal op nettobasis zouden worden geboekt bij de overheidsuitgaven en meer bepaald bij de overige kapitaaloverdrachten aan niet-financiële vennootschappen. Op die manier is het financieringssaldo van de overheid zo correct mogelijk, hoewel de grote aggregaten van de economie (bbp, beloning van werknemers, enz.) niet worden aangepast aan de herclassificatie van de eenheden. Ook in de financiële overheidsrekeningen werden alle registraties in verband met de overheidsschuld opgenomen, terwijl die met betrekking tot de financiële activa slechts gedeeltelijk werden uitgevoerd. Deze wijzigingen, die werden geregistreerd om in het kader van het ESR 2010 correcte en exhaustieve bedragen te verkrijgen voor het financieringssaldo en de schuld voor de periode 1995-2013, zullen correct worden opgenomen in de volledige nationale rekeningen en, indien nodig en mogelijk, in september 2015 worden geretropoleerd.

In dit kader werd de sectorclassificatie van meer dan 1.600 eenheden onderzocht en deze analyse heeft tot de herclassificatie van bijna 700 eenheden binnen de overheidssector (S.13) geleid. Het betreft in hoofdzaak eenheden actief in de financiering van de sociale huisvesting, intercommunales, autonome gemeentebedrijven en andere lokale publieke ondernemingen.

De [lijst van de eenheden](#) van de overheidssector op 30 september 2014 kan worden geraadpleegd op de site van de Nationale Bank van België⁶.

¹ ESR 2010 § 2.57 en 20.33.

² MGDD, hoofdstuk 1.5 § 7-8.

³ ESR 2010 § 2.21-23 en 98-99 en MGDD, hoofdstuk 1.6 § 24-38 en 56-58.

⁴ In tegenstelling tot andere types financiële instellingen, spelen de garanties op leningen dus wel een belangrijke rol in de analyse van de sectorclassificatie van de financiële instellingen binnen concernverband.

⁵ De Société wallonne du Logement, het Fonds du Logement des Familles nombreuses de Wallonie, de Société wallonne du Crédit social, de Société du Logement de la Région de Bruxelles-Capitale, het Fonds du Logement de la Région de Bruxelles-Capitale, de Vlaamse Maatschappij voor Sociaal Wonen en het Vlaams Woningfonds.

⁶ Ter herinnering, deze lijst wordt geacht volledig te zijn (volgens de gegevens waarover de Bank/het INR beschikt) voor wat betreft de eenheden van de overheidssector (S.13), maar is niet-limitatief voor de publieke instellingen die buiten de perimeter van de overheid worden geklasseerd.

De belangrijkste gevolgen van de herclassificatie van overheidseenheden in de overheid voor de schuld worden weergegeven in de tabel hieronder:

TABEL 12 IMPACT VAN DE GEHERKLASSEERDE EENHEDEN OP DE OVERHEIDSSCHULD

(In miljoenen euro's)

	2010	2011	2012	2013
7 huisvestingsmaatschappijen	12 030,4	12 991,6	13 958,0	14 419,1
Andere regionale vennootschappen actief in de huisvesting (loketten, erkende kredietmaatschappijen, en sociale kredietmaatschappijen)	1 102,9	1 066,9	1 038,6	972,9
Andere (voornamelijk ondernemingen op lokaal niveau)	2 391,9	2 519,2	2 717,7	2 883,7
Totaal	15 525,2	16 577,6	17 714,3	18 275,7

Bron: INR..

5.1.2 Stortingen van de ondernemingen aan de Staat in het kader van de overdracht van hun pensioenverplichtingen aan de Staat

In het ESR 1995 moesten de stortingen van een onderneming aan de Staat in het kader van een overdracht van verplichtingen uit hoofde van door de onderneming opgezette pensioenstelsels, met of zonder fondsvorming en voor haar eigen werknemers, worden geregistreerd als overheidsontvangsten en konden ze dus een positieve invloed hebben op het financieringssaldo (B.9). In beide gevallen, met of zonder fondsvorming, is de tegenpost van het door de Staat ontvangen bedrag een transactie zonder tegenprestatie die wordt geklasseerd als een kapitaaloverdracht (D.99), en worden de door de Staat overgenomen pensioenverplichtingen niet geregistreerd als passiva in de zin van het ESR 1995.

In het ESR 2010 moeten diezelfde stortingen worden beschouwd als een financieel voorschot (F.8), met andere woorden als een voorafbetaling van overige inkomensoverdrachten (D.75) die later bij de overheidsontvangsten zullen worden geregistreerd, wanneer de overeenstemmende pensioenuitkeringen plaatsvinden en totdat de vooraf betaalde bedragen uitgeput zijn. Bijgevolg heeft de storting van het forfaitaire bedrag geen enkele impact op het financieringssaldo van de overheid tijdens het jaar waarin de verplichtingen worden overgedragen¹, terwijl het saldo van de daaropvolgende jaren verbetert (ten opzichte van de situatie volgens het ESR 1995).

5.1.3 Door de overheid verrichte effectiseringstransacties

In het ESR 1995 werden de als tegenprestatie voor effectisering² van de fiscale en parafiscale achterstand verkregen middelen, onder bepaalde voorwaarden, behandeld als overheidsontvangsten en hadden ze dus een positieve invloed op het financieringssaldo (B.9). Krachtens een beslissing van Eurostat van 2007 moeten alle nieuwe effectiseringstransacties van fiscale vorderingen door de overheid voortaan echter behandeld worden als leningen aangegaan door de overheid.

In het ESR 2010, dat de geest van de beslissing van 2007 overneemt, worden die middelen ofwel beschouwd als een verkoop van financiële activa die wordt geregistreerd onder het instrument "Overige vorderingen" (F.8), ofwel als een financieringstransactie die de overheidsschuld verhoogt³ wanneer er geen met de achterstand overeenstemmende financiële activa in de rekeningen werden geboekt.

De effectiseringstransacties van achterstallige fiscale vorderingen, die in België plaatsvonden in 2005 en 2006, werden in de huidige editie van de nationale rekeningen derhalve behandeld in overeenstemming met de beslissing van Eurostat van 2007.

¹ ESR 2010 § 20.275.

² Effectisering is de uitgifte van schuldbewijzen waarvan de coupon- of hoofdsombetalingen door gespecificeerde activa of door toekomstige inkomstenstromen worden gedekt (bijvoorbeeld hypothecaire leningen, consumptieve kredieten, toekomstige ontvangsten, ...)

³ ESR 2010 § 20.262 tot 20.268.

5.1.4 Moment van registratie als gevolg van rechterlijke uitspraken met terugwerkende kracht

Wanneer een rechtbank gelast dat er als gevolg van of in verband met gebeurtenissen uit het verleden schadevergoeding moet worden betaald of een transactie ongedaan moet worden gemaakt, worden de desbetreffende uitgaven of inkomsten geregistreerd op het moment dat de eiser een automatisch en onweerlegbaar recht op een bepaald bedrag heeft dat afzonderlijk kan worden vastgesteld, en het waarschijnlijk is dat de eiser het verschuldigde bedrag inderdaad zal opeisen. Als de rechtbank slechts in beginsel vaststelt dat schadevergoeding moet worden betaald of als de aanspraken door administratieve diensten moeten worden onderzocht om te zien of deze ontvankelijk zijn dan wel om het bedrag vast te stellen, worden de uitgaven of inkomsten geregistreerd zodra de waarde van de verplichting op betrouwbare wijze is bepaald¹.

Op die basis worden de terugbetalingen van de vennootschapsbelasting als gevolg van het Cobelfret-arrest voortaan geboekt naarmate de terug te betalen bedragen worden vastgesteld en niet langer op het ogenblik van de beslissing van het Europees Hof van Justitie in 2009. Deze methodologische wijziging beïnvloedt het patroon van de terugbetalingen en bijgevolg ook dat van het financieringssaldo van de overheid.

5.1.5 Behandeling van de publiek-private samenwerkingsverbanden (PPS's)

Net als in het ESR 1995 moet de private partner de aan de bouw, de vraag en de beschikbaarheid verbonden risico's dragen om een infrastructuur die wordt verwezenlijkt op basis van een publiek-privaat samenwerkingscontract, in de rekeningen van de private partner te kunnen registreren. Wanneer de overheid het grootste deel van de financiering draagt, of een waarborg verleent die het leeuwendeel van de verzamelde middelen dekt, worden die risico's niet overgedragen op de private partner.

In het ESR 2010 wordt uitdrukkelijk gesteld dat clausules die voorzien in een voordelige terugbetaling bij beëindiging op initiatief van de private exploitant betekenen dat die risico's in onvoldoende mate aan de private partner werden overgedragen². Bovendien wordt in de meest recente adviezen van Eurostat benadrukt dat bij het onderzoek van een PPS-dossier rekening moet worden gehouden met de winstdeling, met overheidsfinanciering in de vorm van instrumenten die meer risico's inhouden dan de door de private partner gebruikte instrumenten en met de verschillende types van overheidsgaranties.

De nieuwe regels van het ESR 2010 voor de PPS's en de daarmee verband houdende jurisprudentie van Eurostat zijn met terugwerkende kracht van toepassing op heel de periode 1995-2013. Als gevolg hiervan werden de investeringen van sommige PPS-transacties geboekt op de balans van de overheid, met een negatief effect op de saldi van de jaren waarin de investeringen plaatsvonden en een positief effect tijdens de daaropvolgende jaren voor het gedeelte van de betalingen in verband met de terugbetalingen van de toegerekende leningen.

5.1.6 Behandeling van de mobilofonielicenties

In het ESR 1995 werd het elektromagnetische spectrum (de radiogolven) erkend als materiële niet-geproduceerde activa. De daaraan verbonden licentie (vergunning om het spectrum gedurende een bepaalde periode te gebruiken) werd, in principe, geregistreerd als "Immateriële niet-geproduceerde activa" (AN.222). Indien het contract echter een looptijd van vijf jaar of minder had, of als het contract geen totale prijs vaststelde voor de licentie en voorzag in betalingen tijdens de duur van het contract op basis van de economische resultaten van de vennootschap dienden de betalingen aan de overheid te worden geregistreerd als "Inkomens uit grond en minerale reserves" (D.45).

In het ESR 2010 wordt het radiospectrum expliciet omschreven als een "Natuurlijke hulpbron" (AN.2151) en wordt gepreciseerd dat deze, indien de overheid een vergunning verleent (ook licentie genoemd), enkel kan worden geregistreerd als een nieuw actief "Vergunningen om natuurlijke hulpbronnen te gebruiken" (AN.222) op voorwaarde dat de overdracht van de risico's en voordelen leidt tot de creatie van een afzonderlijke en

¹ ESR 2010 § 20.189.

² ESR 2010 § 20.283.

overdraagbare vergunning tegen een realiseerbare waarde¹. Aldus moet de houder van de licentie in staat zijn deze aan een derde over te dragen. Indien de regering daarentegen het recht heeft zich om een of andere reden te verzetten tegen de overdracht, of als het contract vereist dat de houder de licentie moet behouden tot deze ten einde loopt, wordt de licentie niet erkend als een actief en worden de betalingen aan de regering geregistreerd als "Inkomen uit natuurlijke hulpbronnen" (D.45).

In België waren de gebruiksrechten vóór 2005 onoverdraagbaar. Sedert 2005 kunnen de operatoren hun gebruiksrechten geheel of gedeeltelijk overdragen, met inbegrip van de rechten die vóór 2005 werden toegekend. Het principe van de overdraagbaarheid werd ingevoerd bij artikel 19 van de wet van 13 juni 2005 betreffende de elektronische communicatie (vanaf 30 juni 2005).

De eenmalige betalingen die werden ontvangen bij de verlening van de mobilofonielicenties tussen 1995 en het begin van de jaren 2000, werden bijgevolg deels geregistreerd als "Inkomen uit natuurlijke hulpbronnen" (D.45) en, gelet op de duur van de contracten, gespreid over de periode tussen het moment van de verlening en 30 juni 2005. Het saldo werd geregistreerd op 1 juli 2005 als ontvangsten van verkopen van vergunningen om natuurlijke hulpbronnen te gebruiken. Voor alle licenties die werden uitgereikt na 2010, werd de opbrengst van de verkopen altijd geregistreerd als ontvangsten van verkopen van vergunningen om natuurlijke hulpbronnen te gebruiken op het ogenblik van de verlening, onafhankelijk van de contractuele betalingsvoorwaarden.

5.1.7 Standaardgaranties

Niet-standaardgaranties zijn eenmalige garanties, waarbij het bijbehorende risico niet met enige mate van nauwkeurigheid te berekenen valt omdat vergelijkbare gevallen ontbreken. Standaardgaranties zijn daarentegen garanties die in grote aantallen worden afgegeven, meestal voor vrij kleine bedragen (bijvoorbeeld exportkredietgaranties of studieleninggaranties). Zelfs indien de waarschijnlijkheidsgraad dat op één specifieke standaardgarantie een beroep wordt gedaan onzeker is, betekent het feit dat er vele soortgelijke garanties bestaan dat een betrouwbare schatting kan worden gemaakt van het aantal beroepen dat op de garantie zal worden gedaan.

In het ESR 1995 en in het ESR 2010 heeft de verlening van een niet-standaardgarantie meestal geen onmiddellijk effect op de overheidsuitgaven. Wanneer een dergelijke garantie wordt ingeroepen, wordt een kapitaaloverdracht geregistreerd tussen de overheid en de eenheid waarvan de schuld wordt gewaarborgd (en niet de financiële instelling die de middelen heeft verstrekt) voor een bedrag dat gelijk is aan het bedrag van de overgenomen schuld.

In het ESR 1995 werden standaardgaranties op dezelfde manier behandeld als niet-standaardgaranties. In het ESR 2010 wordt voor standaardgaranties (in het geval van niet-handelsactiviteit van de overheid) een kapitaaloverdracht geregistreerd tussen de overheid en de financiële instelling die de middelen heeft geleverd, zodra een dergelijke waarborg wordt verstrekt. Het te registreren bedrag moet worden berekend aan de hand van de gegevens over de wanbetalingen uit het verleden, of, in het geval van een nieuwe activiteit, geraamd aan de hand van voorspellingen. Als de economische en financiële situatie verandert, of als de voorspellingen verkeerd blijken, moet de berekeningswijze worden aangepast, zowel voor de nieuwe garanties als, indien nodig, voor de in het verleden verleende waarborgen. Als een garantie ingeroepen wordt, moet de betaling voor de vergoeding van de financiële instelling niet meer in de uitgaven worden geregistreerd, maar is ze uitsluitend een kastransactie. Als de claims in het kader van de garanties uitzonderlijk hoger zijn dan de geregistreerde voorzieningen, moet een extra kapitaaloverdracht worden geboekt bij de uitgaven, zowel als dekking van het verschil tussen de ingeroepen bedragen en de voorzieningen, als voor de aanvulling van de voorzieningen.

Gelet op het naar verwachting relatief geringe effect van deze methodologische wijziging op het financieringssaldo en van de vertragingen in de behandeling van de verzamelde gegevens over de standaardgaranties, werd deze aanpassingen in de praktijk uitgesteld en is het effect op het saldo momenteel dus nihil.

¹ ESR 2010 § 15.28 en 15.43.

5.1.8 Voorwaardelijke investeringsbijdragen

In het ESR moeten investeringsbijdragen worden geboekt op het ogenblik waarop de verplichting tot betaling ontstaat. Voor de meeste investeringsbijdragen valt dit ogenblik samen met de verwezenlijking van het onderliggende investeringsproject.

In België geeft een reeks situaties aanleiding tot het gebruik van voorwaardelijke investeringsbijdragen, die een deel van de schuldaflossing dekte van de partij die de investering deed. Het peil van de investeringsbijdragen op jaarbasis kan afhankelijk zijn van een parameter als de bezettingsgraad van de activa. Het voorwaardelijk karakter van deze bijdragen is als argument gebruikt om de registratie ervan in de overheidsrekeningen te spreiden in de tijd. Daarbij moet worden opgemerkt dat het voorwaardelijk karakter bijzonder zwak is in de bij het INR bekende gevallen. Een geringe voorwaardelijkheid stemt in de economische realiteit de facto overeen met een verplichting tot betaling door de overheid zodra de onderliggende investering is gerealiseerd, wat betekent dat de volledige investeringsbijdrage (ongerekend rentesubsidie) dan moet worden geregistreerd, met een negatieve invloed op het financieringssaldo en de registratie van een overgenomen schuld. De nadien door de overheid verrichte jaarlijkse betalingen worden dan gesplitst tussen afschrijving van de geboekte schuld en rentebetalingen. De vermindering van de jaarlijkse betaling als gevolg van het niet-ervuld zijn van sommige voorwaarden voor de verlening, moet worden geboekt als een door de overheid te innen kapitaaloverdracht tijdens het boekjaar waarin de vermindering wordt vastgesteld.

Opdat het al dan niet vervuld zijn van verschillende criteria in verband met het gebruik van de activa een rol speelt voor het moment waarop deze bijdragen worden geboekt, dienen de voorwaarden zeer strikt te worden geformuleerd. Als duidelijk blijkt dat de overheid meer dan 50 % van de schuldendienst voor haar rekening neemt, lijkt het economisch correcter de schuld bij de overheid te boeken op het ogenblik waarop het recht voor het eerst wordt vastgesteld. Daarenboven moet worden opgemerkt dat indien deze bijdragen gekoppeld zijn aan de verstrekking van garanties, betoogd kan worden dat, zelfs als de verlening van investeringsbijdragen in hoge mate voorwaardelijk is, een gedeelte van de schuld kan worden gedragen door de overheid, aangezien andere interventies dan productgebonden subsidies worden toegekend.

De dossiers die door deze verandering worden beïnvloed, zijn de financiering van de infrastructuur van de sociale sector door het Vlaams Infrastructuurfonds voor Persoonsgebonden Aangelegenheden (VIPA) van de Vlaamse Gemeenschap, alsook de delen A1 en A3 van het budget van financiële middelen van de ziekenhuizen ten laste van het Rijksinstituut voor Ziekte- en Invaliditeitsverzekering (RIZIV).

5.1.9 Herziening van de Verordening nr. 479/2009

Tot dusver wordt het ESR 1995-financieringssaldo in het kader van de procedure bij buitensporige tekorten (EDP) gecorrigeerd om de netto rentebetalingen uit hoofde van swapovereenkomsten en *forward rate agreements* erin op te nemen. Het concept rente in de zin van de EDP wordt in het ESR 2010 niet overgenomen.

In september 2014 treedt Verordening (EU) nr. 220/2014 van de Commissie van 7 maart 2014 tot wijziging van Verordening (EG) nr. 479/2009 van de Raad met betrekking tot de verwijzingen naar het Europees systeem van nationale en regionale rekeningen in de Europese Unie in werking en wordt de correctie voor de netto rentebetalingen die voortvloeien uit *swaps* en termijncontracten met rentevaststelling opgeheven. Hierdoor zijn het financieringssaldo volgens het ESR 2010 en het EDP-financieringssaldo strikt gelijk: voortaan is één definitie van het financieringssaldo van de overheid van toepassing.

5.1.10 Opname van langlopende handelskredieten in de schuld

In het ESR 2010 worden langlopende handelskredieten (looptijd bij emissie van een jaar of meer) gelijkgesteld met kredieten¹ en geregistreerd als het financieel instrument "Langlopende leningen" (F.42). Door de betalingstermijn aanzienlijk te verlengen, speelt de aanbieder immers de rol van financier, die afwijkt van zijn overige activiteiten als producent.

In de praktijk wordt slechts een gedeelte van de langlopende handelskredieten daadwerkelijk geregistreerd², maar de bestaande hoeveelheden van deze financiële verplichtingen zouden niet aanzienlijk zijn.

¹ ESR 2010 § 20 132.

² Momenteel zijn alleen gegevens beschikbaar voor eenheden die jaarrekeningen neerleggen bij de Balanscentrale.

TABEL 13 **TEKORT: OVERGANGSTABEL TUSSEN HET ESR 1995 EN HET ESR 2010**
(in miljoenen euro's)

	2010	2011	2012	2013
EDP-tekort ESR 1995 (maart–april 2014)	-13 627,1	-14 160,6	-15 235,1	-9 923,5
(in % bbp)	-3,8	-3,8	-4,1	-2,6
Methodologische veranderingen die uitsluitend verband houden met het ESR 2010 (a)	184,7	-149,2	128,5	260,5
Stortingen van de ondernemingen aan de Staat in het kader van de overdracht van hun pensioenverplichtingen aan de Staat	305,9	327,3	349,3	371,0
Door de overheid verrichte effectiseringstransacties	65,4	59,0	45,0	54,3
Behandeling van de mobilofonielicenties	135,2	-33,7	-32,6	24,2
Standaardgaranties ¹	0,0	0,0	0,0	0,0
<i>Herziening van Verordening Nr. 479/2009 (swaps)</i>	<i>-321,8</i>	<i>-501,8</i>	<i>-233,2</i>	<i>-189,0</i>
S.1311	-448,4	-573,9	-317,2	-294,6
S.1312	126,6	72,1	84,0	105,6
Methodologische veranderingen als gevolg van het ESR 2010 en het opnieuw onderzoeken van bepaalde vragen ² (b)	-937,6	-520,8	-646,8	-1 574,3
Sectorisatie	87,2	-53,1	72,6	13,3
S.1311	11,3	4,5	-21,9	-23,0
S.1312	114,2	11,9	186,8	81,2
S.1313	-38,3	-69,6	-92,3	-44,9
Behandeling van de publiek-private partnerschappen	-35,2	-76,9	-66,3	-70,7
S.1312	-28,1	-49,5	-8,7	-23,1
S.1313	-7,1	-27,4	-57,5	-47,5
'Voorwaardelijke' investeringsbijdragen	-887,8	-340,4	-652,9	-1 516,9
S.1312	-421,2	-106,1	-126,7	-763,9
- VG	-421,2	-106,1	-126,7	-763,9
S.1314	-466,6	-234,3	-526,2	-753,0
Cobelfret-arrest	-101,8	-50,4	-0,3	0,0
Overige veranderingen ³ (c)	-162,9	-50,9	-168,8	-227,3
Totale herziening van het tekort (a) + (b) + (c)	-915,9	-720,9	-687,1	-1 541,0
(in % bbp)	-0,2	-0,1	0,0	-0,3
als gevolg van de herziening van het tekort	-0,3	-0,2	-0,2	-0,4
als gevolg van de herziening van het bbp	0,1	0,1	0,2	0,0
Tekort ESR 2010 (= EDP-tekort ESR 2010)	-14 543,0	-14 881,5	-15 922,2	-11 464,5
(in % bbp)	-4,0	-3,9	-4,1	-2,9

Bron: INR.

1 In de praktijk is de registratie van standaardgaranties niet veranderd. Het effect op het saldo is dus momenteel nihil.

2 Een aantal vragen die tot op heden niet volledig waren opgelost en waarvoor de besprekingen op Europees niveau een definitieve oplossing hebben opgeleverd, werden in overeenstemming gebracht met het ESR 2010.

3 De rubriek 'Overige veranderingen' omvat correcties van fouten uit het verleden, veranderingen in de methoden en de bronnen voor de berekening, alsook het gebruik van recentere basisgegevens.

TABEL 14 SCHULD: OVERGANGSTABEL TUSSEN HET ESR 1995 EN HET ESR 2010
(miljoenen euro's)

	2010	2011	2012	2013
EDP-schuld ESR 1995 (maart-april 2014)	343 724,8	366 248,8	380 157,4	387 158,9
(in % bbp)	96,6	99,2	101,1	101,2
Methodologische veranderingen die uitsluitend verband houden met het ESR 2010 (a)	87,4	26,1	0,0	0,0
Door de overheid verrichte effectiseringstransacties	87,4	26,1	0,0	0,0
Langlopende handelskredieten ¹	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
Methodologische veranderingen als gevolg van het ESR 2010 en het opnieuw onderzoeken van bepaalde vragen ² (b)	20 227,5	21 746,8	23 630,4	25 969,7
Sectorisatie	15 628,7	16 722,2	17 856,0	18 561,6
S.1311	50,8	68,3	14,7	24,2
S.1312	13 659,9	14 573,5	15 472,7	15 984,4
S.1313	1 918,0	2 080,4	2 368,6	2 553,1
Behandeling van de publiek-private partnerschappen	162,1	247,6	344,5	461,2
S.1312	43,1	101,2	140,7	209,9
S.1313	118,9	146,3	203,8	251,4
'Voorwaardelijke' investeringsbijdragen	4 436,7	4 777,0	5 429,9	6 946,8
S.1312	839,6	945,6	1 072,3	1 836,2
- VG	839,6	945,6	1 072,3	1 836,2
S.1314	3 597,1	3 831,4	4 357,6	5 110,6
Overige veranderingen ³ (c)	108,2	105,9	-61,7	117,1
Totale herziening van de schuld (a) + (b) + (c)	20 423,1	21 878,8	23 568,8	26 086,7
(in % bbp)	3,0	2,9	2,9	3,3
als gevolg van de herziening van de schuld	5,7	5,9	6,3	6,8
als gevolg van de herziening van het bbp	-2,7	-3,0	-3,4	-3,5
EDP-schuld ESR 2010	364 147,9	388 127,6	403 726,2	413 245,7
(in % bbp)	99,6	102,1	104,0	104,5

Bron: INR.

¹ Deze rubriek is pro memorie, aangezien de werkelijk geregistreerd bedragen zijn opgenomen in de rubriek sectorisatie.

² Een aantal vragen die tot op heden niet volledig waren opgelost en waarvoor de besprekingen op Europees niveau een definitieve oplossing hebben opgeleverd, werden in overeenstemming gebracht met het ESR 2010.

³ De rubriek 'Overige veranderingen' omvat correcties van fouten uit het verleden, veranderingen in de methoden en de bronnen voor de berekening, alsook het gebruik van recentere basisgegevens.

Aangezien de toepassing van de concepten van het ESR 2010 leidt tot een opwaartse herziening van het bbp, worden de ratio's van de economische aggregaten van de overheid (saldo, schuld en indicatoren van verplichte heffingen) dubbel beïnvloed: een keer door de wijzigingen die direct tot uiting komen in de berekening van hun absolute waarde en een tweede keer door de opwaartse herziening van het bbp-peil. De tabellen hierboven maken een onderscheid tussen deze twee effecten.

5.2 Wijzigingen met gevolgen voor het niveau van de ontvangsten en uitgaven (en niet voor het saldo)

5.2.1 Aan Europese instellingen overgedragen btw

In het ESR 1995 omvatten de aan de Europese Unie betaalde belastingen op productie en invoer o.a. de ontvangsten uit de btw-grondslag in iedere lidstaat. Dit deel van de btw, dat doorgaans de "overgedragen btw" wordt genoemd, wordt dus niet geregistreerd in de fiscale ontvangsten van de overheid (S.13) maar rechtstreeks in de fiscale ontvangsten geïnd door het buitenland (S.2).

In het ESR 2010 omvatten de aan de instellingen van de EU betaalde belastingen op productie en invoer niet langer de derde eigen btw-middelenbron, deze wordt opgenomen bij de ontvangsten uit indirecte belastingen van de overheid en vervolgens bij de uitgaven voor de overige overdrachten, in de rubriek "Eigen middelen van de EU op basis van btw en bni" (D.76)¹.

Deze nieuwe behandeling heeft geen gevolgen voor het bbp maar zoals bij de overschakeling van bbp naar bni worden de aan het buitenland betaalde belastingen op productie en invoer (D.2) verminderd met de overgedragen btw, waaruit volgt dat het bni met hetzelfde bedrag wordt verhoogd.

5.2.2 Gerichte verlagingen van werkgeversbijdragen

In het ESR 1995 stelde Eurostat vast dat de gerichte verlagingen van werkgeversbijdragen in de verschillende lidstaten niet gelijk werden behandeld als hetzij niet-productgebonden subsidies op productie (D.39), hetzij lagere sociale-bijdrageontvangsten.

Eurostat heeft daarom gevraagd om de methode voor de brutoregistratie van die verlagingen strikt na te leven bij de overschakeling naar het ESR 2010.

In het ESR 2010 worden de gerichte verlagingen van sociale bijdragen dus niet meer geregistreerd als negatieve ontvangsten maar behandeld als subsidies op lonen en arbeidskrachten: het gaat hetzij om subsidies m.b.t. de loonsom, het totale aantal werknemers of het in dienst hebben van bepaalde categorieën personen (personen met een handicap, langdurig werklozen), hetzij om subsidies m.b.t. de kosten van opleidingen die worden georganiseerd of gefinancierd door ondernemingen². De nationale rekeningen van België zijn dus aangepast: de beloning van werknemers is opwaarts herzien wat betreft de component "sociale bijdragen", net zoals de subsidies aan ondernemingen.

5.2.3 Terugbetaalbare belastingkortingen

De behandeling van belastingkortingen wordt gewijzigd. In het ESR 2010 wordt een onderscheid gemaakt tussen twee soorten belastingkortingen: terugbetaalbare en niet-terugbetaalbare belastingkortingen. Een belastingkorting wordt terugbetaalbaar genoemd als de belastingplichtige door de Staat kan worden terugbetaald wanneer het belastingvoordeel groter is dan de verschuldigde belasting. Het deel van de belastingkorting die de verschuldigde belasting tot nul herleidt word "fiscale uitgave" genoemd, terwijl het deel dat de verschuldigde belasting overstijgt aangeduid wordt als het "overgedragen gedeelte".

In het ESR 1995 werden belastingkortingen ofwel integraal geregistreerd als lagere belastingontvangsten, ofwel

¹ ESR 2010 § 4.140.

² ESR 2010 § 4.37.

werd het deel waarmee de verschuldigde belastingen werden overschreden behandeld als overheidsuitgave¹. Als gevolg van deze onduidelijke behandeling konden de indicatoren van de belastingdruk niet goed internationaal met elkaar worden vergeleken.

In het ESR 2010 moeten voor een terugbetaalbare korting alle uit hoofde van de belastingkorting verschuldigde bedragen als subsidie-uitgaven, als sociale prestaties, als lopende of als kapitaaloverdrachten worden geboekt naargelang de aard van de belastingkorting. Deze nieuwe behandeling doet de overheidsuitgaven en -ontvangsten stijgen².

In België betreft het in hoofdzaak de belastingkorting voor kinderen ten laste, voor lage activiteitinkomens, voor prestaties betaald met dienstencheques en de korting voor bepaalde energiebesparende uitgaven,

5.2.4 Behandeling van onderzoek en ontwikkeling

Een van de grote veranderingen die het ESR 2010 met zich meebrengt, is de uitbreiding van de investeringsuitgaven. De uitgaven om activa te verwerven (R&D-uitgaven, aankoop van databanken of militaire uitrusting³) die voortaan als zodanig worden beschouwd, worden geboekt als bruto-investeringen in vaste activa (BIVA) en dus niet langer als intermediair verbruik. Dit heeft als gevolg dat het bbp toeneemt. De stijging van de toegevoegde waarde heeft zowel betrekking op de overheid (voor de aankoop van wapensystemen of de financiering van niet-markt-R&D) als op niet-financiële vennootschappen (voor markt-R&D en databanken).

In het ESR 2010 worden de resultaten van R&D-activiteiten voortaan beschouwd als geproduceerde activa en worden de R&D-uitgaven niet langer beschouwd als intermediair verbruik maar als vorming van vast kapitaal. Voor niet-marktentiteiten werden deze uitgaven opgenomen in de niet-marktoutput en de consumptieve bestedingen. Deze wijziging heeft ook gevolgen voor het niveau van de overheidsontvangsten en -uitgaven aangezien de werkingsuitgaven van de niet-marktentiteiten die zich toeleggen op onderzoek voortaan ook worden geregistreerd als investeringsuitgaven gecompenseerd door ontvangsten in hoofde van output voor eigen finaal gebruik.

Deze verandering in toewijzing is niet neutraal voor het bbp. De registratie van de R&D-uitgaven als bruto-investeringen in vaste activa heeft tot gevolg dat er een verbruik ontstaat van vaste activa uit R&D, dat de niet-marktoutput van de niet-marktentiteiten verhoogt, met daar tegenover een stijging van de collectieve consumptie van de overheid.

5.3 Wijzigingen met gevolgen voor de uitsplitsing van ontvangsten en uitgaven (niet voor hun niveau)

5.3.1 Wijzigingen m.b.t. de fiscale en parafiscale ontvangsten

De uitsplitsing tussen fiscale en parafiscale ontvangsten en niet-fiscale en niet-parafiscale ontvangsten is herzien, net zoals het onderscheid tussen directe en indirecte belastingen.

De volgende ontvangsten worden voortaan geboekt als fiscale en parafiscale ontvangsten: de APETRA-bijdrage (D.214)⁴, de FAPETRO-bijdrage (D.214)⁵, de bijdrage aan het Beschermingsfonds voor deposito's en financiële instrumenten (D.29) en de bijdrage aan het Bijzonder Beschermingsfonds voor deposito's, levensverzekeringen en kapitaal van erkende coöperatieve vennootschappen (D.29).

Bovendien worden de volgende fiscale ontvangsten, die werden behandeld als andere lopende belastingen (D.59),

1 Zo beval de OESO aan om het deel van een terugbetaalbare belastingkorting dat gelijk is aan of kleiner dan de belasting te registreren als lagere belastingontvangsten (zoals voor een niet-terugbetaalbare belastingkorting) en het eventuele deel dat boven de belasting uitsteekt als uitgave.

2 In het kader van een overdraagbare belastingkorting wordt de belastingkorting in één keer geregistreerd als uitgave en vormt het niet-terugbetaalde saldo een financiële verbintenis van de overheid die in de loop van de volgende jaren zal worden uitbetaald. In dat geval wordt het profiel van de terugbetalingen en het financieringssaldo beïnvloed.

3 De nieuwe behandeling van investeringen in wapensystemen heeft geen gevolgen voor het niveau van de ontvangsten en uitgaven en wordt toegelicht verder in deze nota.

4 Deze bijdrage financiert de kosten verbonden aan de verplichting om een strategische olievoorraad aan te houden. Een oriëntatienota van Eurostat expliciteert dat een dergelijke bijdrage als een productgebonden belasting dient te worden geregistreerd.

5 Deze bijdrage financiert het Fonds voor de Analyse van Aardolieproducten (Fapetro) dat waakt over de kwaliteit van de aardolieproducten die in België in verbruik worden gesteld.

nu geregistreerd als niet-productgebonden belastingen op productie (D.29): de bijdrage voor de financiële stabiliteit aan het Resolutiefonds, de jaarlijkse taks op de collectieve beleggingsinstellingen, op de kredietinstellingen en op de verzekeringsondernemingen en de jaarlijkse taks op de kredietinstellingen.

5.3.2 Aankoop van wapensystemen

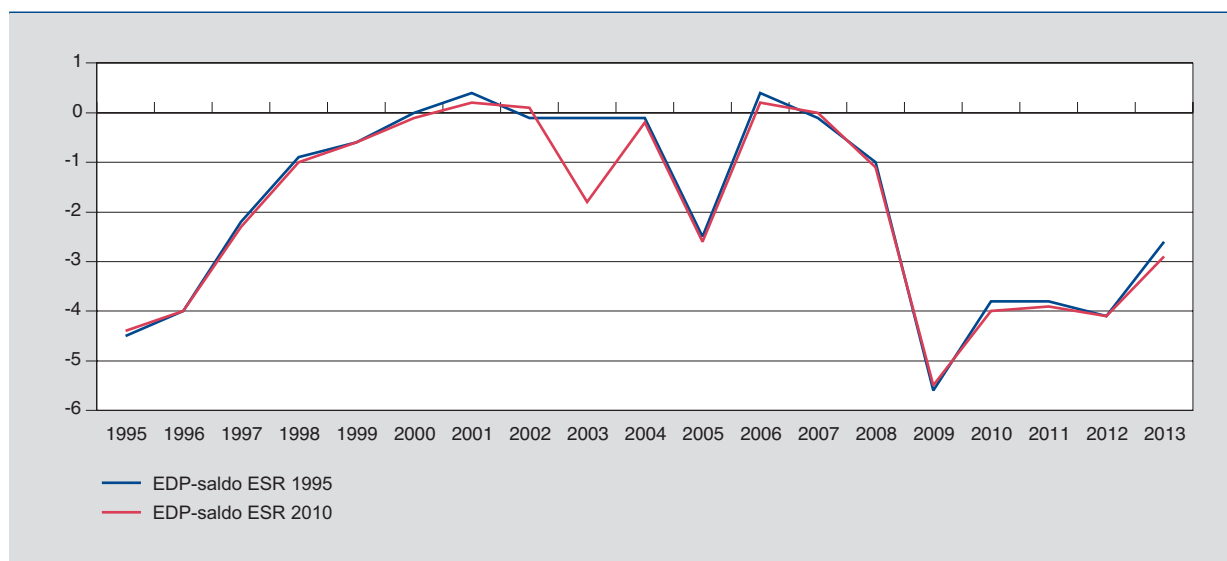
In het ESR 1995 werden uitgaven voor militaire uitrusting behandeld als intermediair verbruik van de overheid. In het ESR 2010 moeten uitgaven voor de aankoop van zware militaire uitrusting voortaan worden geregistreerd als bruto-investeringen in vaste activa.

De herclassificatie van de uitgaven voor zware militaire uitrusting als bruto-investeringen in vaste activa heeft geen gevolgen voor het niveau van de overheidsuitgaven maar wijzigt rechtstreeks het niveau van het bbp. De toegevoegde waarde van de niet-marktbedrijfstukken van de overheid wordt nl. conventioneel bepaald door de som van de beloning van werknemers, de belastingen minus de subsidies op de productie en het verbruik van vaste activa. De kapitalisatie van de uitgaven voor militaire uitrusting, die nu als vaste activa worden beschouwd, genereert verbruik van vaste activa.

5.4 Herziening van het saldo van de overheid en de overheidsschuld

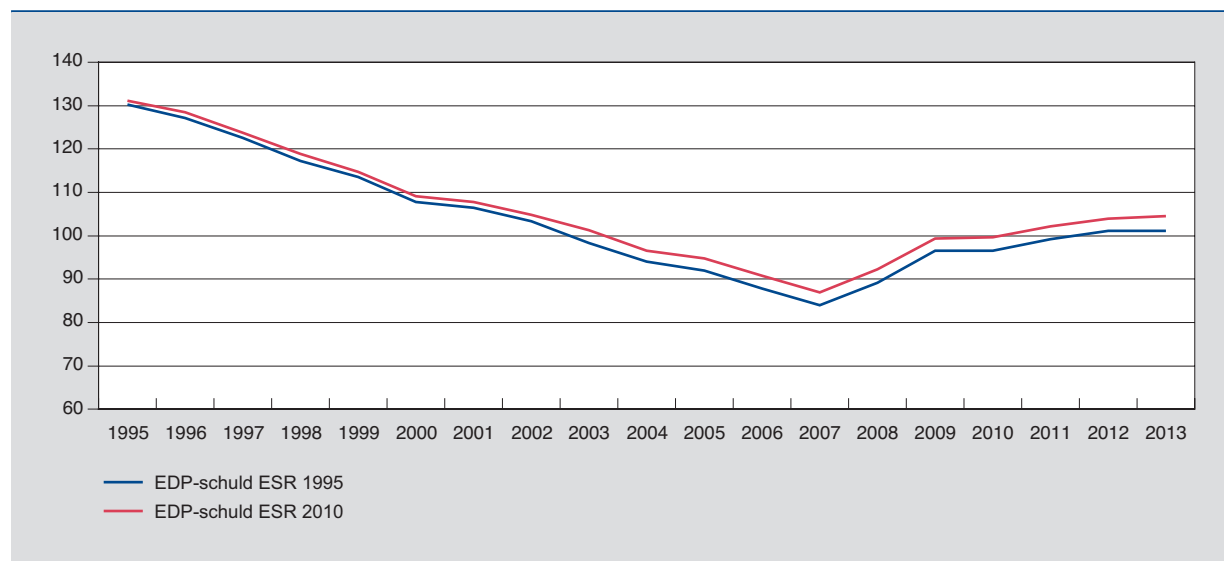
In dit deel wordt ingegaan op de herziening van de overheidsrekeningen, met aandacht voor het tekort en de schuld van de overheid, vóór en na de herziening.

GRAFIEK 16 OVERHEIDSTEKORT VÓÓR EN NA DE HERZIENING
(in % bbp)

Bron: INR.

GRAFIEK 17 OVERHEIDSSCHULD VÓÓR EN NA DE HERZIENING
(in % bbp)

Bron: INR.

6. De externe statistieken: de betalingsbalans en de internationale investeringspositie

6.1 Introductie

De betalingsbalans vormt het statistisch overzicht gedurende een bepaalde periode van alle economische en financiële transacties tussen ingezetenen en niet-ingezetenen. Tot referentieperiode 2013 werd deze in België opgesteld volgens de voorschriften van de "Balance of Payments Manual - Fifth Edition" (BPM5) van het IMF, uitgegeven in 1993. In 2009 publiceerde het IMF de opvolger: "Balance of Payments and International Investment Position Manual - Sixth Edition" (BPM6). De titel werd aangepast om de internationale investeringspositie (IIP) een prominente plaats te geven als autonome statistiek naast de betalingsbalans. De IIP geeft de waarde weer van de vorderingen en schulden tussen ingezetenen en niet-ingezetenen op een bepaald moment in de tijd. BPM6 werd opgesteld om tegemoet te komen aan bepaalde economische ontwikkelingen die plaatsvonden na de publicatie van BPM5. Het voorziet ook verduidelijkingen voor bepaalde abstracte voorschriften van BPM5. Daarnaast is het niveau van detail veel groter onder BPM6.

Het opstellen van BPM6 liep parallel met het opstellen van het Systeem van Nationale Rekeningen (SNR 2008), de internationale richtlijnen voor nationale rekeningen waarvan het ESR 2010 de Europese invulling is, waardoor ze op elkaar zijn afgestemd. Tussen BPM5 en het ESR 95 bestonden meerdere verschillen in termen van concepten en definities. Bij het opstellen van BPM6 en het ESR 2010 werd getracht deze verschillen grotendeels weg te werken. Deze harmonisatie zorgt voor een betere afstemming tussen de nationale rekeningen en de betalingsbalans, waardoor de statistieken in de toekomst beter vergelijkbaar worden.

Om de impact van de overgang naar BPM6 te becijferen werd voor de betalingsbalans het eerste halfjaar van 2014 als referentiejaar gekozen omdat er enkel vanaf deze periode volwaardig vergelijkbare reeksen voor zowel BPM5 als BPM6 zijn.

De impact van BPM6 is niet perfect te becijferen, aangezien de overgang naar BPM6 ook de gelegenheid is om enkele andere methodologische verfijningen aan te brengen. Er werd getracht om de impact van deze methodologische verfijningen zoveel mogelijk afzonderlijk te behandelen, maar soms is die verweven met de implementatie van BPM6.

6.2 Lopende rekening

Volgens BPM5 bestond de lopende rekening uit de goederenrekening, de dienstenrekening, de inkomensrekening en de lopende overdrachten. Betreffende de algemene indeling is, naast beduidend meer details, de meest zichtbare wijziging het verdwijnen van de component "lopende overdrachten". Deze rubriek wordt volgens BPM6 grotendeels ondergebracht onder de nieuwe noemer "secundair inkomen". De naam van de bestaande inkomensrekening verandert daardoor in "primaire inkomen". Het saldo van de lopende rekening zal niet substantieel veranderen, maar er is wel sprake van verschillende verschuivingen tussen de goederen-, diensten- en inkomensrekeningen. Er is dus wel een impact op de afzonderlijke rekeningen.

6.2.1 Goederen

Productieprocessen worden steeds meer verspreid over verschillende landen om de aanwezige productiefactoren optimaal te benutten. Dit wordt ook weerspiegeld in BPM6. Door de toegenomen mondialisering werd er beslist om het principe van eigendomsoverdracht als criterium voor de registratie van de in- en uitvoer van goederen strikter toe te passen. Dit om geïnflateerde handelsstromen te voorkomen. Volgens BPM5 werden er immers nog uitzonderingen gemaakt op het principe van eigendomsoverdracht, maar in BPM6 worden deze weggewerkt. De striktere toepassing van het eigendomsoverdrachtsprincipe heeft een impact op de registratie van maakloon-, herstellings- en driehoekshandelstransacties. Maakloonwerk en herstellingen verschuiven van de goederenrekening naar de dienstenrekening. Driehoekshandel verschuift van de dienstenrekening naar de goederenrekening.

Driehoekshandel - of merchanting - is de aankoop van goederen door een ingezetene van een niet-ingezetene, gevolgd door de wederverkoop van dezelfde goederen aan een andere niet-ingezetene. De goederen doorkruisen op geen moment het territorium van de handelaar. Er is dus sprake van een eigendomsoverdracht van de goederen. Onder BPM5 werd het verschil tussen de verkoopwaarde en de aankoopwaarde geregistreerd als een dienstentransactie, terwijl er sprake was van een eigendomsoverdracht. In BPM6 wordt deze incongruentie weggewerkt en wordt driehoekshandel niet meer geïdentificeerd als een dienst, maar als een goederentransactie. De aan- en verkoop van de goederen wordt op bruto basis vermeld maar van elkaar afgetrokken langs de exportzijde. Er is netto een (beperkt) verschil tussen driehoekshandel volgens BPM5 en volgens BPM6 omdat er volgens BPM5 rekening gehouden moest worden met voorraden¹. Dit is niet meer van toepassing bij BPM6.

De goederenrekening van de betalingsbalans zal nog steeds gebaseerd worden op de statistiek buitenlandse handel, maar er zijn bijkomende correcties en aanvullingen nodig om te voldoen aan de voorschriften van BPM6. Zo dient maakloonwerk volgens BPM6 als een dienstentransactie geregistreerd te worden. Dit tegenover de statistiek buitenlandse handel, waar maakloon nog steeds geregistreerd wordt als een goederentransactie.

6.2.2 Diensten

Maakloon

Maakloonwerk wordt statistisch gedefinieerd als het bewerken van goederen, waarbij de goederen geen eigendom worden van de bewerker. Hoewel er dus geen eigendomsoverdracht plaatsvindt, werden de maakloontransacties onder BPM5 beschouwd als een in- en uitvoer van een goed. Dit stemde overeen met de benadering van de statistiek buitenlandse handel die de goederenwaarde van elke grensoverschrijding optekent. Het werkelijke criterium voor de registratie van de in- en uitvoer van goederen werd volgens BPM5 dus gelijkgesteld met grensoverschrijding. De waarde van de goederen voor en na bewerking werd hierdoor opgenomen in de in- en uitvoer van goederen, wat zorgde voor geïnflateerde handelsstromen. Dit werd gecorrigeerd in BPM6. Omdat hier het principe van eigendomsoverdracht strikter wordt toegepast, wordt enkel nog de maakloonfee opgenomen en dit in de in- en uitvoer van diensten. Omdat de focus bij de nieuwe standaarden volledig gericht is op de maakloonfee en niet meer op de waarde van de goederen voor en na maakloonwerk, wordt er gebruik gemaakt van nieuw bronnenmateriaal. In plaats van gebruik te maken van de goederenstromen zoals aangegeven bij buitenlandse handel om de fee te ramen, zal er voor BPM6 hoofdzakelijk gebruik gemaakt worden van de maakloonfee zoals aangegeven in de dienstenenquête van de betalingsbalans. Dit heeft een impact op de waardering van het maakloonwerk, waardoor er een verschil is tussen maakloonwerk volgens BPM5 en volgens BPM6. Er werd eveneens gebruik gemaakt van BPM6 om enkele kwaliteitscorrecties door te voeren op de maaklooncijfers van 2008-2013.

Onderhoud en herstellingen

BPM5 registreerde onderhoud en herstellingen net zoals maakloon als een goederentransactie, maar met het verschil dat bij onderhoud en herstellingen enkel de fee geregistreerd werd en niet de waarde van de goederen voor en na onderhoud of herstelling. In BPM6 wordt ook deze uitzondering op het eigendomsoverdrachtprincipe weggewerkt en worden deze transacties beschouwd als een dienst. In plaats van gebruik te maken van de herstellingsfee zoals aangegeven bij buitenlandse handel, zal er gebruik gemaakt worden van de herstellingsfee zoals aangegeven in de dienstenenquête van de betalingsbalans. Deze sluit methodologisch immers beter aan bij BPM6. Het gebruik van deze nieuwe bron zorgt voor een beperkt verschil tussen onderhoud en herstellingen volgens BPM5 en volgens BPM6.

Financiële diensten

Een andere belangrijke nieuwigheid bevindt zich in de post financiële diensten. Volgens BPM5 werden in deze post enkel expliciet aangerekende kosten opgenomen. Volgens BPM6 dienen hier echter ook de impliciet aangerekende kosten opgenomen te worden. Deze hebben betrekking op impliciet doorgerekende beheerskosten

¹ Indien de goederen niet in eenzelfde periode verkocht werden, werd de aankoop van de goederen niet opgenomen als driehoekshandel omdat dit zou leiden tot een negatief handelsmarge. Dit was niet toegelaten was volgens BPM5, maar volgens BPM6 mag dit wel.

van vermogensbeheerders en de indirect gemeten diensten van financiële intermediairs (IGDFI).

De impliciet doorgerekende beheerskosten van vermogensbeheerders zijn de bedragen die vermogensbeheerders contractueel automatisch afhouden van het investeringsinkomen, als vergoeding voor het beheer van de fondsen. Om de beheerskosten te ramen wordt er jaarlijks een beheerskostenpercentage berekend op basis van de jaarrekeningen van ingezeten vermogensbeheerders. Dit percentage wordt eveneens gebruikt als benadering van het beheerskostenpercentage van niet-ingezeten vermogensbeheerders. Het percentage wordt toegepast op het gemiddeld houderschap van niet-ingezetenen bij ingezeten vermogensbeheerders (uitvoerszijde van de diensten) en op het gemiddeld houderschap van ingezetenen bij niet-ingezeten vermogensbeheerders (invoerszijde van de diensten).

IGDFI zijn de marges tussen de betaalde interest en de referentierente voor leningen en deposito's (de interbankenrente). Financiële instellingen verstrekken namelijk lagere interesten aan hun depositohouders dan de interesten die ze hun kredietnemers aanrekenen. IGDFI is coherent met de IGDFI uit de nationale rekeningen.

Beide nieuwe posten hebben weliswaar een invloed op het saldo van de dienstenrekening, maar hebben een compenserende boeking in de inkomensrekening waardoor de impact op het totaal van de lopende rekening theoretisch nul is. In de praktijk is er echter wel een impact op de lopende rekening. Onze inkomenscijfers volgens BPM5 waren namelijk reeds conform aan BPM6 voor wat de impliciet doorgerekende beheerskosten van vermogensbeheerders betreft, maar ze werden nog niet gecompenseerd in de dienstenrekening.

Onderzoek- en ontwikkelingsdiensten

De onderzoek- en ontwikkelingsdiensten (R&D) omvatten volgens BPM6 ook de aan- en verkoop van eigendomsrechten die voortvloeien uit R&D¹. Volgens BPM5 maakten deze aan- en verkopen deel uit van de kapitaalrekening.

Overige

Er zijn nog meer verschuivingen en nieuwe opdelingen binnen de dienstenrekening. Zo worden bijvoorbeeld post- en koerierdiensten volgens BPM6 ondergebracht bij transportdiensten in plaats van bij communicatiediensten volgens BPM5. Aangezien het zuiver een verschuiving betreft, heeft dit geen invloed op het totaal van de dienstenrekening. Zoals alle rekeningen, wordt ook de dienstenrekening meer gedetailleerd weergegeven volgens BPM6 dan volgens BPM5.

6.2.3 Primair inkomen

Het primair inkomen werd onder BPM5 gepresenteerd als "inkomensrekening". Onder BPM6 omvat het de primaire inkomensstromen tussen ingezetenen en niet-ingezetenen, namelijk de vergoeding voor de voorziening van arbeid, financiële activa en de huur van natuurlijke rijkdommen.

De grootste impact van BPM6 vindt plaats bij de interesten. De interest die opgenomen wordt in de primaire inkomens is namelijk niet meer de betaalde interest, maar de "zuivere" interest, zonder (impliciet) dienstonelement. Dit dienstonelement (met name IGDFI en de impliciet doorgerekende beheerskosten van vermogensbeheerders) wordt opgenomen in de dienstenrekening. In BPM5 werden deze impliciet aangerekende vergoedingen niet afzonderlijk behandeld, waardoor ze deel uitmaakten van de interesten in het investeringsinkomen.

Aangezien directe investeringen in BPM6 volgens het actief/passief-principe op bruto basis geregistreerd worden, dienen ook de gerelateerde inkomensstromen bruto geregistreerd te worden², in plaats van netto geregistreerd te worden zoals bij BPM5. Dit heeft geen impact op het saldo van de primaire inkomensrekening.

In de primaire inkomensrekening wordt eveneens een deel van de post "lopende overdrachten" van BPM5

¹ Zie "kapitaalrekening" (6.3).

² Zie "financiële rekening" (6.4).

opgenomen. Het betreft belastingen en subsidies op producten en productie, wat niet meer geclassificeerd wordt als een lopende overdracht.

Ook de primaire inkomensrekening wordt meer gedetailleerd weergegeven dan zijn voorganger in BPM5. In het bijzonder het investeringsinkomen van directe investeringen en portefeuillebeleggingen, dat opgedeeld wordt per instrument.

6.2.4 Secundair inkomen

De naam van de BPM5-post "lopende overdrachten" verandert naar "secundair inkomen" in BPM6 en behelst inkomensoverdrachten. De inhoud van de post blijft grotendeels gelijk, buiten de belastingen en subsidies op producten en productie. Deze worden niet meer geclassificeerd als een lopende overdracht, maar als primair inkomen. Daarnaast worden de transfersommen van sportlui onder BPM6 expliciet als niet-geproduceerde, niet-financiële activa geïdentificeerd, waardoor er een verschuiving plaatsvindt van de lopende overdrachten naar de kapitaalrekening

6.3 Kapitaalrekening

De kapitaalrekening behelst twee grote onderdelen: enerzijds de aan- en verkopen van niet-geproduceerde, niet-financiële activa en anderzijds de kapitaaloverdrachten. Deze twee onderdelen blijven behouden volgens BPM6, maar de invulling van het blok "aan- en verkopen van niet-geproduceerde, niet-financiële activa" wijzigt. De resultaten van R&D (bijvoorbeeld patenten en copyrights) worden volgens BPM6 niet meer behandeld als een niet-geproduceerd actief, maar als een geproduceerd actief. Hierdoor wordt de aan- en verkoop ervan niet meer opgenomen als een kapitaaltransactie, maar als een dienstentransactie (meer specifiek: R&D diensten). De resultaten van R&D zijn volgens BPM6 duidelijk onderscheiden van onder andere marketing activa zoals merknamen en logo's. Deze worden nog steeds behandeld als niet-geproduceerde, niet-financiële activa, net zoals CO₂-emissierechten, groenestroomcertificaten en warmtekrachtcertificaten.

De post "aan- en verkopen van niet-geproduceerde, niet-financiële activa" omvat volgens BPM6 ook transfersommen van sportlui. Voorheen werd dit opgenomen in de lopende overdrachten.

6.4 Financiële rekening

De financiële rekening bestaat uit directe investeringen (FDI, foreign direct investment), beleggingen in effecten (portefeuille), overige investeringen, financiële derivaten en reserves. De belangrijkste verandering die BPM6 in de financiële rekening teweegbrengt, heeft betrekking op de registratie van directe investeringen.

6.4.1 Directe investeringen

Volgens BPM5 werd FDI geregistreerd volgens het directioneel principe. Volgens dit principe wordt FDI opgedeeld in "inward FDI" en "outward FDI". *Inward FDI* omvat alle activa en passiva tussen de ingezeten directe investeringsonderneming en zijn niet-ingezeten directe investeerder. *Outward FDI* omvat alle activa en passiva tussen de ingezeten directe investeerder en zijn niet-ingezeten directe-investeringsonderneming.

Volgens BPM6 wordt FDI geregistreerd volgens het actief/passief-principe. De begrippen *inward FDI* en *outward FDI* worden niet meer gebruikt. Alle activa wordt geregistreerd onder activa en alle passiva onder passiva, ongeacht de richting (binnenkomend of uitgaand) van de directe investeringsrelatie. Er worden drie types van directe-investeringsrelaties geïdentificeerd: "investeringen door directe investeerders in directe-investeringsondernemingen", "reverse investments"¹ en "investeringen tussen zusterondernemingen". Onder BPM5 was deze opdeling niet zichtbaar, maar werden ze volgens het principe van "netting" opgenomen in ofwel *inward FDI* dan wel *outward FDI*. Als bijvoorbeeld een Belgische directe-investeringsonderneming een lening verstrekt aan haar Franse moedermaatschappij, wordt dit volgens het directioneel principe (BPM5) genet in de post

1 Er is sprake van een 'reverse investment' wanneer de directe-investeringsonderneming minder dan 10 % investeert in zijn directe investeerder. Indien ze meer dan 10 % investeert, wordt het beschouwd als een gewone directe investeringsrelatie.

inward FDI. Bij het actief/passief-principe (BPM6) wordt deze transactie op bruto basis opgenomen, aangezien er geen onderscheid meer gemaakt wordt tussen *inward FDI* en *outward FDI*. Deze transactie wordt afzonderlijk geïdentificeerd onder de post "reverse investment" en opgenomen als activa.

De nieuwe registratiewijze verhoogt de bruto-stromen, maar heeft geen impact op het saldo van de financiële rekening.

Volgens BPM6 dienen achtergestelde leningen en obligaties tussen verbonden financiële instellingen¹ niet meer geregistreerd te worden als directe investeringen, maar als overig financieel verkeer (leningen) en portefeuillebeleggingen (obligaties). De verschuiving van de achtergestelde leningen heeft een impact op het saldo van de directe investeringen, en het saldo van het overig financieel verkeer, maar heeft geen impact op het saldo van de financiële rekening. De verschuiving van de achtergestelde obligaties heeft ook een impact op het saldo van de directe investeringen, maar ook op het saldo van de financiële rekening omdat het saldo van de portefeuillebeleggingen onveranderd² blijft.

6.4.2 Portefeuillebeleggingen

De portefeuillebeleggingen worden volgens BPM6 meer gedetailleerd weergegeven dan volgens BPM5, maar het saldo blijft onveranderd. Zoals vermeld in bovenstaande paragraaf dienen achtergestelde obligaties tussen verbonden financiële instellingen geregistreerd te worden als portefeuillebeleggingen en niet meer als directe investeringen. Deze verschuiving heeft een impact op het saldo van de directe investeringen, maar het saldo van de portefeuillebeleggingen blijft ongewijzigd. Onze portefeuillebeleggingen volgens BPM5 waren immers reeds conform aan BPM6.

6.4.3 Overig financieel verkeer

Wat de overige investeringen betreft, wordt in BPM6 de toewijzing van bijzondere trekkingsrechten (SDR's) aan IMF-leden opgenomen. BPM5 erkende deze toewijzingen niet als transacties, waardoor ze opgenomen werden als waardeverhoging in de IIP, en niet opgenomen werden in de betalingsbalans.

Zoals reeds vermeld in paragraaf 6.4.1, dienen achtergestelde leningen tussen verbonden financiële instellingen volgens BPM6 opgenomen te worden in het overig financieel verkeer en niet meer in de directe investeringen.

6.4.4 Reserves

Bij de reserves is er volgens BPM6 een interne verschuiving en een nieuwe indeling van een subgroep, maar zonder impact op het saldo.

6.4.5 Overige

Naast bovenstaande nieuwigheden, wordt het geheel van de financiële rekening volgens BPM6 meer gedetailleerd weergegeven dan volgens BPM5 wat de sectoren en de indeling tussen korte en lange termijn betreft.

6.5 Gewijzigde tekenconventie

Voor het geheel van de financiële rekening introduceert BPM6 een nieuwe tekenconventie. De toename van activa en passiva wordt weergegeven met een positief teken en de afname van activa en passiva wordt weergegeven met een negatief teken. Het saldo van de financiële rekening wordt berekend door de activa min de passiva. In BPM5 werd de toename van activa en de afname van passiva met een negatief teken weergegeven. De afname van activa en de toename van passiva werd met een positief teken weergegeven. Het saldo van de financiële rekening werd dan ook berekend door activa en passiva bij elkaar op te tellen. Het saldo van de financiële rekening volgens BPM6 heeft bijgevolg het tegengestelde teken van het saldo volgens BPM5. Deze nieuwe tekenconventie moet

¹ Met uitzondering van financiële instellingen en kredietverstrekkers binnen concernverband, verzekeringsinstellingen, pensioenfondsen en financiële hulpbedrijven.

² Zie portefeuillebeleggingen (6.4.2).

bijdragen om mogelijke verwarring bij de gebruikers weg te nemen.

6.6 Internationale investeringspositie

Er zijn geen grote afwijkingen tussen BPM5 en BPM6 wat de internationale investeringspositie betreft. Alle veranderingen in de financiële rekening van de betalingsbalans zijn van toepassing op de IIP. De registratie van directe investeringen gebeurt bijgevolg ook in de IIP volgens het actief/passief-principe. Dit heeft geen invloed op het saldo, maar het verhoogt de bruto cijfers. De registratie van de toewijzingen van bijzondere trekkingsrechten aan IMF-leden als transacties heeft wel een impact op het saldo van de IIP. Volgens BPM5 werd enkel maar de activa-zijde opgenomen. Volgens BPM6 dienen de toewijzingen ook opgenomen te worden als passiva, waardoor er een toename is van de schulden en een daling van de netto IIP.

De IIP wordt met een meer uitgebreide sectorindeling volgens BPM6 meer gedetailleerd weergegeven dan volgens BPM5.

De introductie van BPM6 zorgt voor een meer transparante link tussen de IIP en de financiële stromen van de betalingsbalans. De positie van de IIP van periode t bestaat namelijk uit de positie van periode $t-1$ plus de financiële transacties van de betalingsbalans, plus eventuele overige wijzigingen. Volgens BPM5 was het niet noodzakelijk om deze "overige wijzigingen" te identificeren, waardoor een rechtstreekse link met de financiële transacties van de betalingsbalans moeilijk was. Volgens BPM6 dienen deze "overige wijzigingen" wel afzonderlijk geïdentificeerd te worden en worden ze opgedeeld in "herwaarderings ten gevolge van wisselkoerswijzigingen" en "herwaarderings ten gevolge van andere prijswijzigingen".

6.7 Nieuwigheden niet inherent aan BPM6

Er werd gebruik gemaakt van de overgang naar BPM6 om ook enkele andere aanpassingen door te voeren met de bedoeling de kwaliteit van de cijfers verder te verhogen.

6.7.1 Nieuwe enquête inzake de in- en uitvoer van aardgas

In april 2013 werd een specifieke enquête opgestart om de transacties in gasvormig aardgas tussen ingezetenen en niet-ingezetenen te meten. Het was namelijk de bedoeling om doorvoer te kunnen uitsluiten en om een correcter beeld te verkrijgen over de prijs en het land van tegenpartij. Deze aangiftes worden vanaf referentieperiode 2014 in de betalingsbalans opgenomen en vervangen de cijfers afkomstig van de statistiek buitenlandse handel. De BPM6 backdata (2008-2013) maken nog gebruik van de cijfers afkomstig van de statistiek buitenlandse handel.

6.7.2 Update van de ratio's van verzekeringsdiensten

Om de verzekeringsdiensten in de betalingsbalans te ramen, wordt er gebruik gemaakt van ratio's die toegepast worden op de betaalde of ontvangen premies aangegeven in de dienstenenquête. De ratio's bepalen de verdeling van de premies tussen de dienstenrekening enerzijds en de financiële rekening (levensverzekeringen en pensioendiensten)/lopende overdrachten (alle overige verzekeringen) anderzijds. Deze ratio's worden geactualiseerd en de berekeningsmethode wordt licht aangepast, conform aan het ESR 2010. De enige nieuwheid in de berekeningsmethode is de opname van premiesupplementen. Premiesupplementen betreffen opbrengsten gegenereerd uit de belegging van de technische reserves. Volgens BPM5 hoefden ze niet in rekening te worden genomen, maar volgens BPM6 moeten ze deel uitmaken van de berekening van de verzekeringsdiensten. De nieuwe ratio's wijken echter wel significant af van de voorgaande ratio's omdat de brongegevens veel recenter zijn.

De aangepaste ratio's zorgen voor een verschuiving binnen de betalingsbalans. Voor de niet-levensverzekeringen is er een verschuiving van de lopende overdrachten naar de dienstenrekening. De lagere ratio's voor levensverzekeringen en pensioendiensten zorgen voor een verschuiving van een stuk van de aangegeven premies van lopende rekening naar de financiële rekening. De nieuwe ratio's worden in gebruik genomen vanaf de productie volgens BPM6, alsook in de backdata vanaf 2008. Het gebruik van de meest recente cijfers van nationale

rekeningen zal de coherentie tussen externe statistieken en nationale rekeningen bevorderen.

6.7.3 Nieuwe bron voor de stocks van de technische reserves van verzekeringsondernemingen

Om de kwaliteit van de statistieken te verbeteren, wordt er voor de IIP vanaf BPM6 (ook voor de backdata) gebruik gemaakt van de effectieve uitstaande technische reserves zoals gepubliceerd in de financiële statistieken. Deze worden opgenomen in de post "overige investeringen" van de IIP. Voorheen werden de technische reserves van verzekeringsondernemingen geraamd door gebruik te maken van de gecumuleerde stromen opgenomen in de BOP.

6.7.4 Nieuwe berekeningswijze van de inkomens uit directe investeringen: dividenden en geherinvesteerde winsten

De inkomens uit beleggingen en investeringen opgetekend in de betalingsbalans werden tot op heden berekend in een macro-economisch kader en maakten als dusdanig deel uit van de nationale rekeningen. De ontvangsten en de uitgaven, toegerekend aan een bepaald jaar, werden geraamd op grond van de verschillende componenten van de internationale investeringspositie. De schattingsprocedure bestond erin dat per instrument een referentierendement werd vastgelegd op grond van onder meer de intrestvoeten, beursevoluties en wisselkoersen. Dit jaarlijkse resultaat werd dan over de maanden verdeeld aan de hand van een seizoenprofiel dat steunde op een historische analyse.

Vanaf 2013 wordt voor wat de inkomens uit directe investeringen betreft geopteerd voor een eerder micro-economische benadering die maximaal gebruik maakt van de informatie die door de ondernemingen zelf wordt overgemaakt. Het betreft hier de gegevens over dividenden en geherinvesteerde winsten.

De door de ondernemingen aangegeven ontvangen en betaalde dividenden worden vanaf een zekere omvang individueel inhoudelijk doorgelicht. Bepaalde opvallende transacties zijn mogelijk "superdividenden" die niet thuis horen in de inkomensrekening maar wel in de financiële rekening als kapitaalverhoging of –verlaging. Het IMF zegt hierover in BPM6: uitzonderlijke betalingen door ondernemingen aan hun aandeelhouders, die bestaan uit de uitkering van geaccumuleerde reserves uit vorige jaren of de opbrengsten van de verkoop van vaste activa, mogen niet als dividenden beschouwd worden. Op grond van de micro-gegevens kan dit onderscheid worden achterhaald.

Voorafgaand aan 2013 werden geen correcties voor superdividenden doorgevoerd, wat een methodologische breuk veroorzaakt.

Voor wat de geherinvesteerde winsten betreft, bestond de praktijk er tot nu toe in de macro-economische cijfers van het voorgaande jaar over te nemen zolang de nieuwe cijfers, gebaseerd op de jaarrekeningen, nog niet beschikbaar waren. Ook hier wordt voortaan de micro-economische benadering gevolgd, zodat sneller dan voorheen een meer actuele statistiek kan worden opgesteld.

6.8 Cijfermatige impact

6.8.1 Betalingsbalans

TABEL 15 **LOPENDE REKENING**
(miljoenen euro's)

	Q1 2014	Q2 2014
Saldo lopende rekening - BPM5	-1 049	3 099
Totale impact BPM6	+ 267	- 392
• Nieuwe enquête inzake de in- en uitvoer van aardgas (6.7.1)	+ 514	- 28
• Nieuwe ramingsmethode driehoekshandel (6.2.1)	- 87	- 45
• Nieuwe ramingsmethode maakloon (6.2.2)	+ 26	- 104
• Nieuwe ramingsmethode onderhoud en herstelling (6.2.2)	- 1	- 15
• Update ratio's verzekeringsdiensten (6.7.2)	- 3	- 2
• Opname impliciet doorgerekende beheerskosten vermogensbeheerders (6.2.2)	- 181	- 190
• Aan- en verkopen van eigendomsrechten van O&O van kapitaalrekening naar lopende rekening (6.2.2)	- 0,3	- 2
• Transfersommen van sportlui van de lopende rekening naar kapitaalrekening (6.2.4)	- 1	- 6
Saldo lopende rekening - BPM6	-782	2 707

TABEL 16 KAPITAALREKENING

(miljoenen euro's)

	<u>Q1 2014</u>	<u>Q2 2014</u>
Saldo kapitaalrekening - BPM5	-164	-93
Totale impact BPM6	+ 1,3	+ 8
• Aan- en verkopen van eigendomsrechten van O&O van kapitaalrekening naar lopende rekening (6.3)	+ 0,3	+ 2
• Transfersommen van sportlui van de lopende rekening naar kapitaalrekening (6.3)	+ 1	+ 6
Saldo kapitaalrekening - BPM6	-163	-85

TABEL 17 FINANCIËLE REKENING

(miljoenen euro's)

	<u>Q1 2014</u>	<u>Q2 2014</u>
Saldo financiële rekening - BPM5	-838	-4 651
Totale impact BPM6	+ 3	+ 2
• Update ratio's verzekeringsdiensten (6.7.2)	+ 3	+ 2
Saldo financiële rekening ¹ - BPM6	837²	4 649

1 Gewijzigde tekenconventie, zie 6.5.

2 Door afrondingen is het saldo volgens BPM5 plus de totale impact BPM6 niet gelijk aan het saldo volgens BPM6.

6.8.2 Internationale investeringspositie

TABEL 18 INTERNATIONALE INVESTERINGSPOSITIE

(miljoenen euro's)

	<u>2013</u>
Internationale investeringspositie 2013 - BPM5	156 791
Totale impact BPM6	+ 30 502
• Opname SDR's (6.6)	- 4 835
• Nieuwe bron technische reserves verzekeringsondernemingen (6.7.3)	+ 35 337
Internationale investeringspositie 2013 - BPM6	187 293

7. Nieuwe classificaties

Met het ESR 2010 worden enkele veranderingen in de classificaties ingevoerd, zowel wat betreft de institutionele sectoren (zie 2.3.1 hierboven) als wat betreft de transacties en andere stromen. De [nieuwe classificatie](#) is beschikbaar op de website van de Bank.

Bijlage 1 - Nomenclatuur voor financiële vennootschappen in het ESR 2010

Centrale bank (S.121)

De subsector centrale bank (S.121) omvat alle financiële instellingen en quasivennootschappen met als hoofdfunctie de uitgifte van betaalmiddelen, handhaving van de interne en externe waarde van de valuta en het aanhouden van alle of een gedeelte van de internationale reserves van het land. Deze subsector omvat de nationale centrale bank, ook als deze deel uitmaakt van een Europees systeem van centrale banken (ESCB). Subsector S.121 omvat geen instellingen, andere dan de centrale bank, die belast zijn met de reglementering van of het toezicht op financiële instellingen of financiële markten. Zij worden ingedeeld in subsector S.126.

Deposito-instellingen m.u.v. de centrale bank (S.122)

De subsector deposito-instellingen m.u.v. de centrale bank (S.122) bestaat uit alle financiële instellingen en quasivennootschappen, m.u.v. die welke in de subsectoren centrale bank en GMF's worden ingedeeld, die zich hoofdzakelijk bezighouden met **financiële intermediatie** en waarvan de activiteiten erin bestaan deposito's en/of daarmee vergelijkbare financiële titels van andere institutionele eenheden, en derhalve niet alleen van MFI's, in ontvangst te nemen en voor eigen rekening leningen toe te kennen en/of beleggingen in effecten te verrichten.

Deposito-instellingen m.u.v. de centrale bank kunnen niet gewoon "banken" worden genoemd omdat er ook financiële instellingen toe kunnen behoren die zich geen bank noemen of financiële instellingen die zich in bepaalde landen geen bank mogen noemen, terwijl er anderzijds ook financiële instellingen zijn die zich wel bank noemen, maar die in feite geen deposito-instelling zijn.

Deze subsector bestaat onder andere uit commerciële banken, spaarbanken, postbanken en gespecialiseerde banken zoals zakenbanken.

De deposito-instellingen in België zijn in de eerste plaats de kredietinstellingen die onder het prudentieel toezicht van de ECB/NBB vallen. De kredietinstellingen zijn ofwel Belgische vennootschappen met een vergunning in België ofwel de in België geregistreerde bijkantoren van kredietinstellingen die onder het recht van een ander land ressorteren. Zij hebben een uitgebreide maandelijksse rapporteringsverplichting. Daarnaast zijn er enkele instellingen voor elektronisch geld actief in België. Zij worden eveneens gecontroleerd door de NBB. Zij hebben een trimestriële rapporteringsverplichting aan de NBB. De lijsten van de kredietinstellingen en de instellingen voor elektronisch geld worden gepubliceerd op de website van de NBB en tevens op de website van de ECB.

GMF's (S.123)

De subsector GMF's (S.123) bestaat uit alle financiële instellingen en quasivennootschappen, m.u.v. die welke in de subsectoren centrale bank en kredietinstellingen worden ingedeeld, die zich hoofdzakelijk bezighouden met financiële intermediatie. Hun activiteiten bestaan erin **aandelen of rechten van deelneming in beleggingsfondsen uit te geven die met deposito's van institutionele eenheden vergelijkbare financiële titels zijn**, en voor eigen rekening **beleggingen te verrichten, hoofdzakelijk in aandelen of rechten van deelneming in geldmarktfondsen, kortlopende schuldbewijzen, en/of deposito's**.

In België bevat deze subsector de compartimenten van de instellingen voor collectieve belegging die voornamelijk beleggen in korte termijn-instrumenten, hoofdzakelijk deposito's en korte termijn vastrentende effecten. Zie voor meer uitleg inzake ICB's S.124. Het is de FSMA die op basis van de richtlijnen van de ESMA (European Securities and Markets Authority) bepaalt of een ICB als monetair of als niet-monetair beschouwd kan worden.

Beleggingsfondsen m.u.v. GMF's (S.124)

De subsector beleggingsfondsen m.u.v. GMF's (S.124) bestaat uit **alle collectieve-beleggingsprogramma's, m.u.v. die welke in de subsector GMF's worden ingedeeld**, die zich hoofdzakelijk bezighouden met financiële intermediatie. Hun activiteiten bestaan erin aandelen of rechten van deelneming in beleggingsfondsen uit te geven die geen met deposito's van institutionele eenheden vergelijkbare financiële titels zijn, en voor eigen rekening beleggingen te verrichten, hoofdzakelijk in andere financiële activa dan kortlopende financiële activa en in niet-financiële activa (gewoonlijk onroerend goed).

In België bevat deze subsector de compartimenten van de instellingen voor collectieve belegging die niet opgenomen zijn onder de S.123. Zowel de geldmarktfondsen (S.123) als de beleggingsfondsen m.u.v. GMF's (S.124) bestaan uit enerzijds de openbare instellingen voor collectieve belegging die worden gecontroleerd door de FSMA en anderzijds de institutionele ICB's zoals bepaald door het KB van 7 december 2007. De lijst van de openbare ICB's wordt gepubliceerd door de FSMA. Een lijst van de institutionele ICB's wordt bijgehouden door de FOD Financiën.

De instellingen voor collectieve belegging naar buitenlands (bvb. Luxemburgs) recht worden niet hier opgenomen, maar in de sector buitenland (S.2).

Overige financiële intermediairs m.u.v. verzekeringsinstellingen en pensioenfondsen (S.125)

De subsector overige financiële intermediairs m.u.v. verzekeringsinstellingen en pensioenfondsen (S.125) bestaat uit alle financiële instellingen en quasivennootschappen met als hoofdfunctie financiële intermediatie door het aangaan van verplichtingen, andere dan in chartaal geld, deposito's, aandelen in beleggingsfondsen of in verband met verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen, bij institutionele eenheden.

Subsector S.125 omvat **financiële intermediairs die zich voornamelijk bezighouden met langlopende financieringen**. Deze overwegend lange looptijd van de financieringen vormt in de meeste gevallen het onderscheid met de OMFI's-subsectoren (S.122 en S.123). Op basis van het ontbreken van verplichtingen in de vorm van aandelen in beleggingsfondsen die niet als met financiële titels vergelijkbare deposito's worden beschouwd, of van verzekerings-, pensioen- en standaardgarantieregelingen kan de scheidslijn met de subsectoren beleggingsfondsen m.u.v. GMF's (S.124), verzekeringsinstellingen (S.128) en pensioenfondsen (S.129) worden getrokken.

De subsector overige financiële intermediairs m.u.v. verzekeringsinstellingen en pensioenfondsen (S.125) omvat dus:

- lege financiële instellingen die securitisatietransacties verrichten (vaak "Financial Vehicle Corporations" genoemd);
- handelaren in effecten en derivaten (beursvennootschappen);
- financiële vennootschappen die zich bezighouden met het verstrekken van leningen (financiële leasing, huurkoop, consumenten- en handelskredieten en hypothecaire kredieten, factoring);
- gespecialiseerde financiële vennootschappen (risicokapitaal- en ontwikkelingskapitaalmaatschappijen, export-/importfinancieringsmaatschappijen, vastgoedbeleggingsvennootschappen (BEVAKS), PRIVAKS).

In België wordt het merendeel van deze ondernemingscategorieën erkend en/of gecontroleerd door de FSMA, de NBB, de FOD Economie, K.M.O., Middenstand en Energie of de FOD Financiën. De lijsten die door deze instanties worden bijgehouden, vormen derhalve een uitstekende basis voor de sectorisatie. In sommige gevallen staan de eenheden echter maar bij sector S.125 ingedeeld voor zover ze, in eerste instantie, niet in een andere financiële subsector werden opgenomen (met name in het geval van vennootschappen die in de eerste plaats andere activiteiten verrichten, zoals monetaire financiële intermediatie of verzekeringsactiviteiten).

Financiële hulpbedrijven (S.126)

De subsector financiële hulpbedrijven (S.126) bestaat uit alle financiële instellingen en quasivennootschappen die zich hoofdzakelijk bezighouden met activiteiten die nauw verband houden met **financiële intermediatie, maar zelf geen financiële intermediairs zijn**. De maatschappelijke zetels van financiële groepen maken voornamelijk deel uit van deze subsector.

De volgende vennootschappen en quasi-vennootschappen vallen onder de subsector S.126:

- assurantietussenpersonen, verzekerings- en pensioenadviseurs enz.;
- leningmakelaars, effectenmakelaars, beleggingsadviseurs enz.;
- instellingen die de uitgifte van effecten verzorgen;
- instellingen die de infrastructuur voor financiële markten verzorgen;
- centrale toezichthoudende organen voor financiële intermediairs en financiële markten, voor zover deze als afzonderlijke institutionele eenheden kunnen worden aangemerkt;
- beheerders van pensioenfondsen, beleggingsinstellingen enz.;
- effectenbeurs- (Euronext in België) en verzekeringsbeursinstellingen;
- betalingsinstellingen.

In België wordt de overgrote meerderheid van de financiële hulpbedrijven gecontroleerd door de FSMA (de betalingsinstellingen en de borgstellingsmaatschappijen staan onder het toezicht van de NBB). De activiteit van financieel hulpbedrijf mag evenwel geen nevenactiviteit zijn, want in dat geval wordt de eenheid ingedeeld bij een andere financiële subsector.

Financiële instellingen en kredietverstrekkers binnen concernverband (S.127)

De subsector financiële instellingen en kredietverstrekkers binnen concernverband (S.127) bestaat uit alle financiële instellingen en quasivennootschappen die **zich noch met financiële intermediatie, noch met het verlenen van financiële hulpdiensten bezighouden en waarvan het merendeel van hetzij de activa hetzij de passiva niet op open markten wordt verhandeld**.

Deze nieuwe sector vormt een belangrijke wijziging ten opzichte van het oude ESR 1995. Waar voorheen enkel financiële intermediairs en financiële hulpbedrijven tot de financiële sector werden gerekend, wordt de definitie van de financiële sector nu uitgebreid met institutionele eenheden die financiële diensten verstrekken en die het merendeel van hetzij hun activa hetzij hun passiva niet op open markten verhandelen.

Met name de volgende vennootschappen en quasi-vennootschappen vallen onder de subsector S.127:

- eenheden met rechtspersoonlijkheid zoals trusts, nalatenschappen, derdenrekeningen, of brievenbusmaatschappijen;
- **holdings** die een zeggenschapsbelang bezitten in een groep dochterondernemingen en waarvan de hoofdactiviteit bestaat in het bezitten van de groep zonder dat andere diensten worden verleend aan de ondernemingen waarin zij dat belang bezitten, m.a.w. zij besturen of beheren geen andere eenheden;
- SPE's die als institutionele eenheden worden aangemerkt en op open markten financiële middelen aantrekken ten behoeve van hun moederonderneming;
- eenheden die uitsluitend met eigen financiële middelen of met door een sponsor verstrekte middelen financiële diensten verlenen aan een reeks cliënten en die het financiële risico van het in gebreke blijven van de schuldenaar op zich nemen. Dit zijn bijvoorbeeld kredietverstrekkers, instellingen die leningen aan studenten of voor buitenlandse handel verstrekken en daarvoor gebruikmaken van financiële middelen die zij van een sponsor zoals een overheidsinstelling of een instelling zonder winstoogmerk hebben ontvangen, en pandhuizen die zich hoofdzakelijk bezighouden met het verstrekken van leningen;
- overheidsfondsen voor specifieke doeleinden, gewoonlijk staatsinvesteringsfondsen genoemd, indien zij als financiële instelling worden ingedeeld.

Het ESR 2010 benadrukt wel dat enkel entiteiten die optreden als onafhankelijke institutionele eenheden in de sector S.127 kunnen worden opgenomen.

Er bestaan in België geen erkende lijsten van eenheden die kunnen worden ondergebracht bij de subsector van de financiële instellingen en kredietverstrekkers binnen concernverband. De indeling van eenheden bij deze subsector gebeurt aan de hand van de analyse van hun NACE classificatie en hun jaarrekening. Er worden twee grote categorieën van eenheden onderscheiden: de holdings en de treasury centers.

Verzekeringsinstellingen (S.128)

De subsector verzekeringsinstellingen (S.128) bestaat uit alle financiële instellingen en quasivennootschappen met als hoofdfunctie financiële intermediatie door middel van het **poolen van risico's, hoofdzakelijk in de vorm van directe verzekering of herverzekering**.

Verzekeringsinstellingen verlenen diensten bestaande in:

- a) levens- en schadeverzekering (brandverzekering, aansprakelijkheidsverzekering, motorrijtuigverzekering, transportverzekering, enz.) aan individuele eenheden of groepen eenheden;
- b) herverzekering aan andere verzekeringsinstellingen.

Financiëleverzekerings- of kredietverzekeringsinstellingen, ook garantiebancs genoemd, verstrekken garanties of borgstellingen om securitisatie- en andere kredietproducten te dekken.

In België staan de verzekerings- en herverzekeringsondernemingen onder het toezicht van de NBB. Op haar website is een volledige lijst van die ondernemingen te vinden.

Pensioenfondsen (S.129)

De subsector pensioenfondsen (S.129) bestaat uit alle financiële instellingen en quasivennootschappen met als hoofdfunctie financiële intermediatie door middel van het poolen van sociale risico's en behoeften van de verzekerden (sociale verzekering). Pensioenfondsen als socialeverzekeringsregelingen **verschaffen een inkomen aan gepensioneerden en vaak uitkeringen bij overlijden en invaliditeit**.

Subsector S.129 bestaat uitsluitend uit de socialeverzekeringspensioenfondsen die als institutionele eenheden losstaan van de eenheden waardoor ze zijn opgericht. Deze fondsen hebben zelfstandige beslissingsbevoegdheid en beschikken over een volledige boekhouding. Niet-zelfstandige pensioenfondsen zijn geen institutionele eenheden en blijven onderdeel van de institutionele eenheid waardoor ze zijn opgericht.

In België staan de pensioenfondsen onder het toezicht van de FSMA. Op haar website is een volledige lijst van die fondsen te vinden. Sinds 2012 hebben alle pensioenfondsen de rechtsvorm van een Organisme voor de Financiering van Pensioenen (OFP) aangenomen. Het is niet uitgesloten dat sommige eenheden bij de pensioenfondsen zijn ingedeeld ondanks het feit dat ze niet onder het toezicht van de FSMA staan (met toepassing van de wet van 27 oktober 2006).

Bijlage 2

De versie van de nationale rekeningen van België 1995-2013 omvat voor het eerst de illegale activiteiten. De betrokken activiteiten houden verband met productie en handel in drugs, prostitutie, en smokkel.

Gezien de aard van de transacties in kwestie, zijn gedetailleerde basisgegevens niet beschikbaar en is het noodzakelijk een indirecte raming uit te werken. De hieronder beschreven methoden voldoen aan de aanbevelingen van Eurostat.

1. Drugs

De ramingen m.b.t. de drugshandel in België werden opgesteld per type van drugs aan de hand van verschillende informatie en diverse hypothesen. De volgende types drugs worden onderscheiden: cannabis, XTC, amfetamines, cocaïne en heroïne. Waar mogelijk werden aanbod en gebruik met elkaar geconfronteerd.

De beschikbare informatie is voornamelijk afkomstig van de federale politie; het Europees monitoring centrum voor drugs; verschillende hulporganisaties en uit het *Belgisch Nationaal Rapport over Drugs* (BNRD) van het Wetenschappelijk gezondheidsinstituut. De beschikbare gegevens zijn echter niet afdoende om een precieze raming op te stellen.

Voor België is informatie beschikbaar over het aantal gebruikers van cannabis en XTC onder de vorm van een maandelijkse prevalentie, en diverse prijsinformaties voor verschillende soorten drugs. Er is geen informatie voorhanden over het aantal gebruikers, de hoeveelheid verbruikte drugs per consumptie, en het aantal consumpties per persoon per jaar. Bepaalde hypothesen dienden dan ook te worden gesteld. In wat volgt wordt de raming per aggregaat en type drugs voorgesteld.

De productie (P.1) van drugs wordt verondersteld nul te zijn voor cocaïne en heroïne. Er wordt een waarde raming gemaakt voor cannabis. Voor zowel XTC en amfetamines werd een raming op basis van prijs maal hoeveelheid ontwikkeld. Verder worden voor alle categorieën handelsmarges geraamd op de invoer en op de productie waar deze laatste niet gelijk was aan nul, op basis van het verschil in prijzen tussen de straatprijs en de invoerprijs en de straatprijs en de productieprijs.

Voor de **invoer (P.7)** van cannabis wordt een raming van de netto-invoer gebruikt om invloeden van transit te voorkomen. De invoer van de andere types drugs wordt geraamd op basis van een prijs maal hoeveelheid methode waarbij de prijs telkens varieert in functie van de straatprijs en de hoeveelheid wordt geraamd afhankelijk van de geconsumeerde hoeveelheid en eventueel de geproduceerde hoeveelheid.

Het derde te ramen aggregaat betreft de **intermediaire consumptie (P.2)** van de drugshandelaars en producenten. Ook hier is de beschikbare informatie beperkt. Gezien de productie gelijk is aan nul voor heroïne en cocaïne, wordt voor deze types drugs ook verondersteld dat de intermediaire consumptie nul is. Verder wordt voor cannabis en amfetamines een raming op basis van de productie gemaakt, nl. resp. 40 % en 4 % van de P1. Wat cannabis betreft komt dit overeen met de Nederlandse methodologie en voor amfetamines wordt de verhouding bekomen uit de raming voor XTC gebruikt. Voor deze laatste categorie beschikken we immers over een geraamde productiekost per eenheid dat over de jaren evolueert tussen € 0,25 en € 0,40 per pil.

Ook wordt een beperkte **loonmassa (D.1)** geraamd voor werknemers in de XTC laboratoria. Een gemiddeld loonpeil wordt vermenigvuldigd met het geraamde aantal werknemers. Indien geen gegevens beschikbaar zijn over het loon in kwestie wordt dit geïndexeerd op basis van het conventionele loonpeil.

De finale consumptieve bestedingen van huishoudens (P.31 S.14) aan drugs worden berekend volgens een prijs maal hoeveelheid methode waarbij de straatprijs geraamd wordt op basis van de prijsvork gerapporteerd in de jaarlijkse studie van het wetenschappelijk instituut voor de volksgezondheid aangevuld en geverifieerd met diverse andere bronnen. Voor de geconsumeerde hoeveelheid wordt een raming ontwikkeld vanuit het aantal gebruikers en de gemiddelde consumptie per type drugs.

Het aantal gebruikers wordt afgeleid uit de bevolkingsstatistieken en een geraamde prevalentie. Potentiële drugsgebruikers bevinden zich in de populatie tussen 15 jaar en 65 jaar oud. Dit wordt vermenigvuldigd met een prevalentiegraad per type drugs, die jaarlijks evolueert op basis van informatie uit het BNRD rapport. Deze prevalentie houdt rekening met zowel occasionele als regelmatige gebruikers. Een uitzondering betreft heroïne waar geen informatie over prevalentie beschikbaar is. Een raming van de harde kern gebruikers werd voor dit type gemaakt, wat tot een aantal van 5 000 gebruikers leidde.

Vervolgens is het ook noodzakelijk een gemiddelde consumptie per gebruiker te ramen. De volgende hypothesen werden gebruikt in lijn met wetenschappelijke studies en de Nederlandse methodologie. Voor cannabis werd een gemiddelde consumptie van 250 gr per gebruiker per jaar geraamd, voor XCT was dit 104 pillen per gebruiker per jaar en voor speed 208 pillen per gebruiker per jaar. Voor cocaïne werd een onderscheid gemaakt tussen occasionele gebruikers en verslaafden waarbij occasionele gebruikers 1 gram per keer ongeveer 40 maal per jaar consumeerden terwijl verslaafden, die 5 000 gebruikers van de bevolking vertegenwoordigen, een halve gram per consumptie elke dag verbruiken. De totale geraamde hoeveelheid cocaïne werd bevestigd in een onderzoek van de UA en de ULg op 1,8 ton in 2008. Tenslotte werd de gemiddelde consumptie van heroïne geraamd op 135 gram per jaar.

Het laatste te ramen aggregaat betreft de **uitvoer (P.6)** van drugs. Deze wordt verondersteld nul te zijn voor cannabis (netto-invoer raming), amfetamines, cocaïne en heroïne. Voor XTC werd een prijs maal hoeveelheid methode ontwikkeld.

Tabel 1 geeft een samenvatting weer van de invloed van drugs op de verschillende aggregaten binnen de nationale rekeningen.

TABEL 1 **AGGREGATEN VOOR DRUGS**
(miljoenen euro's)

	2010
P.1 production	983
P.2 intermediate consumptie	80
B.1g toegevoegde waarde	903
D.1 loonmassa	7
P.31 S14 consumptieve bestedingen van huishoudens	535
P.61 uitvoer van goederen	570
P.71 invoer van goederen	202

Source: ICN.

2. Prostitutie

De ramingen voor prostitutie worden gemaakt op een gedetailleerd productniveau. De volgende soorten diensten worden onderscheiden: clubs/bars, escorte, massage/sauna, vitrine, huur van kamers, straatprostitutie. Hoewel contacten met de federale politie, onderzoekers aan universiteiten en hulporganisaties nuttige informatie opleverden, blijft het noodzakelijk belangrijke hypothesen te introduceren bij de raming.

Het vertrekpunt voor de ramingen is het globale aantal gepresteerde diensten in België. Dit aantal diensten wordt berekend op basis van de bevolkingsstatistieken, waarbij wordt verondersteld dat 10% van de mannelijke bevolking tussen 18 en 65 jaar klanten zijn die gemiddeld 15 keer per jaar een prostituee bezoeken. Verder wordt een correctie van dit aantal diensten voor toerisme in België gemaakt op basis van de enquête over toerisme van ADS. Het totaal geraamde aantal diensten kan vervolgens verdeeld worden naar de gedefinieerde productgroepen en gebeurt op basis van een geraamde verdeelsleutel, weergegeven in tabel 2. Een prijs per dienst wordt bepaald op basis van diverse informatie beschikbaar. Indien geen nieuwe informatie voorhanden is, wordt het geraamde prijsniveau geïndexeerd op basis van het conventionele loonpeil.

TABEL 2 **UITSPLITSING VAN PROSTITUTIEDIENSTEN IN BELGIË**
(bedragen in euro)

2010	Verdeelsleutel aantal diensten ¹	Prijs per dienst ²
Clubs/bars	27 %	139
Escorte	1 %	164
Massage/Sauna	7 %	120
Vitrine	45 %	63
Huur van kamers	18 %	76
Straat	1 %	38
	100 %	

Bron: INR.

1 Informatie van hulporganisaties.

2 Internet en informatie over relatieve prijzen.

De combinatie van prijs en hoeveelheid, laat toe een omzetcijfer te berekenen per type van dienst. Om de aggregaten van de nationale rekeningen te ramen dient ook het residentschap van de dienstverlener en de klant in aanmerking te worden genomen. Hypothesen worden hierover vastgelegd, waarbij in het merendeel van de diensten een residentschap van 90 % wordt toegewezen aan de prostituees en 95 % aan de klanten. Er wordt benadrukt dat het statuut resident wordt verworven indien men gedurende minstens 1 jaar het economisch centrum van zijn activiteiten in een bepaald land heeft.

De combinatie van de hierboven vernoemde informatie laat toe een raming van de aggregaten van de nationale rekeningen te maken. **De productie (P.1)** is immers gelijk aan de omzet per type dienst in België, indien de prostituee resident is.

De **invoer (P.7)** is daarentegen gelijk aan de omzet per type dienst indien de prostituee niet-resident is. Een bijkomende raming op basis van de enquête toerisme van ADS wordt gemaakt om ook de invoer van prostitutiediensten te ramen, waarbij Belgen deze diensten verbruiken op niet-Belgisch grondgebied.

De **uitvoer (P.6)** van prostitutiediensten is gelijk aan de omzet per type dienst indien de klant niet-resident is en de prostituee resident is.

Wat de **intermediaire consumptie (P.2)** betreft, is het noodzakelijk om bijkomende hypothesen te stellen. Er wordt verondersteld dat 10% van de omzet gelijk is aan de intermediaire consumptie van de prostituees. Verder wordt een intermediaire consumptie van prostitutiediensten door ondernemingen geraamd op basis van de totale omzet.

Tenslotte worden de **finale consumptieve bestedingen van huishoudens (P.31 S.14)** aan prostitutiediensten geraamd op basis van een "commodity flow" methode, waarbij de economische gelijkheid tussen aanbod en gebruik wordt gerespecteerd:

$$P.31 \text{ S.14} = P.1 + P.7 - P.2 - P.6$$

De resultaten van deze raming voor het jaar 2010 worden weergegeven in tabel 3.

TABEL 3 **AGGREGATEN VOOR PROSTITUTIE**
(miljoenen euro's)

	2010
P1 productie	424
P2 intermediaire consumptie	119
B1g toegevoegde waarde	305
P31 S14 consumptieve bestedingen van huishoudens	430
P62 uitvoer van diensten	17
P72 invoer van diensten	42

Bron: INR.

3. Smokkel

Smokkel is gericht op de illegale invoer van goederen die niet per definitie illegaal zijn. Smokkel is voordelig als de staten beperkingen opleggen aan de handel in sommige producten of wanneer significante prijsverschillen bestaan tussen landen, onder meer als gevolg van accijnzen of specifieke invoer- of uitvoerbelastingen. Eurostat heeft besloten de reikwijdte van smokkelactiviteiten te beperken tot de smokkel van alcohol en tabak.

Na analyse wordt de smokkel van alcohol in ons land als verwaarloosbaar beschouwd (wat overigens wordt bevestigd door de in de buurlanden beschikbare rapporten), en de smokkel van tabak lijkt uitsluitend betrekking te hebben op sigaretten. Deze laatste activiteiten hebben zich sedert het einde van de jaren negentig ontwikkeld, met name tussen België en het Verenigd Koninkrijk. Hieronder wordt de raming van de verschillende aggregaten van de nationale rekeningen voor smokkel toegelicht.

Ten eerste, wordt verondersteld dat de **productie (P.1)** van illegale sigaretten in België gelijk is aan nul. In België wordt enkel een handelsmarge op enerzijds verkopen van illegaal ingevoerde sigaretten op de binnenlandse markt en anderzijds het opnieuw uitvoeren van illegaal ingevoerde sigaretten gerealiseerd. Deze handelsmarge wordt geraamd op basis van het respectievelijke prijsverschil.

Een tweede te ramen aggregaat betreft de **finale consumptieve bestedingen van huishoudens (P.31 S.14)**. Een prijs maal hoeveelheid werd ontwikkeld waarbij de gesmokkelde hoeveelheid gelijk is aan een fractie van de officiële verkoop. Deze fractie evolueert van 2,5 % in 1995 naar 6,5 % in 2012 op basis van informatie beschikbaar. De straatprijs wordt vastgelegd op de helft van de officiële prijs.

Ook de **invoer (P.7)** wordt berekend volgens een prijs maal hoeveelheid methode. De gesmokkelde ingevoerde hoeveelheid wordt bepaald op basis van de gegevens van inbeslagnames, waarvan vijfjaarlijkse gemiddelde werden genomen om te sterke fluctuaties te vermijden. De illegaal ingevoerde hoeveelheid is gelijk aan het vijfjaarlijkse gemiddelde van de inbeslaggenomen hoeveelheden vermenigvuldigd met de pakkans en gecorrigeerd voor transit.

De pakkans werd gelijk gesteld aan 15 % t.e.m. 2005 en daarna verlaagd naar 10 % door veranderingen in de werkwijze van de douane. Verder wordt de hoeveelheid goederen in transit bepaald als 65 % van de totale uitvoer. Tenslotte wordt de invoerprijs geraamd als 30% van de straatprijs tot 2000, waarna deze langzaam daalde met 2,5 % per jaar tot 10% in 2007 door de grotere beschikbaarheid van namaakartikelen op de markt.

Wat de **uitvoer (P.6)** betreft werd ook een prijs maal hoeveelheid methode ontwikkeld waarbij de hoeveelheid wordt afgeleid op basis van de totale ingevoerde hoeveelheid (inclusief transit) verminderd met de geconsumeerde hoeveelheid. De prijs voor uitvoer wordt geraamd op 60 % van de officiële prijs.

Tenslotte werd beslist een **intermediaire consumptie (P.2)** van 10 % op de handelsmarge te ramen voornamelijk voor transportkosten en opslagkosten. Een overzicht van de ramingen voor het jaar 2010 wordt weergegeven in tabel 4.

TABEL 4 **AGGREGATEN VOOR SMOKKEL**
(miljoenen euro's)

	2010
P.1 productie (handelsmarge)	108
P.2 intermediaire consumptie	11
B.1g toegevoegde waarde	98
P.31 S.14 consumptieve bestedingen van huishoudens	66
P.61 uitvoer van goederen	43
P.71 invoer van goederen	11

Bron: INR.

Bestellingen

Op de internetsite van de Nationale Bank van België, via de rubriek "e-service", kan u een gratis e-mailabonnement nemen op deze statistische publicatie. Deze wordt u dan automatisch op de publicatiedatum via e-mail toegezonden.

Via de rubriek "Print-on-demand" kan u tegen betaling een papieren versie van deze publicatie bestellen.

(<http://www.nbb.be/pub/stats/stats.htm?l=nl&tab=Publications>)

Voor meer informatie

Wie meer informatie wenst over de inhoud, de methodologie, de berekeningswijze en de bronnen kan terecht bij de dienst nationale & regionale rekeningen en conjunctuur van de Nationale Bank van België.

Tel. +32 2 221 44 08 - Fax +32 2 221 32 30

nationalaccounts@nbb.be

Verantwoordelijke uitgever

Rudi Acx

Chef van het departement Algemene statistiek

Nationale Bank van België

Naamloze vennootschap

RPR Brussel - Ondernemingsnummer: 0203.201.340

Maatschappelijke zetel: de Berlaimontlaan 14 - BE-1000 Brussel

www.nbb.be

© Illustraties: Nationale Bank van België

Opmaak: NBB Algemene statistiek

Omslag: NBB AG - Prepress & Image

Gepubliceerd in september 2014